

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС
ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

**ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ПЕДАГОГИКА УНИВЕРСИТЕТИ ҲУЗУРИДАГИ
ПЕДАГОГ КАДРЛАРНИ ҚАЙТА ТАЙЁРЛАШ ВА УЛАРНИНГ
МАЛАКАСИНИ ОШИРИШ ТАРМОҚ МАРКАЗИ**

“Тасдиқлайман”

Тармоқ маркази директори

_____ Н.А.Муслимов

“_____” _____ 2015 йил

**ГЕОГРАФИЯ ФАНЛАРИНИ ЎҚИТИШДА ЗАМОНАВИЙ
ЁНДАШУВЛАР
МОДУЛИ БЎЙИЧА**

**ЎҚУВ-УСЛУБИЙ
МАЖМУА**

Малака ошириш таълим йўналиши: **География ўқитиш методикаси**

Тузувчилар:

И.Х.Абдуллаев – ТДПУ доценти, география фанлари номзоди

Н.И.Сафарова – ТДПУ доценти, география фанлари номзоди

Тошкент – 2015

МУНДАРИЖА

ИШЧИ ЎҚУВ ДАСТУРИ.....	3
МАЪРУЗАЛАР МАТНИ	16
1-мавзу. Дидактика таълимнинг назарий жиҳатлари: таълим жараёнининг моҳияти, тамойиллари, қонуниятлари, ўқитувчи ва ўқувчи фаолияти мазмуни, таълим мақсади, шакл, метод, воситалари, натижаси, таълим жараёнини такомиллаштириш йўллари ва муаммолари. Замонавий география дарсига бўлган талаблар	16
2-мавзу. География фанларини ўқитишда педагогик ва ахборот технологиялари ҳамда хусусий методикаларни ишлаб чиқиш. Дидактик ўйинли технологияларнинг география фанларини ўқитишдаги ўрни. Таълим тизимида билим, кўникма ва малакаларнинг тўлиқ ўзлаштирилишини таъминлаш.	27
3-мавзу. География фанларини ўқитишда инновацион технологияларга асосланган маъруза, семинар, амалий ва лаборатория машғулотларини лойиҳалаш ва педагогик фаолиятда қўллаш. Талабалар ўқув фаолиятини фаоллаштирувчи методларни қўллаш. География фанларини ўқитишда ривожланган мамлакатлардаги илғор тажрибаларни таълим-тарбия жараёнига модернизация қилган ҳолда қўллаш.	46
4-Мавзу. География таълими тарихи. География таълимида табиий ва иқтисодий-ижтимоий йўналишлар. География фанларини ўқитишда анъанавий картографик, географик-тарихий, геоэкологик ва замонавий педагогик технологиялардан фойдаланиш.	56
5-Мавзу. Ўқув машғулотларида инновацион технологиялардан фойдаланиш маҳорати, ижодкорлиги ва новаторлиги. Ўқув фанларини интеграциялаш турлари, йўналишлари, типлари, функциялари ҳамда келгусида ривожлантириш истиқболлари. География фанларини ўқитишда ўқув ахборотини қайта ишлаш (конструкциялаш), муаммоли савол, Кейс-стади топшириқлари. Ўқитиш жараёнида таълим-тарбиянинг узвийлигини таъминлаш, талабаларда ижтимоий фаоллик, онглиликни таркиб топтириш.	68
6-Мавзу. География фанларини ўқитишда талабалар мустақил таълимни ташкил этиш. Курс иши, битирув-малака иши, магистрлик диссертациясининг узвийлигини таъминлаш. География фанидан масалалар ечиш методикаси. География фанларини ўқитишда талабаларнинг билимларини объектив баҳолаш механизмларини, рейтинг назоратда қўллашга қаратилган дидактик воситалар: стандарт ва ностандарт ўқув ва тест топшириқлари мажмуасини ишлаб чиқиш.	99
7-мавзу. География фанларини ўқитишнинг дидактик таъминотни яратиш. География фанларидан дарсликлар ва ўқув-методик қўлланмалар, электрон дарсликлар, портфолио, ўқув курсининг электрон-таълим ресурсларини ва силлабусини яратиш.	111
Фойдаланилган адабиётлар манбалар рўйхати.....	118

ИШЧИ ЎҚУВ ДАСТУРИ

Кириш

I. Модулнинг мақсади ва вазифалари

“География фанларини ўқитишда замонавий ёндашувлар”

модулининг мақсади: педагог кадрларнинг ўқув-тарбиявий жараёнларни юксак илмий-методик даражада таъминлашлари учун зарур бўладиган касбий билим, кўникма ва малакаларини мунтазам янгилаш, малака талаблари, ўқув режа ва дастурлари асосида уларнинг касбий компетентлиги ва педагогик маҳоратини доимий ривожланишини таъминлашдан иборат.

“Географиянинг тараққиёт йўналишлари ва инновациялари”

модулининг вазифалари:

- педагог кадрларнинг касбий билим, кўникма, малакаларини узлуксиз янгилаш ва ривожлантириш механизмларини яратиш;
- замонавий талабларга мос ҳолда олий таълимнинг сифатини таъминлаш учун зарур бўлган педагогларнинг касбий компетентлик даражасини ошириш;
- махсус фанлар соҳасидаги ўқитишнинг инновацион технологиялари ва илғор хорижий тажрибаларни ўзлаштириш.

Модулни ўзлаштиришга қўйиладиган талаблар

“Географиянинг тараққиёт йўналишлари ва инновациялари”

модулни ўзлаштириш жараёнида амалга ошириладиган масалалар доирасида тингловчилар:

- замонавий география фанларини ўқитишда анъанавий, картографик, географик-тарихий, геоэкологик, географик информацион тизимлар ва замонавий педагогик технологияларида амалий фаолиятда қўллаш; география ўқув фанларини интеграциялаш турлари, йўналишлари, типлари, функциялари ҳамда келгусида ривожлантириш истиқболларидан педагогик фаолиятда қўллаш; география фанларини ўқитишда ўқув ахборотини қайта ишлаш, муаммоли, дидактик ўйин методлар, Кейс-стади топшириқларидан самарали фойдаланиш каби масалаларни **билиши** керак;
- география фанларини ўқитишда педагогик ва ахборот технологияларини таълим жараёнида қўллаш; география фанларини ўқитишнинг дидактик таъминотини яратиш; география фанларини ўқитишда инновацион технологияларга асосланган маъруза, семинар, амалий ва лаборатория машғулотларини лойиҳалаш; география фанларини ўқитишда ривожланган мамлакатлардаги илғор тажрибаларни таҳлил қилиш; география фанларини ўқитишда анъанавий, картографик, географик-тарихий, геоэкологик, географик информацион тизимлар ва замонавий педагогик технологиялар асосида ташкил этиш; география фанларини ўқитишда талабалар мустақил таълимини ташкил этиш **кўникмаларига эга бўлиши** зарур;
- география фанларини ўқитишда педагогик ва ахборот технологияларини таълим жараёнида қўллаш; география фанларини

Ўқитишда ўқув ахборотини қайта ишлаш, муаммоли, дидактик ўйин методлар, Кейс-стади топшириқларни ишлаб чиқиш; география фанларидан курс иши (лойихаси)ни тайёрлаш; битирув малакавий ишлари бажарилишининг ташкилий ва илмий-методик таъминотини такомиллаштириш; талабалар билимини баҳолаш ва ўз-ўзини назорат қилиш ҳамда амалга ошириш каби **малакаларини эгаллаши** лозим.

Модулнинг ўқув режадаги бошқа модуллар билан боғлиқлиги ва узвийлиги

Модул мазмуни ўқув режадаги “Таълим сифати менежменти”, “Таълим технологиялари ва педагогик маҳорат” ўқув модуллари билан узвий боғланган ҳолда тингловчиларнинг соҳага оид компетентлик даражасини ривожлантиришга хизмат қилади.

Модулнинг олий таълим самарадорлигини оширишдаги ўрни

Модулни ўзлаштириш орқали тингловчилар таълим сифатини ошириш, географиянинг назарий масалалари ва муаммолари, мутахассислик фанларини ўқитишда инновацияларнинг ўрни ва уларни мақсадли йўналтиришга оид зарурий билим, кўникма ва малакаларни ўзлаштирадилар ҳамда олий таълим муассасаси амалиётига кенг татбиқ этадилар.

Модул бўйича соатлар тақсимоти:

№	Модул мавзулари	Тингловчининг ўқув юкلامаси, соат				
		Хаммаси	Аудитория ўқув юкلامаси			Мустақил таълим
			жами	жумладан		
				Назай	Амалий машғулот	
1.	Дидактика таълимнинг назарий жиҳатлари: таълим жараёнининг моҳияти, тамойиллари, қонуниятлари, ўқитувчи ва ўқувчи фаолияти мазмуни, таълим мақсади, шакл, метод, воситалари, натижаси, таълим жараёнини такомиллаштириш йўллари ва муаммолари. Замонавий география дарсига бўлган талаблар.	4	4	2	-	2

2.	<p>География фанларини ўқитишда педагогик ва ахборот технологиялари ҳамда хусусий методикаларни ишлаб чиқиш. Дидактик ўйинли технологияларнинг география фанларини ўқитишдаги ўрни. Таълим тизимида билим, кўникма ва малакаларнинг тўлиқ ўзлаштирилишини таъминлаш.</p>	4	4	2	2	
3.	<p>География фанларини ўқитишда инновацион технологияларга асосланган маъруза, семинар, амалий ва лаборатория машғулотларини лойиҳалаш ва педагогик фаолиятда қўллаш. Талабалар ўқув фаолиятини фаоллаштирувчи методларни қўллаш. География фанларини ўқитишда ривожланган мамлакатлардаги илғор тажрибаларни таълим-тарбия жараёнига модернизация қилган ҳолда қўллаш.</p>	6	4	2	2	2
4.	<p>География таълими тарихи. География таълимида табиий ва иқтисодий-ижтимоий йўналишлар. География фанларини ўқитишда анъанавий, картографик, географик-тарихий, геоэкологик ва замонавий педагогик технологиялардан фойдаланиш.</p>	4	4	2	2	
5	<p>Ўқув машғулотларида инновацион технологиялардан фойдаланиш маҳорати, ижодкорлиги ва новаторлиги. Ўқув фанларини интеграциялаш турлари, йўналишлари, типлари, функциялари ҳамда келгусида ривожлантириш истиқболлари. География фанларини ўқитишда ўқув ахборотини қайта ишлаш (конструкциялаш), муаммоли савол, Кейс-стади топшириқлари. Ўқитиш жараёнида таълим-тарбиянинг узвийлигини таъминлаш,</p>	4	4	2	2	

	талабаларда ижтимоий фаоллик, онглиликни таркиб топтириш.					
6	География фанларини ўқитишда талабалар мустақил таълимни ташкил этиш. Курс иши, битирув-малака иши, магистрлик диссертациясининг узвийлигини таъминлаш. География фанидан масалалар ечиш методикаси. География фанларини ўқитишда талабаларнинг билимларини объектив баҳолаш механизмларини, рейтинг назоратда қўллашга қаратилган дидактик воситалар: стандарт ва ностандарт ўқув ва тест топшириқлари мажмуасини ишлаб чиқиш.	4	4	2	2	
7	География фанларини ўқитишнинг дидактик таъминотини яратиш. География фанларидан дарсликлар ва ўқув-методик қўлланмалар, электрон дарсликлар, портфелио, ўқув курсининг электрон-таълим ресурсларини ва силлабусини яратиш.	4	4	2	2	
Жами:		30	26	14	12	4

НАЗАРИЙ МАШҒУЛОТЛАР МАЗМУНИ

1-мавзу. Дидактика таълимнинг назарий жиҳатлари: таълим жараёнининг моҳияти, тамойиллари, қонуниятлари, ўқитувчи ва ўқувчи фаолияти мазмуни, таълим мақсади, шакл, метод, воситалари, натижаси, таълим жараёнини такомиллаштириш йўллари ва муаммолари. Замонавий география дарсига бўлган талаблар. (2 соат)

Режа:

1. Таълим жараёнини ташкил қилишда ўқитувчи ва ўқувчи фаолияти мазмуни .
2. Таълим жараёнини такомиллаштириш йўллари ва муаммолари.
3. Замонавий география дарсига бўлган талаблар.

Таълим жараёнини ташкил этишнинг ўзига хос хусусиятлари. Унда ўқитувчи ва ўқувчи вазифалари. Таълим жараёнини такомиллаштириш йўллари. География таълими муаммолари.

2-мавзу. География фанларини ўқитишда педагогик ва ахборот технологиялари ҳамда хусусий методикаларни ишлаб чиқиш. Дидактик ўйинли технологияларнинг география фанларини ўқитишдаги ўрни.

Таълим тизимида билим, кўникма ва малакаларнинг тўлиқ ўзлаштирилишини таъминлаш. (2 соат)

Режа:

1. География фанларини ўқитишда педагогик ва ахборот технологияларининг аҳамияти.

2. География фанларини ўқитишда дидактик ўйинли технологияларнинг самарадорлиги.

3. География таълимида билим, кўникма ва малакаларнинг тўлиқ ўзлаштирилишини таъминлаш масалалари.

География фанларини ўқитишнинг ўзига хос жиҳатлари. Унда замонавий педагогик ва ахборот технологиялардан фойдаланиш масалалари. География таълимида талабаларнинг билим, кўникма ва малакаларни тўлиқ ўзлаштирилиши бўйича амалга оширилаётган тадбирлар.

3-мавзу. География фанларини ўқитишда инновацион технологияларга асосланган маъруза, семинар, амалий ва лаборатория машғулотларини лойиҳалаш ва педагогик фаолиятда қўллаш. Талабалар ўқув фаолиятини фаоллаштирувчи методларни қўллаш. География фанларини ўқитишда ривожланган мамлакатлардаги илғор тажрибаларни таълим-тарбия жараёнига модернизация қилган ҳолда қўллаш. (2 соат)

Режа:

1. География дарсларида маъруза, семинар, амалий ва лаборатория машғулотларини инновацион технологиялар асосида ўқитиш.

2. География таълими жараёнида талабалар ўқув фаолиятини фаоллаштирувчи методларни қўллаш.

3. География фанларини ўқитишда хорижий илғор тажрибалардан фойдаланиш.

География фанлари бўйича маъруза, семинар, амалий ва лаборатория дарсларини ташкил этиш. Уларда ўқув фаолиятини фаоллаштирувчи методлардан фойдаланиш. Ўқитиш жараёнида илғор хорижий тажрибалардан фойдаланиш.

4-мавзу. География таълими тарихи. География таълимида табиий ва иқтисодий-ижтимоий йўналишлар. География фанларини ўқитишда анъанавий, картографик, географик-тарихий, геоэкологик ва замонавий педагогик технологиялардан фойдаланиш. (2 соат)

Режа:

1. География таълимининг тарихий ривожланиш босқичлари.

2. География фанларида табиий ва иқтисодий-ижтимоий йўналишларнинг шаклланиши ва ривожланиши.

3. География фанларини ўқитишда анъанавий ва замонавий педагогик технологиялардан фойдаланишнинг ўзига хос жиҳатлари.

География таълими ривожланиш тарихини талқин қилиниши. Географик фанларнинг табиий ва иқтисодий-ижтимоий йўналишларга ажратилиши. Анъанавий ва замонавий педагогик технологияларнинг география таълимидаги ўрни.

5-мавзу. Ўқув машғулотида инновацион технологиялардан фойдаланиш маҳорати, ижодкорлиги ва новаторлиги. Ўқув фанларини интеграциялаш турлари, йўналишлари, типлари, функциялари ҳамда келгусида ривожлантириш истиқболлари. География фанларини ўқитишда ўқув ахборотини қайта ишлаш (конструкциялаш), муаммоли савол, Кейс-стади топшириқлари. Ўқитиш жараёнида таълим-тарбиянинг узвийлигини таъминлаш, талабаларда ижтимоий фаоллик, онглиликни таркиб топтириш. (2 соат)

Режа:

1. География таълимида ўқув фанларини интеграциялаш муаммолари.
2. “Кейс-стади” ва унинг география таълимидаги аҳамияти.
3. География таълимида талабаларнинг фаоллигини ошириш муаммолари.

География таълимида ўқув фанларини интеграциялаш муаммоларининг талқин этилиши. География таълимида “Кейс-стади”дан фойдаланиш масалалари.

6-мавзу. География фанларини ўқитишда талабалар мустақил таълимини ташкил этиш. Курс иши, битирув-малака иши, магистрлик диссертациясининг узвийлигини таъминлаш. География фанидан масалалар ечиш методикаси. География фанларини ўқитишда талабаларнинг билимларини объектив баҳолаш механизмларини, рейтинг назоратда қўллашга қаратилган дидактик воситалар: стандарт ва ностандарт ўқув ва тест топшириқлари мажмуасини ишлаб чиқиш.

(2 соат)

Режа:

1. География фанларини ўқитишда мустақил таълимни ташкил қилиш.
2. География фанларидан масалалар ечиш жараёнини ташкил этиш.
3. География фанларидан ўқув ва тест топшириқларини тайёрлаш.

География фанларида мустақил таълимни ташкил қилиш. Уларда масалалар ечиш методикасини шакллантириш. Талабалар билимларини назорат қилишда ўқув ва тест топшириқларининг аҳамияти.

7-мавзу. География фанларини ўқитишнинг дидактик таъминотни яратиш. География фанларидан дарсликлар ва ўқув-методик қўлланмалар, электрон дарсликлар, портфолио, ўқув курсининг электрон-таълим ресурсларини ва силлабусини яратиш. (2 соат)

Режа:

1. География фанларини ўқитишнинг дидактик таъминотини яратиш масалалари.
2. География фанларидан дарсликлар, ўқув-методик қўлланмалар ва электрон дарсликлар яратиш муаммолари.
3. География ўқув курсининг электрон-таълим ресурсларини ва силлабусларини яратиш.

География фанларидан дарсликлар ва ўқув-методик қўлланмалар, электрон дарсликлар, портфолио, ўқув курсининг электрон-таълим ресурсларини ва силлабусини яратиш муаммолари. Ушбу муаммоларни бартараф этиш йўллари.

АМАЛИЙ МАШҒУЛОТЛАР МАЗМУНИ

1-мавзу. География фанларини ўқитишда педагогик ва ахборот технологиялари ҳамда хусусий методикаларни ишлаб чиқиш. Дидактик ўйинли технологияларнинг география фанларини ўқитишдаги ўрни.

Таълим тизимида билим, кўникма ва малакаларнинг тўлиқ ўзлаштирилишини таъминлаш. (2 соат)

Режа:

1. География фанларини ўқитишда педагогик ва ахборот технологияларига асосланган хусусий методикалар.
2. Дидактик ўйинли технологиялардан география фанларини ўқитишда фойдаланиш.
3. География таълимида билим, кўникма ва малакаларни ўзлаштирилиш мезонлари.

География фанларидан самарали билим беришда педагогик ва ахборот технологияларнинг аҳамияти. География таълимида талабаларнинг эга бўлиши зарур бўлган билим, кўникма ва малакалар бўйича қўйилаётган талаблар.

2-мавзу. География фанларини ўқитишда инновацион технологияларга асосланган маъруза, семинар, амалий ва лаборатория машғулотларини лойиҳалаш ва педагогик фаолиятда қўллаш. Талабалар ўқув фаолиятини фаоллаштирувчи методларни қўллаш. География фанларини ўқитишда ривожланган мамлакатлардаги илғор тажрибаларни таълим-тарбия жараёнига модернизация қилган ҳолда қўллаш. (2 соат)

Режа:

1. Инновацион технологияларнинг география фанларидан олиб борилаётган маъруза, семинар, амалий ва лаборатория машғулотларда қўлланиш усуллари.
2. География фанларини ўқитишда хорижий илғор тажрибаларнинг аҳамияти.

География фанлари бўйича ташкил қилинган маъруза, семинар, амалий ва лаборатория дарсларига қўйиладиган талаблар. Уларда ўқув фаолиятини фаоллаштирувчи методларнинг қўлланилиши. Ривожланган давлатлар тажрибалардан география дарсларида самарали фойдаланиш муаммолари.

3-мавзу. География таълими тарихи. География таълимида табиий ва иқтисодий-ижтимоий йўналишлар. География фанларини ўқитишда анъанавий, картографик, географик-тарихий, геоэкологик ва замонавий педагогик технологиялардан фойдаланиш. (2 соат)

Режа:

1. География таълимининг ривожланиш тарихи.
2. Табиий ва иқтисодий-ижтимоий география фанларининг асосий назарий ва амалий муаммолари.
3. География фанларини ўқитиш самарадорлигини оширишда анъанавий, картографик, географик-тарихий, геоэкологик ва замонавий педагогик технологиялардан фойдаланиш.

География таълими ривожланишининг асосий босқичларини ажратиш. Географияда табиий ва иқтисодий-ижтимоий йўналишларнинг ажратилиши. География дарсларида анъанавий, картографик, географик-тарихий, геоэкологик ва замонавий педагогик технологияларнинг аҳамияти.

4-мавзу. Ўқув машғулотида инновацион технологиялардан фойдаланиш маҳорати, ижодкорлиги ва новаторлиги. Ўқув фанларини интеграциялаш турлари, йўналишлари, типлари, функциялари ҳамда келгусида ривожлантириш истиқболлари. География фанларини ўқитишда ўқув ахборотини қайта ишлаш (конструкциялаш), муаммоли савол, Кейс-стади топшириқлари. Ўқитиш жараёнида таълим-тарбиянинг узвийлигини таъминлаш, талабаларда ижтимоий фаоллик, онглиликни таркиб топтириш. (2 соат)

Режа:

1. География фани ўқув машғулотида инновацион технологиялардан фойдаланиш.
2. География фанларида интеграцион фаолият.
3. География фанларини ўқитишда ўқув ахборотини қайта ишлаш (конструкциялаш), муаммоли савол, Кейс-стади топшириқларини тайёрлаш масалалари.

Географиядан ташкил қилинаётган ўқув машғулотларда инновацион технологиялардан фойдаланиш маҳорати, ижодкорлиги ва новаторлиги масалалари. Улар таъсирида талабаларда ижтимоий фаоллик, онглиликни таркиб топтириш.

5-мавзу. География фанларини ўқитишда талабалар мустақил таълимини ташкил этиш. Курс иши, битирув-малака иши, магистрлик диссертациясининг узвийлигини таъминлаш. География фанидан масалалар ечиш методикаси. География фанларини ўқитишда талабаларнинг билимларини объектив баҳолаш механизмларини, рейтинг назоратда қўллашга қаратилган дидактик воситалар: стандарт ва ностандарт ўқув ва тест топшириқлари мажмуасини ишлаб чиқиш. (2 соат)

Режа:

1. География таълимида мустақил таълимнинг аҳамияти.
2. География таълими босқичларида курс иши, битирув-малака иши, магистрлик диссертациясининг узвийлигини таъминлаш муаммолари.
3. География фанларини ўқитишда талабаларнинг билимларини объектив баҳолаш.

География фанларида мустақил таълимни ташкил қилишнинг ўзига хос жиҳатлари. Уларда кўриб чиқиладиган топшириқларни шакллантириш. География фанларида талабаларнинг билимларини объектив баҳолашда фойдаланиладиган асосий топширлар мажмуасини тайёрлаш.

6-мавзу. География фанларини ўқитишнинг дидактик таъминотни яратиш. География фанларидан дарсликлар ва ўқув-методик қўлланмалар, электрон дарсликлар, портфелио, ўқув курсининг электрон-таълим ресурсларини ва силлабусини яратиш. (2 соат)

Режа:

1. География фанларини ўқитишда дарсликлар тайёрлаш муаммоси.
2. Географиядан ўқув-методик қўлланмалар ва электрон дарсликлар тайёрлаш бўйича асосий талаблар.
3. География ўқув курсининг электрон-таълим ресурсларини ва силлабусларини яратишнинг ўзига хос жиҳатлари.

География фанларини ўқитишда дидактик таъминотни яратиш масалалари. Фан бўйича мавжуд дарсликлар ва ўқув-методик қўлланмалар тахлили. Электрон дарсликлар, портфелио, ўқув курсининг электрон-таълим ресурсларини ва силлабусини яратиш бўйича амалга ошириладиган ишлар тартиби.

КЎЧМА МАШҒУЛОТЛАР МАЗМУНИ

Модул доирасида кўчма машғулотлар режалаштирилмаган.

МУСТАҚИЛ ТАЪЛИМ МАВЗУЛАРИ

Мустақил таълим тегишли ўқув модули бўйича ишлаб чиқилган топшириқлар асосида ташкил этилади ва унинг натижасида тингловчилар битирув иши (лойиха иши) ни тайёрлайди.

Битирув иши (лойиха иши) талаблари доирасида ҳар бир тингловчи ўзи дарс бераётган фани бўйича электрон ўқув модулларининг тақдимотини тайёрлайди.

Битирув иши ёзиш бўйича тавсия этилган мавзулар:

1. География таълимидаги муаммолар ва замонавий педагогик технологиялар.
2. Табиий география фанлар тизимида педагогик технологиялар.
3. Иқтисодий география фанлар тизимида педагогик технологиялар.
4. Ижтимоий география фанлар тизимида педагогик технологиялар.
5. Географик қобикдаги ўзгаришлар ва география таълими.
6. Антропоген ландшафтлар ва уларнинг “Амалий география”даги талқини.
7. Ўзгарувчан иқлим шароити ва унинг география таълимидаги жиҳатлари.
8. Биология ва география фанларидаги таълимий боғланишлар.
9. Иқтисодий географик категориялар ва уларнинг география таълимидаги ўрни.
10. География таълимида демография ва геоэкология масалалари.
11. Замонавий география таълимида терминология ва номланиш масалалари.
12. Этногеография ва географик фанлар тизимидаги ўрни.

13. Замонавий картография ва унда педагогик технологиялар қўллаш масалалари.
14. ГИС технологиялари ва уларнинг географик таълимидаги ўрни.
15. География, экология ва замонавий таълим муаммолари.
16. Замонавий география таълимида глобалистика муаммолари.
17. Замонавий география таълимнинг дидактик масалалари.
18. Замонавий педагогик технологиялар ва уларни география таълимида қўллаш масалалари.
19. География таълимидаги машғулот турлари ва уларда педагогик технологиялар.
20. Географи таълими ва тарбиясида географик маданиятни шакллантириш масалалари.
21. Замонавий география таълимида халқаро тажриба ва уларни қўллаш.
22. География таълимида тарихий ёндашувнинг ўзига хос хусусиятлари.
23. География таълимида ўқув фанларининг интеграциялашув масалалари ва ўзига хос хусусиятлари.
24. География таълимида “Кейс-стади” педагогик технологияси ва уни қўллаш масалалари.
25. География таълимида “лойихалаш” методини қўллаш масалалари.
26. География таълимида хусусий даражадаги инновацион технологиялардан фойдаланиш.
27. Замонавий география таълимида мустақил ишларнинг турлари, ўрни ва аҳамияти.
28. География таълимида педагогик янгиликлар ва уларни амалда қўллаш масалалари.
29. Замонавий география таълими мазмуни ва ўқув жараёнини ташкил этиш масалалари.
30. Замонавий география таълими ва ахборот технологиялари.

АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

I. Ўзбекистон Республикаси Президентининг асарлари:

1. И.А.Каримов. Озод ва обод Ватан эркин ва фаровон ҳаёт пировард мақсадимиз, 8-жилд. – Т.: Ўзбекистон, 2000.
2. И.А.Каримов. Ватан равнақи учун ҳар биримиз маъсулмиз, 9-жилд. – Т.: Ўзбекистон, 2001.
3. И.А.Каримов. Юксак маънавият – енгилмас куч. Т.: “Маънавият”. – Т.: 2008.-176 б.
4. И.А.Каримов. Ўзбекистон мустақилликка эришиш остонасида. Т.: “Ўзбекистон”. –Т.: 2011.-440 б.

II. Норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар

1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. – Т.: Ўзбекистон, 2014.

2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2011 йил 20 майдаги “Олий таълим муассасаларининг моддий-техника базасини мустаҳкамлаш ва юқори малакали мутахассислар тайёрлаш сифатини тубдан яхшилаш чора-тадбирлари тўғрисидаги” ПҚ-1533-сон Қарори.

3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2015 йил 12 июндаги “Олий таълим муассасаларининг раҳбар ва педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” ги ПФ-4732-сон Фармони.

4. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2006 йил 16-февралдаги “Педагог кадрларни қайта тайёрлаш ва уларни малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш тўғрисида”ги 25-сонли Қарори.

5. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2012 йил 26 сентябрдаги “Олий таълим муассасалари педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 278-сонли Қарори.

Ш. Махсус адабиётлар

1. Азизходжаева Н.Н. Педагогик технологиялар ва педагогик маҳорат. – Т.: Молия, 2003. – 192 б.

2. Арипов М. Интернет ва электрон почта асослари. - Т.; 2000. – 218 б.

3. Баркалов С.А. Системный анализ и принятие решений.– Воронеж: НПЦ ВГУ, 2010. 662с.

4. DUET-Development of Uzbekistan English Teachers*- 2-том. CD ва DVD материаллари, Тошкент.: 2008.

5. Michael McCarthy “English Vocabulary in use”. Cambridge University Press, 1999, Presented by British Council.

6. Исмаилов А.А, Жалалов Ж.Ж, Саттаров Т.К, Ибрагимходжаев И.И. Инглиз тили амалий курсидан ўқув-услубий мажмуа. Basic User/Breakthrough Level A1/-Т.: 2011. – 182 б.

7. Ишмухамедов Р., Абдуқодиров А., Пардаев А. Таълимда инновацион технологиялар (таълим муассасалари педагог-ўқитувчилари учун амалий тавсиялар). – Т.: “Истеъдод” жамғармаси, 2008. – 180 б.

8. Ишмухамедов Р., Абдуқодиров А., Пардаев А. Тарбияда инновацион технологиялар (таълим муассасалари педагог-ўқитувчилари учун амалий тавсиялар). – Т.: “Истеъдод” жамғармаси, 2009. – 160 б.

9. Норенков И.П., Зимин А.М. Информационные технологии в образовании. Учебное пособие.М.: Изд. МГТУ им. Н.Баумана.2002.-336с.

10. Симонович СВ., Евсеев Г.А., Мураховский В.И. WINDOWS: лаборатория мастера: Практическое руководство по эффективным приемам работы с компьютером - М.: АСТ-ПРЕСС: Информком-Пресс, 2000. - 656 с.

11. Спицнадель В.Н. Основы системного анализа. Учебное пособие.– Санкт-Петербург: Издательский дом «Бизнес-пресса»,2000.–17с.

12. Зеер Э.Ф., Шахматова Н. Личностью ориентированные технологии профессионального развития специалиста. – Екатеринбург, 1999. – 244 с.

13. Саггаров Э., Алимов Х. Бошқарув мулоқоти. – Т.: “Академия”, 2003. – 70 б.
14. Маҳмудов И.И. Бошқарув психологияси. – Т.: 2006. – 230 б.
15. Маҳмудов И.И. Бошқарув профессионализми: психологик таҳлил. – Т.: “Академия”, 2011. – 154 б.
16. Педагогика назарияси ва тарихи // М.Х. Тўхтажўева таҳрири остида. – Т.: “Молия-иктисод”, 2008. – 208 б.
17. Шихова О. Ф., Шихов Ю. А. Квалиметрический подход в образовании. //Ж. Образование и наука. 2013. № 4 (103) – С . 40-57.
18. Жукова Г.С., Комарова Е.В., Никитина Н.И. Квалиметрический подход в системе дополнительного профессионального образования специалистов социальной сферы: монография. – М.: Издательство РГСУ, 2012. – 186 с.
19. Ата-Мирзаев О.Б. О современной системе географических наук. «Амалий география» фанининг долзарб назарий ва амалий масалалари. – Т.: 2008.
20. Алимкулов Н.Р., Абдуллаев И.Х. Амалий «Амалий география» фанини соҳаларга йўналтириб ўқитиш методикаси. – Т.: 2012.
21. Алимкулов Н.Р., Абдуллаев И.Х., Холмуродов Ш.А. Амалий география. – Т.: 2015.
22. Абдуллаев И.Х. ва бошқ. Маъмурий география. – Т.: 2014.
23. Баратов П. Умумий табиий география. –Т.: 2010.
24. Зокиров Ш.С, Тошев Х. Ландшафтшунослик. – Т.: 2013
25. Низомов А. ва бошқ. Ўзбекистоннинг экотуристлик ресурслари ва йўналишлари. – Т.: 2013.
26. Низомов А., Алимкулов Н.Р., Тилляходжаева З. Табиий географик жараёнлар. – Т.: 2015.
27. Нигматов А. Экологиянинг назарий асослари. – Т.: 2013.
28. Рафиқов А., Вахобов Х., Қаюмов А., Азимов Ш. Амалий география – Т.: 2008.
29. Рафиқов А.А., Хожиматов А.Н., Алимкулов Н.Р., Холмуродов Ш.А. Геоэкология асослари. – Т.: 2015.
30. Солиев А. Ўзбекистон географияси. – Т.: 2014.
31. Қурбаниёзов Р. Географик ўйинлар. – Т.: 1999.

IV. Электрон таълим ресурслари

1. Ўзбекистон Республикаси Давлат Ҳокимияти портали: www.gov.uz
2. www.ziyonet.uz
3. www.edu.uz
4. Infocom.uz электрон журнали: www.infocom.uz
5. www.tdpu.uz.
6. <http://learnenglishkids.britishcouncil.org/en/>
7. <http://learnenglishteens.britishcouncil.org/>
<http://learnenglish.britishcouncil.org/en/>

МАЪРУЗАЛАР МАТНИ

1-мавзу. Дидактика таълимнинг назарий жиҳатлари: таълим жараёнининг моҳияти, тамойиллари, қонуниятлари, ўқитувчи ва ўқувчи фаолияти мазмуни, таълим мақсади, шакл, метод, воситалари, натижаси, таълим жараёнини такомиллаштириш йўллари ва муаммолари. Замонавий география дарсига бўлган талаблар
Режа:

1. Таълим жараёнини ташкил қилишда ўқитувчи ва ўқувчи фаолияти мазмуни.
2. Таълим жараёнини такомиллаштириш йўллари ва муаммолари.
3. Замонавий география дарсига бўлган талаблар.

Таянч тушунчалар: таълим жараёни, география таълими, методика, дарс, талаб, предмети, татқиқот, дастур.

Таълим жараёнини ташкил этишнинг ўзига хос хусусиятлари. Унда ўқитувчи ва ўқувчи вазифалари. Таълим жараёнини такомиллаштириш йўллари. География таълими муаммолари.

Ўзбекистонинг мустақилликка эришиши муносабати билан география таълимида ҳам муҳим ўзгаришлар содир бўлди. Мактаб географиясининг мазмуни ва тузилишида таркибий ўзгаришлар амалга оширилди. Айрим ўқув фанлари ўқув фанлари мактаб дастуридан олиб ташланди, айримларининг мазмуни ўзгартирилди, айрим фанлар янгидан яратилиб, ўқув тизимига жорий қилинди.

Ўзбекистонда «Кадрлар тайёрлашни миллий дастур»и, ва «Таълим топғрисидаги қонун»и қабул қилиниши муносабати билан ўқув кўлланмалари ва дарсликларга бўлган талаблар кескин ўзгарди. Барча фанларга бўлганидик мактаб географияси фанида ҳам тубдан ўзгаришлар содир бўлди. География предметларининг дастури ва тузилиши Ўзбекистон мактаб таълими тизимида содир бўлган ўзгаришларни ҳисобга олган ҳолда қайтадан кўриб чиқилди.

Шу муносабат билан география ўқитиш методикасида ҳам муҳим ўзгаришлар содир бўлди. География ўқитиш методикасида янги педагогик ва ахборот технологияларини қўллаш муносабати билан ўқитиш методикасида ҳам қатор ўзгаришлар содир бўлди.

География таълими ҳам бошқа фанлардаги сингари педагогика ва дидактика билан чамбарчас боғлиқ бўлиб замонавий ўзгаришлар ва талаблар натижасида такомиллашиб ўзгариб бормоқда. Профессор Х.Вахобов ўзининг «География ўқитиш методикаси» ўқув кўлланмасида шундай фиклар билдиради: «География таълими деганда ўқувчиларга табиий ва иқтисодий-ижтимоий комплексларнинг тузилиши ва асосий қонуниятлари ҳақида билимлар берадиган география фанлари тизимига айтилади. География таълими методикаси эса мактабларда ва касб-хунар коллежларида ҳамда

олий таълим муассасаларида, табиий ва иқтисодий география ҳамда бошқа махсус география фанларини ўқитиш жараёнини ўрганадиган ва педагогика фанлари тизимига кирадиган фандир”. Демак, география бугунги кунда нафақат географик билимлар мажмуаси балки уни кенг оммага етказувчи география таълимидан иборатдир.

География таълими методикаси умумий дидактика ва тарбия назарияси билан чамбарчас боғланган. Дидактика фани таълим бериш ва тарбия жараёнини умумий қонуниятларини, таълим мазмунини татқиқ қиладиган назарий фандир. Дидактика фани таълим бериш ва тарбия жараёнини умумий қонуниятларини, таълим мазмунини татқиқ қиладиган назарий фандир. Дидактика фани аниқ ўқув фанларини ўқитиш методикаси билан шуғулланади. Айни вақтда ҳар бир ўқув фани каби ўзига хос хусусиятларга эга. Уларнинг айримларини мақсади назарий билим ва кўникмаларни шакллантириш (география, биология, химя), айримлари фақат, кўникмаларни (чет тиллар), бошқалари эса борлиққа эстетик муносабатда бўлишини шакллантиради (тасвирий санъат). Шунинг учун алоҳида фанларни ўқитиш методикаси билан хусусий дидактика фанлари шуғулланади. Мазкур фанлар қаторига «География ўқитиш методикаси» фани ҳам киради.

География ўқитиш методикасини назарий ва амалий жихатлари мавжуд. География ўқитиш методикаси фани қуйидаги назарий ва амалий методологик муаммоларни татқиқ қилади:

а) география ўқитиш методикасининг предмети, татқиқот усуллари, ривожланиш тарихи;

б) география ўқитиш методикасининг мақсад ва вазифаларини умуман ва алоҳида предметлар бўйича аниқлаш;

в) таълим ва тарбиянинг бирлиги;

г) географик маданиятни шакллантириш.

География ўқитиш методикаси иккита катта қисмдан иборат. Умумий ва хусусий география ўқитиш методикаси. География ўқитишнинг умумий методикаси назарий ва методик масалаларни ишлаб чиқади, яни предметни ўзини татқиқот усуллари ўрганади, бунда асосий эътиборни ўқув-тарбиявий мақсадларни ишлаб чиқишга қаратилади.

География фанларининг ўқитилишида турли усуллар, воситалар қўлланилади ва уларнинг замонавий имкониятлари янади ортиб бормоқда. Аниқланган ўқув-тарбиявий мақсадлар асосида география таълимини мазмуни ишлаб чиқилади. Умумий методика икки қисмга бўлинади:

-табиий географияни ўқитиш методикаси;

-иқтисодий ва ижтимоий географияни ўқитиш методикаси,

-махсус географик фанларни ўқитиш методикаси.

Замонавий география дарсларига қуйидаги вазифалар қўйилади:

-география фанининг таълимий, тарбиявий ва ривожлантириш имкониятларини очиб бериш;

-географик фанларнинг мазмунини замон талабларига мос равишда

янада такомиллаштириш;

-ГИТ (географик информацион тизимлар) дарс жараёнида қўллаш;

-ўқитиш материалларини қўллашни ўтималь шароитларини асослаш;

-ўқитиш воситаларидан унумли фойдаланиш;

-география дарсларини тузилиши, ўлчамлари ва турларини янада такомиллаштириш;

-география ўқитишни янги педагогик ва ахборот технологияларини қўллаш;

-географик экскурсиялар, татқиқотлар ўтказиш технологиясини янада такомиллаштириш;

-ўқувчиларда амалий географик кўникмаларни шакиллантириш технологиясини такомиллаштириш ва бошқалар.

Мазкур мавзу юзасидан қуйида ТДПУда яратилган “География ўқитиш назарияси ва методикаси фанининг мақсади ва вазифалари” дарс ишланмаси амалий машғулотлар учун тавсия этилади

1-мавзу	География ўқитиш назарияси ва методикаси фанининг мақсади ва вазифалари
----------------	--

1. Кириш маърузасини ўқитиш технологияси

Вақти – 2 соат	Тингловчилар сони: 25-60 нафар
Ўқув машғулотининг шакли	Маъруза, Б.Б.Б. жадвали, муаммоли
Маъруза машғулотининг режаси	<p>1. География ўқитиш назарияси ва методикаси, унинг ўрганиш объекти.</p> <p>2. География ўқитиш назарияси ва методикаси тарихи.</p> <p>3. География ўқитиш назарияси ва методикасининг тадқиқот усуллари, муҳим вазифалари.</p>
Ўқув машғулотининг мақсади: География ўқитиш назарияси ва методикасининг ўрганиш объекти, мақсади ва вазифалари, ривожланиш тарихи, унинг ўзига хос хусусиятлари ва таълимдаги ўрни ҳақида талабаларда аниқ тасаввур ҳосил қилиш.	
<p>педагогик вазифалар:</p> <ul style="list-style-type: none"> - География ўқитиш назарияси ва методикаси, унинг ўрганиш объекти топгрисида маълумот бериш; - География ўқитиш назарияси ва методикаси тарихи ҳақида фикр юритиш; - География ўқитиш назарияси ва методикасининг тадқиқот усуллари, муҳим вазифалари ҳақида фикр юритиш. 	<p>Ўқув фаолиятининг натижалари:</p> <p>Талаба:</p> <ul style="list-style-type: none"> - География ўқитиш назарияси ва методикаси, унинг ўрганиш объектлари топгрисида билиб олади; - География таълимининг ривожланиши тарихи ҳақида маълумотлар олади; - География ўқитиш

	назарияси ва методикасининг тадқиқот усуллари, унинг муҳим вазифаларини билиб олади.
Ўқитиш услуби ва техникаси	Кириш маърузаси, кластэр, Б.Б.Б. жадвали, муаммоли.
Ўқитиш воситалари	Маъруза матни, проэктор, доска, бўр.
Ўқитиш шакли	Фронтал, жамоа, гуруҳий.
Ўқитиш шароитлари	Табий география кабинэти.

Маъруза машгулотининг технологик харитаси

Босқичлар, вақти	Фаолият мазмуни	
	Ўқитувчи	талаба
1-босқич. Кириш (10 мин)	1.1. Ўқув машгулотининг мавзу ва режасини маълум қилади. Эришадиган натижалар билан таништиради. Мазкур машгулот муаммоли тарзда ўтишини эплон қилади.	1.1. Эшитадилар ва ёзиб оладилар.
2-босқич. Асосий (60 мин)	2.1. Талабалар эптиборини режадаги саволлар ва улардаги тушунчаларга қаратадилар.(1-илова) Блиц-сўров ўтказди (2-илова). 2.2. Билимларни янада аниқлаштириш мақсадида Б.Б.Б. жадвалини дафтарга чизишни таклиф этади (4-илова). Доскага чиқаради. 2.3. Муаммоли саволларни ўртага ташлайди ва уларни биргаликда ўқишга чорлайди: 1.Методика деганда нимани тушунасиз? 2.География ўқитиш методикасининг объектлари ҳақида	2.1. Талабалар жавоб берадилар, дафтарларига жадвални чизадилар, 1 ва 2 устунларини топлдирадилар. 2.2. Муаммога эптиборни қаратадилар ва ёзиб оладилар. 2.3. Ёзиб оладилар ва ўз билимлари билан солиштирадилар. 2.4. Муаммо юзасидан ўз ечимларини таклиф қиладилар. Мунозара қиладилар. Жавоб берадилар. 2.5. Ўтималь ечимлар

	<p>нималар биласиз? Бу саволларга жавоб бериш учун аввал талабаларга методика, педагогика, дидактика сўзларининг маъноси ҳақида маълумот берилади (3-илова).</p> <p>2.4. Муаммони ҳал қилиш учун кўйидаги саволларга аниқлик киритади:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. География ўқитиш методикаси қайси фанлар тизимига киради ? 2 педагогика фани қандай тармоқларга киради? 3. География ўқитиш методикаси қайси бўлимлари мавжуд? 4. Хусусий методиканинг вазифаси? 5. Билим назарияси қандай назарий ва амалий муаммоларни тадқиқ қилади? <p>География ўқитиш методикаси ва педагогика бўйича 5-илова ёрдамида жадвал тузиш. Визуал материалларни илова қилиш.(6-10- иловалар)</p>	<p>юзасидан таклифлар берадилар. Б.Б.Б. жадвалининг 5-устунини топдирадилар.</p>
<p>3-босқич Якуний (10 мин)</p>	<p>3.1. Мавзуга хулоса қилади. 3.2. Режадаги натижага эришишда фаол иштирокчиларни рағбатлантиради. 3.3. Мустақил иш учун вазифа беради: «География ўқитиш методикаси тарихи» мавзусида эссе ёзишни топширади.</p>	<p>3.1. Эшитадилар, ўзларини тўғрилайдилар. Ёзиб оладилар.</p>

1-илова.

1. География ўқитиш методикасининг тадқиқ қиладиган назарий ва амалий муаммолари.
2. География ўқитиш методикасининг икки муҳим вазифаси

2-илова

Блиц-сўров саволлари

1. География ўқитиш методикаси қайси фанлар тизимига кириди ?
2. Педагогика фани қандай тармоқларга кириди?
3. География ўқитиш методикаси қайси бўлимлари мавжуд?
4. Хусусий методиканинг вазифаси?

3-илова

Тушунчаларга таъриф беринг.

- Методика....
педагогика....
Дидактика....
Усуллар.....

4-илова

Б.Б.Б. техникаси

№	Мавзу саволи	Биламан	Билишни хоҳлайман	Билдим
1	2	3	4	5
2	Метод			
3	Методика			
4	Педагогика			
5	География ўқитиш методикасининг ўрганиш объекти			
6	Дидактика			

7	Кўникма			
8	Малака			
9	Билим			

5-илова

Педагогика тармоқлари

Визуал материаллар

6-илова

География ўқитиш методикаси педагогика фанлари таркибига кирилади. Бу фан мактабларда табиий ва иқтисодий география асосларини ўқитиш жараёнини ўрганadi. У умумий дидактика билан боғланган. Дидактика-таълимнинг мазмунини, ўқув жараёнини ва тарбиянинг асосий қонуниятларини ўрганadиган назарий фандир. Аммо у алоқида фанларни ўқитиш жараёни билан шуғулланмайди. Алоқида фанларнинг ўқитиш методикаси билан махсус педагогика фанлари шуғулланади. Педагогика киши тарбияси хақидаги фандир. Тарбия моҳиятини, мақсадларини, вазифаларини ва қонуниятларини, таълим жараёни қонуниятларини аниқлаб беради. педагогика тарбия назариясини, дидактика ва мактабшуносликни ўз ичига олади. педагогика фани қуйидаги тармоқларга бўлинади: а) мактабгача ёшдагилар педагогикаси; б) мактаб педагогикаси; в) ҳунар-техника таълими педагогикаси; г) олий таълим педагогикаси; д) ҳарбий педагогика; ж) педагогика тарихи.

7-илова

География ўқитиш методикаси умумий ва хусусий бўлимлардан иборат. Умумий методика ўз навбатида табиий ва иқтисодий географияни ўқитиш методикасига бўлинади. Хусусий методика асосан мактаб географиясининг алоқида курсларини ўқитиш усуллари билан шуғулланади.

Умумий методика - бу географиянинг дидактикасидир, яъни унинг умумий назарий қисми бўлиб, география ўқитиш жараёнини

умумий масалалари билан шуғулланади. Умумий методика назарий ва методологик муаммоларни ўрганади-япни предметнинг ўзини, логикасини ва илмий тэкшириш усулларини ўрганади, асосий эптиборни ўқув-тарбия муаммоларини ишлаб чиқишга қаратади.

Хусусий методика-алоҳида курсларни ўқитиш методикаси билан шуғулланади, умумий назарий усулларни алоҳида курсларни ўқитиш жараёнида қўллаш муаммолари билан шуғулланади. Хусусий методика асосан алоҳида курслар бўйича ўқув-тарбия жараёнларини ўрганади, алоҳида курсларни мазмуни ва тузилишини ишлаб чиқади.

8-илова

Билиш назарияси география ўқитиш методикасининг методологик асосини ташкил қилади ва қуйидаги назарий ва амалий муаммоларни тадқиқ қилади;

- * илмий тадқиқот усуллари ва фаннинг предмети;
- * чет элларда ва Ўзбекистонда география таълими;
- * география ва унинг алоҳида курслари бўйича ўқитишнинг мақсади ва вазифалари;
- * география билимларни эгаллашда таълим ва тарбиянинг бирлиги;
- * ўқувчиларда географик билим, кўникма, малака ва дунёқарашни шакллантириш;
- * география таълими жараёнининг қонуниятлари.
- * гэграфия ўқитишнинг мақсади: География ўқитишнинг таркибий қисмлари қуйидагилардан иборат:

География ўқитишнинг таркибий қисмлари қуйидагилардан иборат:

- * география таълимининг мазмуни;
- * география ўқитишнинг усуллари;
- география таълимини ташкил қилиш;
- ўқувчиларнинг ёш хусусиятлари ва билиш имкониятларини эптиборга олиш;
- * география таълимининг натижалари ва ҳоказо.

9-илова

География ўқитиш методикасининг асосий вазифалари қуйидагилардан иборат:

- ҳар бир мактаб география курсининг синфлар бўйича мақсади, мазмуни ва аҳамиятини белгилаш, улар мазмунини такомиллаштириш;
- * ўқувчиларнинг ёш хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда ўзлаштиришга имкон берадиган таълим йўлларини аниқлаш;
- * ўқувчиларга амалий кўникма ва малакаларини сингдириш имкониятларини аниқлаш;

- * таълим жараёнида ўқувчилар фаолиятини оширадиган ва мустақиллигини таъминлайдиган самарали усуллари аниқлаш;
- * география фанининг умумий ва политехника таълим тизимидаги, ўқувчиларни меҳнатга ўргатиш, уларга ахлоқий, эстетик тарбия бериш вазифаларини очиқ бориш;
 - таълимнинг ташкил этиш турларини ишлаб чиқиш ва такомиллаштириш;
 - * синалган усуллари такомиллаштириш;
 - дарслик ва бошқа ўқув қўлланмаларига қўйиладиган талабларни ишлаб чиқиш;
 - * курслар бўйича ўқув қуролларига бўлган талабларни ишлаб чиқиш ва улардан фойдаланиш методикасини яратиш;
 - * факультатив курслар дастурларини яратиш;

10-илова

География ўқитиш методикасининг икки муҳим вазифаси мавжуд: Мактаб географиясининг таълимий ва тарбиявий мақсадларини очиқ бериш, ҳамда мактаб географиясининг мазмунини такомиллаштириш. Мазкур вазифа қўйидаги қисмлардан иборат:

- * ўқувчиларни ўқитиш ва тарбиялаш учун зарур бўлган ўқув материалларини аниқлаш;
- * мактаб география предметларини илмий асосини нима ташкил қилинишини аниқлаш;
- * замонавий фаннинг юқори даражада ривожланишини ўқувчиларнинг ўзлаштириш имкониятлари билан боғлиқлигини аниқлаш;
- * асосий ва факультатив география курсларини ўқитиш жараёнида қандай кўникма ва малакалар шакллантиришни аниқлаш;
- * мактаб география курсларини мақсади, мазмуни ва ахамиятини аниқлаш;
- * дарслик ва хрестоматияларга қандай материалларни киритиш зарурлигини аниқлаш;
- * географиядан дарсдан ташқари ишлар мазмунини аниқлаш.

География таълимини ташкил этишнинг шакллари аниқлаш ва асослаб бериш:

- * таълим жараёнида турли хил ўқитиш методлари ва усуллари қўллашнинг зарур шарт-шароитларини аниқлаш;
- * ўқув қуролларини ишлаб чиқиш;
- * ўқув қуролларидан ўқитиш жараёнида фойдаланишнинг усуллари ишлаб чиқиш;
- * синфдан ташқари ишларни шакллари ва усуллари аниқлаш.

Назорат саволлари

1. Таълим жараёнини ташкил қилишда ўқитувчи ва ўқувчи фаолияти мазмунини айтиб беринг.
2. Таълим жараёнини такомиллаштириш йўллари ва муаммоларини айтиб беринг.
3. Замонавий география дарсига бўлган талабларни айтиб беринг.

Фойдаланилган адабиётлар ва манбалар рўйхати

1. Алимқўлов Н.Р., Абдуллаев И.Ҳ., Ҳолмуродов Ш.А. Амалий география. – Т.: 2015.
2. Нигматов А. Экологиянинг назарий асослари. – Т.: 2013
3. Назаров И.К. Географиянинг асосий муаммолари. “Мухаррир”, Т -: 2013.
4. Солиев А. Иқтисодий география: назария, методика ва амалиёт. – Т.: 2013.

2-мавзу. География фанларини ўқитишда педагогик ва ахборот технологиялари ҳамда хусусий методикаларни ишлаб чиқиш. Дидактик ўйинли технологияларнинг география фанларини ўқитишдаги ўрни.

Таълим тизимида билим, кўникма ва малакаларнинг тўлиқ ўзлаштирилишини таъминлаш.

Режа:

1. География фанларини ўқитишда педагогик ва ахборот технологияларининг аҳамияти.

2. География фанларини ўқитишда дидактик ўйинли технологияларнинг самарадорлиги.

3. География таълимида билим, кўникма ва малакаларнинг толиқ ўзлаштирилишини таъминлаш масалалари.

Таянч тушунчалар: педагогик ва ахборот технологиялар, метод, график органайзерлар, кластер, БББ, сенквейн, картографик, статистик, қиёсий географик, экскурсия.

Маъруза матни

География фанларини ўқитишнинг ўзига хос жиҳатлари мавжуд бўлиб, унда замонавий педагогик ва ахборот технологиялардан фойдаланиш масалалари алоҳида аҳамиятга эга. Чунки география таълимида жуда яхши ишлаб чиқилган картографик, статистик, қиёсий географик, экскурсия а бошқа қатор анъанавий методлар ишлаб чиқилган ва улар таълим жараёнида кенг қўллаб келинмоқда. Шу билан бирга замонавий география таълимида албатта педагогик ва ахборот технологияларининг аҳамияти жуда муҳим роль ўйнайди. Чунки бугунги кунда қўлланилаётган замонавий методларда график органайзерлардан фойдаланиш, кластер, БББ, сенквейн жуда ҳам оммалашиб бормоқда. Шунинг учун улардан география таълимида унумли фойдаланиш ҳар бир географ-педагогнинг асосий вазифаларидан биридир.

Бу ўринда ТДПУ “География ўқитиш методикаси” кафедраси олимлари томонидан академик лицей ва касб-хунар коллежлари ўқитувчилари учун касбга йўналтириш учун “Амалий география” фанидан ишлаб чиқилган ўқув услубий қўлланмада тавсия этилган замонавий педагогик технологиялар ва улардан дарс жараёнида фойланиш имкониятлари кенг қўламда баён этилган ва керакли тавсиялар берилган.

География таълимида дидактик ўйинлар мустақиллик йилларида кенг қўлланилиб келинмоқда ва бунга етарлича асос бор. Чунки, бу ўринда Р.Қурбониезовнинг “Географик ўйинлар”, Х.Вахобовнинг “География ўқитиш методикаси” каби адабиётларда таълимда дидактик ўйинлар ўрни ва моҳияти кенг очиб берилган. Жумладан, Х.Вахобовнинг “География ўқитиш методикаси” ўқув қўлланмасида қуйидаги фикрлар келтирилади: “Ўқувчиларга географик ўйинлар орқали билим бериш дидактик ўйинди дарслар деб аталади. Географик ўйинлар билан дарс ўтилганда ўқувчиларда ривожлантирувчи фаолият вужудга келади. Бунда ўйинда иштирок этаётган ўқувчилар ролларини, вазифаларини эркин танлашади. Географик ўйинлар билан шуғулланиш жараёнида ижодий муҳитни ва мунозарали вазифаларни

вужудга келиши, ўқувчилар географик ўйин давомида аниқ бир роллар ва вазифаларни бажариш жараёнида ижодий ишлар билан машғул бўлади, маълум бир муаммоли вазият вужудга келса уларни ҳамкорликда ечишади”. Географик ўйинлар индивидуал гуруҳли ва оммавий турларга бўлинади. Уларнинг барчаси маълум бир ўқув шароитларида қўлланилади. Географик ўйинлар сужетли-ролли, ижодий, ишбилармонлик, конференция ва бошқа турларга бўлинади.

География таълимида талабаларнинг билим, кўникма ва малакаларни топиқ ўзлаштирилиши бўйича амалга ошириш ишлари бир неча қисмдан иборат. Биринчи даражада албатта географик билим бериш ва унда турли ахборот воситаларидан фойдаланиш мақсадга мувофиқдир. Бугунги кунда жуда кўплаб информация олиш имкониятлари мавжуд бўлсада, уларни саралаш, мақсадга мувоқлаштириш, таълимда қўллаш педагогдан катта билим ва маҳорат талаб қилади. Шунинг учун география фанларидан дарслик, қўлланмалар, амалий ва лаборатория ишланмаларининг ўрни катта. Билим олишнинг дарс жараёнидаги асосий манбайи албатта шулар ҳисобланади. Амалий ишларни бажариш давомида ўқувчиларда географик кўникмалар шаклланади.

Ушбу дарсларда ўқувчиларни назарий ва амалий фаолияти бир-бири билан чамбарчас боғланган. Шунинг учун географик кўникмаларнинг катта қисми янги билимларни олиш жараёнида шакллантирилади. Айрим амалий ишлар мазкур дарсларда бажарилади, масалан, географик координаталарни аниқлаш, масштаб турларни билан ишлаш, Турон текислиги бўйлаб ўтказилган табиий географик кесмани таҳлил қилиш ва бошқалар. Иқтисодий географиядан ўқувчиларни иқтисодий диаграммалар билан ишлаш кўникмаларини дарсни мустаҳкамлаш босқичида олиб бориш мумкин.

Географик кўникма ва малакаларни шакллантириш дарси қуйидаги қисмларга бўлинади: таълимий ва тарбиявий вазифаларни қўйиш; ўқувчиларни ўқув воситалари билан таништириш (дарслик, харита, жадваллар, диаграммалар). Улар амалий машғулотларни юзасида зарур бўлади; ўқув ишлари усулларини ўзлаштириш бўйича кўрсатмалар бериш; амалий ишларни бажариш бўйича кўрсатмалар бериш; бажарилган амалий ишлар натижаларини расмийлаштириш; қилинган ишларни яқунлаш; уйга вазифа беиш ва уни бажариш бўйича кўрсатмалар бериш.

Мазкур мавзу юзасидан қуйида ТДПУда яратилган “Билим, кўникма ва малакалар, қўйиладиган талаблар ва шакллантириш методикаси” дарс ишланмаси амалий машғулотлар учун тавсия этилади

	Билим, кўникма ва малакалар, қўйиладиган талаблар ва шакллантириш методикаси.
--	---

Маъруза машғулотининг технологияси

Вақти – 2 соат	Тингловчилар сони: 25-60 нафар
Ўқув машғулотининг шакли	Ахборот, визуал маъруза, Б.Б.Б. техникасидан фойдаланган ҳолда
Маъруза машғулотининг режаси	1. Билим турлари, тушунча. 2. Қонуният, назария, тасаввур. 3. Кўникма, малака
Ўқув машғулотининг мақсади: Билим ва унинг турлари, тушунчалар ҳақида маълумот бериш, Назария, қонуният, тасаввур ларни, кўникма ва малакаларни шакллантиришнинг аҳамиятини ёритиш.	
Педагогик вазифалар: - Билим ва унинг турлари, тушунчалар ҳақида маълумот бериш; - Назария, қонуният, тасаввур ларни, кўникма ва малакаларни шакллантиришнинг аҳамияти, шакллантириш босқичлари, усуллари ҳақида тушунча бериш.	Ўқув фаолиятининг натижалари: Талаба: Билим ва унинг турлари, тушунчалар ҳақида маълумотларга эга бўлиш; - Назария, қонуният, тасаввур ларни, кўникма ва малакаларни шакллантиришнинг аҳамияти, шакллантириш босқичлари, усуллари ҳақида тушунчага эга бўлишлари лозим.
Ўқитиш услуби ва техникаси	Маъруза, визуаллаштириш, ақлий ҳужум, муҳокама, блиц-сўров, Б.Б.Б. жадвали.
Ўқитиш шакли	Фронтал, алоҳида, жамоа бўлиб ишлаш, жуфтликда ишлаш.
Ўқитиш воситалари	Конспэкт, слайдлар, ўқув материаллари, проэктор, информатсион тапминот.
Ўқитиш шароитлари	Намунадаги аудитория. 4.20

Маъруза машғулотининг технологик харитаси

Босқичлар, вақти	Фаолият мазмуни	
	Ўқитувчи	талаба

<p>1-босқич. Кириш (5 мин)</p>	<p>1.1. Мавзу унинг мақсади, ўқув машгулотидан кутилаётган натижалар ва уни ўтказиш режасини маълум қилади.</p>	<p>1.1. Эшитадилар, ёзадилар.</p>
<p>2-босқич. Билимларни Фаоллаштириш (15 мин)</p>	<p>2.1. Экранга Б.Б.Б. жадвалини чиқаради ва унга изоҳ беради (1-илова). Топшириқ беради: ҳамма жадвални чизиб олсин ва маъруза режаси бўйича 2-устунни топлдирсин. Талабаларни жуфтликка ажралишлари сўралади, саволлар бўйича алоҳида фикр юритиш ва жуфтликда муҳокама қилиш ва жавоб бериш тавсия этилади. 1) Билим нима? 2)Кўникма ва малака нима? 3) Сизнинг фикрингизча география таплымига қандай талаблар қўйилади? Блиц-сўров ўтказди. Б.Б.Б. жадвалининг 3-ва 4-устунларини топлдириш бўйича топшириқ беради. Маъруза матни ва ўз нуқтаи назаридан мавзу бўйича жуфтликларда муҳокама қилиш ва саволларга жавоб беришни таклиф этади. Блиц-сўров ўтказди.</p>	<p>2.1. Жадвални чизади ва 2-устунни топлдиради. Жуфтликка ажрадиладар, саволларни муҳокама қиладилар ва жавоб берадилар. Б.Б.Б. жадвалининг 3 ва 4-устунларини топлдирадилар.</p>
<p>3-босқич Асосий (55 мин)</p>	<p>3.1. Конспектни тарқатади (2-илова). Маъруза ўқийди, визуал материаллардан фойдаланади. Тушунтириш жараёнида мавзу бўйича билим, кўникма, малака, қонуният, назарияга оид маълумотларни ўртага ташлаб, эптиборни жалб этувчи ва муаммоли саволлардан фойдаланади (3-илова). 3.2. Топшириқ беради. Б.Б.Б. жадвалининг 5-устунини жуфтликда муҳокама қилган ҳолда топлдиришларини сўрайдилар. (4-7 иловалар) Блиц сўров ўтказди.</p>	<p>3.1. Эшитадилар, муҳокамада иштирок этадилар. 3.2. Б.Б.Б. жадвалининг 5-устунини жуфтликда муҳокама қилган ҳолда топлдирадилар.</p>
<p>4-босқич</p>	<p>4.1. Маърузага яқун ясайди, ўқув</p>	<p>4.1. Эшитадилар ва</p>

Якуний (5 мин)	фаолияти натижаларини умумлаштиради, олинган билимларнинг кэлажак учун ахамиятини айтиб ўтади. 4.2. Мустақил ишлаш учун топшириқ беради: Барча типдаги кўникмаларни шаклланишида картанинг ўрнини аниқлаш.	топшириқни ёзиб оладилар
---------------------------	---	--------------------------

1-илова

Б.Б.Б. техникасини қўллаш бўйича кўрсатма

1. Маъруза режасига мос ҳолда 2-устунни топлдиринг.
2. Ўйланг, жуфтликда ҳал этинг ва жавоб беринг, ушбу саволлар бўйича нимани биласиз, 3-устунни топлдиринг.
3. Ўйланг, жуфтликда ҳал этинг ва жавоб беринг, ушбу саволлар бўйича нимани билиш кэрак, 4-устунни топлдиринг.
4. Маърузани эшитинг.
5. 5-устунни топлдиринг.

2-илова

Б.Б.Б. жадвали (биламан, билишни хоҳлайман, билдим)

№	Мавзу саволи	Биламан	Билишни хоҳлайман	Билдим
1	2	3	4	5
1	Билим нима?			
2	Кўникма			
3	Малака			
4	Д.Т.С талаблари			
5	Дастур			
6	Назария			
7	Қонуният			
8	Тасаввур			

3-илова

2. Билим турлари, тушунча, қонуният, назария, тасаввур.
3. Кўникма, малака.

4-илова

И. Билим

Билим-ташқи дунёни, объектив борлиқни онгимизда акс этишини

ёзма ва оғзаки шакли. Билимлар назарий ва эмперик билимларга бўлинади. Назарий билимлар нарса ва ходисаларни моҳиятини, улар орасидаги боғлиқлик ва алоқаларни акс эттиради. Назарий билимлар бу умумлашган билимлардир, уларга назариялар, қонунлар, қонуниятлар, сабаб ва оқибатлар, тушунчалар киради.

* Эмперик билимлар - географик борлиқ ва ходисаларни ташқи хусусиятларини акс эттиради. Унга тасаввур ва далиллар (факт) киради. Ҳозирги пайтда географияда назарий билимларнинг салмоғи ошиб бормоқда. География курсларининг ҳаммасида умумий тушунчалар (рельеф шакллари, иқлим турлари, иқтисодий жараёнлар, меҳнатни географик тақсимланиши, сабаб ва оқибатлар муҳим ўрин тутади.

* Назарий билимлар. Тушунча – борлиқнинг киши тафаккурида акс этишини бир шакли. Тушунчалар абстракт тафаккур натижасида ҳосил бўлади. Тушунча билимнинг асосий бирлиги ҳисобланиб умумий ва аниқ тушунчаларга бўлинади.

* Умумий тушунчалар деганда алоҳида воқеа ва ходисалар ҳақида эмас, балки умумий бир хил номга эга бўлган воқеа ва ходисалар тушунилади. Масалан, дарёлар, тоғлар, халқ хўжалиги тармоқ, иқтисодий раён. Умумий тушунчаларнинг моҳиятини аниқлаганда, ҳамма воқеа ва ходисалар учун умумий бўлган хусусиятлар (белгилар, сифатлар) очиқ берилади.

Аниқ тушунчалар – ўзининг номига эга бўлган аниқ географик борлиқ, ҳудуд: Волга дарёси, Қора денгиз ва ҳ.к.. Аниқ тушунчаларнинг моҳияти, географик баёнларда очиқ берилади. Аниқ тушунчалар: Африка, Франция, помир.

Тушунчалар асосий ва бўйсунган тушунчаларга бўлинади. Масалан: «тоғ жинслари» асосий тушунча «магматик тоғ жинси» бўйсунган тушунча.

- Сабаб ва оқибатлар - географик воқеа ва ходисалар орасидаги сабаб ва оқибатларни акс эттиради.

- Табиий география курсларида қуйидаги сабаб ва оқибатлар очиқ берилади: рельеф, иқлим, қуруқлик сувлари, Дунё океани, тупроқлар. Рельеф Ернинг ички ва ташқи кучларини оқибати деб қаралади. Табиий – географик комплекслар ҳам сабаб ва оқибатларни очиқ бериш туфайли ажратилади.

- Иқтисодий география курсларида сабаб ва оқибатларни қуйидаги турлари очиқ берилади: Ижтимоий-иқтисодий тизим ва хўжалик ўртасидаги; давлатнинг тарихий ривожланиши ва хўжалигининг ҳозирги хусусиятлари ўртасидаги; давлатни ривожланиши билан унинг иқтисодий географик жойланиши ўртасидаги; табиий шароит ва хўжалиқнинг тузилиши ўртасидаги.

- Қонуниятлар-географик борлиқ (объект), ходиса ва жараёнлар орасидаги энг муҳим ва нисбатан мустақкам алоқа ва боғлиқликларни акс эттиради.

- Табиий географияда қуйидаги қонуниятлар очиб берилади: бир бутунлик, моддаларнинг айланма ҳаракати, даврийлик, зоналлик, ҳамда айрим табиат таркибларини вужудга кэлиш қонуниятлари (иқлим, рельефи).

5-илова

* Назария-Бу кишилар илмий фаолиятини умумлашмасидир. Назария табиат ёки жамиятнинг айрим қисмларини ривожланиш қонуниятларини акс этдиради. Масалан. Табиий географик раёнлаштириш назарияси, иқтисодий географик ривожлантириш назарияси. ТТК назарияси ва ҳ.к.

- Эмприк билимлар-тасаввур-географик борлиқнинг (объектнинг) хаёлий (хиссий) тасвирий шакли, тасаввури, образи (тасвирий). Аниқ тасаввур воқеа ва ходисаларни бевосита кўриш орқали пайдо бўлади. Хаёлий тасаввур эса маълум бир ходисаларни ва шароитларни баёнини ёки тарифини ўқиш орқали пайдо бўлади.

- Далиллар-мактаб географияси мазмунида кўпроқ объектнинг ўлчамлари, ёгинлар, ҳаво, сув сарфи, иқтисодий далиллар учрайди.

6-илова

11. Кўникмалар

Кўникмалар – бу фаолият усуллари, бу усуллар орқали ўқувчилар олган билимларини амалда қўллашади. Кўникмаларни қўллаш ҳар сафар ўйлашни талаб қилади, шунинг учун кўникмага автоматизм хос эмас.

- Малака-автоматик равишда тез бажариладиган фаолият. Кўникмалар ўқув вазифасига ва мақсадларига қараб турли гуруҳларга бўлинишни мумкин. Бу эса қуйидаги кўникмаларни бир-биридан ажратишга имкон беради: объектлар баёни; ТТК ва ТИЧК ва ҳ.к. Кўникмалар ёрдамида ўқитувчи турли хил тафаккур усуллари қўллаши мумкин: анализ, синтез, умумлаштириш, абстракт қиёслаш.

Мазкур дарснинг асосий вазифаси география предметлари учун хос бўлган кўникмаларни шакллантиришдир. Мазкур кўникмалар назарий билимларни ўзлаштиришга, мустаҳкамлашга ва амалда қўллашга имкон беради. Кўп ҳолларда мазкур дарсларни билимларни мустаҳкамлаш ва географик кўникмаларни шакллантириш дарси ҳам деб аталади. Ўқитиш сифатини оширишдаги вазифаларни қўйишлиши ва ечилиши муносабати билан ҳамда ўқувчиларни амалий фаолиятга бўлган эптиборни ортиши билан мазкур дарслар турини аҳамити янада ортади. Бундай дарсларда ўқувчилар фаолиятини асосий шакли бўлиб амалий ишларни бажариш ҳисобланади. Мазкур амалий ишларни бажариш давомида ўқувчиларда географик кўникмалар шаклланади.

Ушбу дарсларда ўқувчиларни назарий ва амалий фаолияти бир-бири билан чамбарчас боғланган. Шунинг учун географик кўникмаларнинг катта

қисми янги билимларни олиш жараёнида шакллантирилади. Айрим амалий ишлар мазкур дарсларда бажарилади, масалан, географик координаталарни аниқлаш, масштаб турларни билан ишлаш, Турон тэкислиги бўйлаб ўтказилган табиий географик кэсмани тахлил қилиш (ВИИ синф). Айрим амалий ишларни янги мавзуни ўрганиб бўлгандан кэйин бажариш мумкин. Бунда олинган билим ва кўникмалар мустаҳкамланади.

7-илова

Саволлар

1. Билим нима ?
2. Билимлар қандай турларга бўлинади ?
3. Тушунча нима ва унинг турлари ?
4. Қонуният нима ?
5. Кўникма нима ? У қандай ҳосил бўлади ?
6. Малака нима ? Қайси жиҳати билан кўникма ва билимдан фарк қилади ?

8-илова

Дидактик ўйинлар технологияси

География таълимида дидактик ўйинлар техенологияси ўқувчиларни билим фаолиятини жадаллаштиришни асосий усулларидан бири сифатида илгаридан қўлланиб келинади.

Табиий географик ўйинлар

Дидактик ўйинлар технологияси табиий географик билимларни ўрганишни ва ўзлатиришни фаоллаштиради. Мазкур дидактик ўйинларни синфлар бўйича ҳам аниқ бир мавзулар бўйича ишлаб чиқиш мумкин, синфлар бўйича қўйидаги предметлар ишлаб чиқиш мумкин: материклар ва океанлар табиий географияси (7-синф); Ўрта Осиё ва Ўзбекистон табиий географияси. Табиий география дарсларида қўйидаги мавзулар бўйича дидактик ўйинларни ишлаб чиқиш мумкин:

-географик тадқиқотлар тарихи. Фаннинг ривожланиш тарихи, худудларни ва айрим муаммоларни ўрганиш тарихи;

-план ва харита, шартли белгилар, андазалар, горизанталлар, географик координаталар, масштаб ва ҳ.к.;

-литосфера: ернинг ички тузилиши; ер пўсти; тоғ жинслари; рельеф ва унинг турлари, айрим худудлар рельефи;

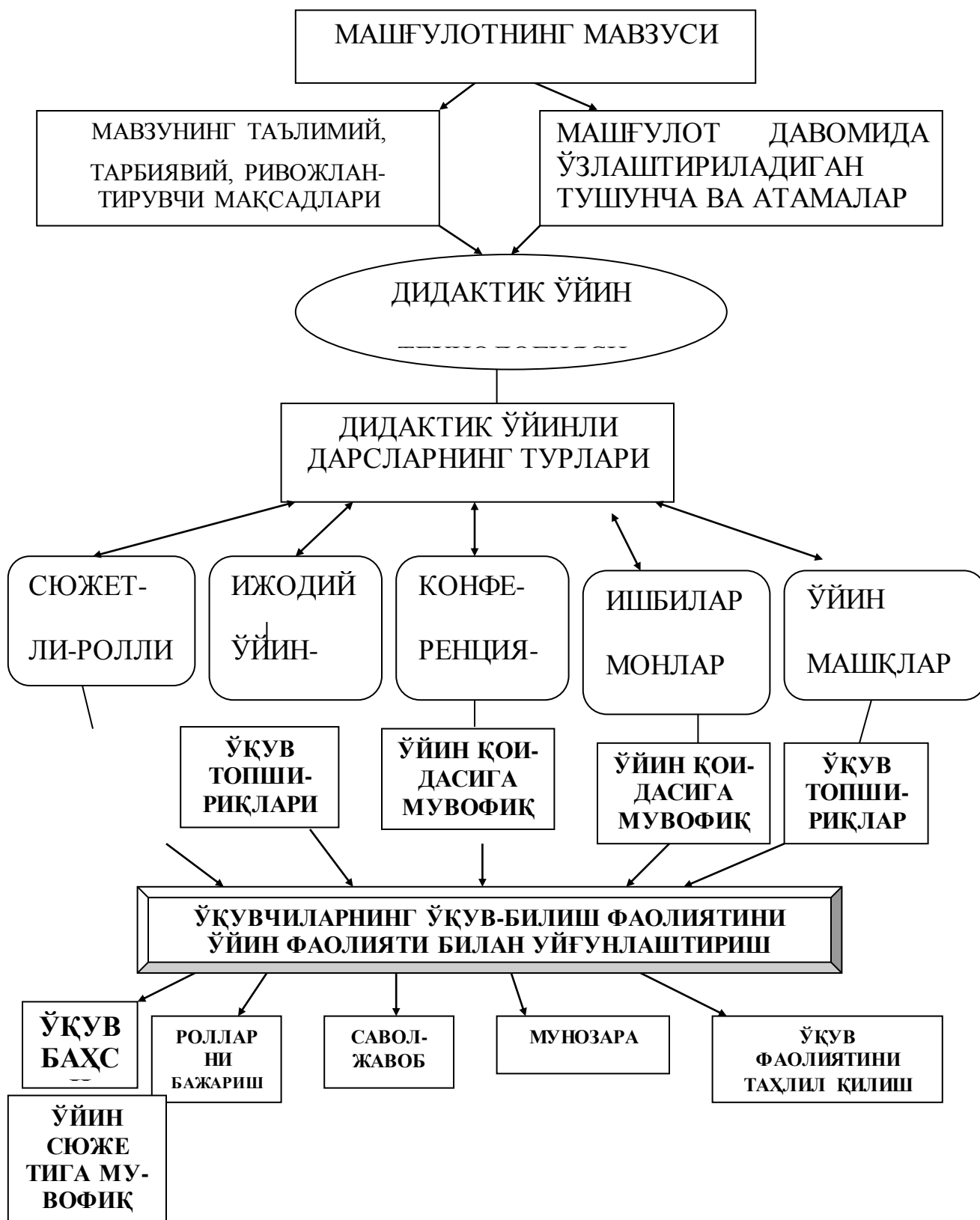
-гидросфера ва унинг таркибий қисмлари. Дунё океани. Қуруқлик сувлари, ер ости ва ер усти сувлари. Материклар ва айри худудлар ички сувлари;

-атмосфера, унинг тузилиши, таркиби, ҳаво массалари. Об-ҳаво ва иқлим. Иқлим ҳосил қилувчи омиллар. Иқлим минтақалари. Сиклонлар, ёғинлар. Материклар ва айрим ҳудудлар иқлими;

-беосфера. Материклар айрим ҳудудларининг тупроғи, ўсимлиги ва ҳайвонот дунёси.

Юқорида келтирилган табиат таркибларининг ҳар бири бўйича жуда кўп дидактик ўйинлар ишлаб чиқиш мумкин

Кўшимча иловалар Дидактик ўйинлар технологиясининг модели
(Н.Султонова, 2014)

**ОЛИНГАН НАТИЖАГА МУВОФИҚ
МУСТАҚИЛ ВА**

9-илова

ДИДАКТИК ЎЙИНЛИ ДАРСЛАРНИНГ ЎЗГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ

Дидактик ўйинли дарслар	Мавзу мазмуни қандай бўлганда мазкур дарсдан фойдаланилади	Дарсларнинг дидактик функциялари	Ўқувчининг фаолияти
-------------------------	--	----------------------------------	---------------------

ЎЗ-ЎЗИНИ, ЎЗARO ВА ЎҚИТУВЧИ

Сюжет, ролл	ТЕСКАРИ АЛОҚА, НАТИЖАНИ ТАҲЛИЛ ҚИЛИШ, ТЕГИШЛИ ЎЗГАРТИРИШЛАР КИРИТИШ			ийан рол-и
	ютуқларни ёритиш, фанлараро боғланишларни амалга ошириш, табиатдаги ва кундалик ҳаётдаги муаммоларни ҳал этиш имконияти бўлганда	муносабатларни, табиат объектлари ва табиий ҳодисалар ўртасидаги алоқалар ва боғланишларни адабий-бадиий тарзда ёритиш	оажариш орқали билим, кўникмаларни эгаллаш	
Ижодий ўйин	Аввал ўзлаштирилган билим ва кўникмаларни ривожлантириш имконияти бўлганда	Муаммоли вазиятларни аввал ўзлаштирган билим ва кўникмаларни ижодий қўллаш орқали ҳал этиш.	Ижодий изланиш орқали янги мавзунини ўзлаштиради	
Аукцион	Турли объектларга тавсиф бериш, уларни таққослаш имконияти бўлганда	Жамиятдаги ижтимоий-иқтисодий муносабатлар асосида ўқувчиларнинг дунёқарашини кенгайтириш, касбга йўллаш.	Аукционда иштирок этиш орқали янги мавзунини ўзлаштиради	
Конференция	Фаннинг турли соҳаларига оид билимлар мужассамлашган ва қўлга киритилган ютуқларни ёритиш, фанлараро боғланишларни амалга	Қўшимча ва маҳаллий материаллар билан таништириш, илмий, илмий-оммабоп адабиётлар билан мустақил ишлаш, ёшларни мустақил ҳаётга тайёрлаш, касбга	“олимлар” мақомини олиб муайян мавзуларда изланиш олиб боради.	

	ошириш имконияти бўлганда	йўллаш	
Матбуот конференцияси	Фаннинг турли соҳаларини қамраб олган, ўқувчиларнинг аввал ўзлаштирган билимларидан фойдаланиш лозим бўлганда	Қўшимча ва маҳаллий материаллар билан таништириш, дарслик, илмий-оммабоп адабиётлар билан мустақил ишлаш.	“олим” ва “мухбир”лар мақомини олиб мавзуни ўзлаштиради

10-илова

Сюжетли - ролли ўйинлар

Ўқувчиларнинг ижодий фикрлаши, мустақил бидим эгаллаш кўникмаларини ривожлантириш ва ўзларида мужассамлашган билим, кўникма ва малакаларини янги вазиятларда қўллаш орқали янги билимларни ўзлаштиришда сюжетли-ролли ўйинлар муҳим рол ўйнайди.

Ўқувчиларнинг ижодий фикрлаши, мустақил билим эгаллаш кўникмаларини ўқитувчилар сюжетли-ролли ўйинларни кўпчилик ҳолларда матбуот конференцияси билан алмаштириб юборишади. Ҳар иккала ўйиннинг таълим жараёнида қўлланишидан қўзланган мақсад бир-бирига монанд бўлса-да, улар ўртасида катта фарқ мавжуд. Бу ҳолни дидактикада дидактик ўйинларга етарлича тавсиф берилмаганлиги билан изоҳлаш мумкин.

Бизнинг фикримизча, кундалик ҳаётдаги ижтимоий муносабатларни, табиат ва табиий ҳодисаларнинг, объектлар ўртасидаги алоқаларни бадиий кўриниш тарзида ёритиш асосида вужудга келтирилган муаммоларни ўқувчиларнинг ўзларидаги билим захираларига таянган ҳолда, ҳамкорликда, босқичма-босқич ҳал этиш жараёнида янги билимларни эгаллашга қаратилган дидактик ўйинларни сюжетли ролли ўйинлар деб аташ лозим. Бунда ўйин сюжети жамиятдан ёки табиатдан олинади. Баъзан жамият ва табиатдаги муаммолар уйғунлаштирилади. География курсини ўқитишда “Орол дарди-олам дарди”, “Табиатни муҳофаза қилиш муаммолари” мавзуларни сюжетли-ролли ўйинлар тарзида ўтказиш мақсадга мувофиқ.

Жумладан “Орол дарди-олам дарди” мавзусидаги сюжетли-ролли ўйинда сюжет табиатдан олинади ва жамиятдаги муносабатлар билан уйғунлаштирилади.

Ўқитувчи бу дидактик ўйинни ўтказиш учун қуйидагиларни амалга ошириши зарур:

- Орол муаммоларига оид маълумотларни тўплаши;
- Дарс сценарийсини ўқувчилар ва адабиёт ўқитувчилари билан ҳамкорликда тузиши;
- Роллар ва вазифаларни ўқувчилар ўртасида тақсимлаши;
- Муаммони ҳал этиш йўллари белгилаши лозим.

Ижодий ўйинлар

Ўқувчиларнинг ижодий изланиши, мустақиллиги, мантикий фикрлашини ривожлантиришда, қўшимча билим олишга бўлган эҳтиёжларини қондиришда ижодий ўйинлар муҳим аҳамият касб этади.

Таълим жараёнида вужудга келтирилган муаммоли вазиятларни ўқувчилар гуруҳининг ўзаро ҳамкорликда аввал ўзлаштирган билим, кўникма ва малакаларни ижодий қўллаш ва изланиши орқали ҳал этишга замин тайёрлайдиган дидактик ўйинларни ижодий ўйинлар деб аташ лозим.

Ижодий ўйинлардан масалан, “Ўрта Осиёнинг табиат зоналари”, ни ўрганишда фойдаланиш мақсадга мувофиқ. Бунда ўқувчилар тенг сонли гуруҳларга ажратилиб, уларни шартли равишда “Геоморфологлар”, “Иқлимшунослар”, “Тупроқшунослар”, “Ботаниклар”, “Зоологлар” ва ҳ.к белгиланади. Ҳар бир “мутахассислар” ижодий изланиб, гўёки фанда янгиликлар кашф этадилар. Ўқитувчи томонидан тавсия этилган топшириқларни бажариб, кўргазмали қуролларга таянган ҳолда, ўз жавобларини асослайдилар.

Мазкур дидактик ўйинли дарсларда ҳамма ўқувчилар ҳамкорликда ишлайдилар, аввал ўзлаштирган билимларини янги вазиятларда қўллаб янги билимларни эгаллайдилар. Бу эса ўқувчиларнинг ўз билимларига, иқтидорига ишонч уйғотади ва ҳар бир ўқувчи сидқидилдан ҳамда жиддий тайёргарлик муваффақият гарови эканлигини англаган ҳолда билим олишга киришади.

Ишбилармонлар ўйини

Жамиятдаги ижтимоий-иқтисодий муносабатларни акс эттириб, ўқувчилар маълум бир вазифани, топширикни бажариш орқали билим, кўникма ва малакалар билан қуроллантириш билан бир қаторда, касбий сифатларни таркиб топтириш, уларни онгли равишда касбга йўллаш, илмий дунёқарашини кенгайтиришга мўлжалланган дидактик ўйинлар ишбилармонлар ўйини дейилади. Ишбилармонлар ўйини ҳам бошқа ўйинлар каби, ўқитувчи ва ўқувчилардан пухта тайёргарлик кўришни талаб этади. Шу сабабли ўқитувчи куйидаги вазифаларни босқичма-босқич амалга ошириши зарур:

1. Қайси мавзуларни ишбилармонлар ўйини тарзида ўтказишни белгилаш;
2. Дидактик ўйиннинг мақсади, вазифалари, бориши, мантиқий кетма-кетлиги, ўқувчилар бажариши лозим бўлган топшириқларни аниқлаш ва режалаштириш.
3. Дидактик ўйин давомида ўқувчилар олдига қўйиладиган ўқув-билиш характеридаги муаммоли вазиятлар тизимини вужудга келтириш йўллари аниқлаш ва лойиҳалаш;
4. Ўқувчиларни дидактик ўйиннинг мақсади ва вазифалар билан таништириш, дидактик ўйин талаб этадиган вазифаларни тақсимлаш ва ҳар бир ўқувчига тегишли аниқ йўлланмалар, кўрсатмалар бериш.
5. Мазкур ўқув-билиш характеридаги муаммоли вазиятларни ҳал этишда ўқувчиларнинг аввалги мавзулардан ўзлаштирган билим кўникма ва малакаларни таниш, одатий ва янги қутилмаган вазиятларда қўллаш имкониятларини аниқлаш.
6. Ўқувчиларнинг дидактик ўйинга тайёргарлик фаолиятини кузатиш ва назорат қилиш;
7. Таълим-тарбия жараёнини ҳозирги замон талабига мос ҳолда ташкил этилган дарсада ўқитувчи ҳар бир мавзу мазмунига боғлиқ ҳолда ўқувчиларни касбга йўллаши ва шу касбларини эгаллашлари учун қандай билимларга эга бўлиши кераклигини қайд этиши лозим.

Умумий ўрта таълим мактабларида ўқитиладиган барча фанларнинг асосларини, жумладан Географияни жуда яхши ўзлаштирган, билимдон, зукко шахслар бозор иқтисодиёти шароитида, жамиятда ўз ўрнини топиши, кўпроқ тадбиркорлик билан шуғулланишларига имкон яратилиши қайд этилади. Агар улар фан асосларини яхши билмасалар, тадбиркорлик билан шуғуллана олмасликлари, шуғуллансалар ҳам ўз биржасига ёки корхона-концернига фойда келтира олмасликлари, олди-сотди жараёнларида инқирозга дуч келиши ва иш ўринларини йўқотишлари мумкин. Республикамизда “Тошкент”, “Туркистон”, “Осиё” ва шу каби товар биржалари, кўшма корхоналар, фермер хўжаликлари бўлиб, улар жаҳоннинг жуда кўп мамлакатлари билан тижорат ишларини амалга ошириб, саноат корхоналарига кўпроқ хом-ашё, қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари, чорва моллари харид қилиб, уларни аҳолига етказиб бериш билан шуғулланаяптилар, шу сабабли бундай биржаларда ишлайдиган ишбилармонлар қишлоқ хўжалигининг назарий асослари бўлган География фан асосларини яхши билишлари керак.

Модомики шундай экан, География дарсларида бозор иқтисодидаги муаммолари ҳал этишга йўналтириш ҳозирги вақтда энг долзарб муаммо ҳисобланади.

Конференция дарслари

Дидактик ўйинли дарслар ичида конференция дарслари муҳим ўрин тутди. Конференция дарслари ўқувчиларнинг билиш фаолиятини фаоллаштиришда, илмий дунёқарашни кенгайтиришда, уларни қўшимча ва маҳаллий материаллар билан таништиришда, илмий ва илмий-оммабоп адабиётлар билан мустақил ишлаш кўникма ва малакаларини ривожлантиришда, ёшларни мустақил ҳаётга тайёрлашда, онгли равишда касб танлашида муҳим аҳамият касб этади.

Ўқитувчи конференция дарсини ўтишдан аввал дарс мавзусини, мақсади ва вазибаларини аниқ белгилаб олиб шу мавзуга оид қўшимча илмий, илмий-оммабоп адабиётларни кўздан кечиради. Мазкур дарс ўтказишдан 10 кун олдин дарс мавзуси эълон этилиб, унга тайёргарлик кўриш учун адабиётлар тавсия қилинади. Эълон қилинган дидактик ўйинли дарсда “олимлар” ролини танлаш, мавзунини ҳар томонлама ёритиш, ҳар бир ўқувчининг қизиқиши ва қобилиятига яраша маъруза тайёрлаш ўқувчиларнинг ихтиёрида бўлади. Дарсга тайёргарлик даврида ўқитувчи томонидан ижобий рағбатлантиришнинг устунлиги ва муваффақиятга йўлловчи ўқитувчининг мулоқот маданияти, ўзаро ёрдами ўқувчиларнинг дарсга қизгин тайёргарлик кўришнинг муҳим омили саналади.

Илмий конференция дарсини қуйидагича ўтказиш тавсия этилади:

1.Ўқитувчининг кириш сўзи. Бунда ўқитувчи дарс мавзуси, мақсади ва вазибалари, тегишли ролларни бажарувчи “олимлар” билан таништирилади.

2.Илмий маърузаларни тинглаш “Олимлар” мавзу юзасидан тайёрлаган маърузаларини кўргазмалар қуроллар асосида баён этадилар.

3.Маърузалар муҳокамаси. Бунда “Олимлар” ва синфдаги бошқа ўқувчилар ўртасида мавзу юзасидан баҳс, мунозара ўтказилади.

4.Илмий конференция якуни. Ўқитувчи мавзу юзасидан энг муҳим тушунча ва ғояларни таъкидлаб, яқунлайди.

5.Ўқувчиларни баҳолаш. Дарсда фаол иштирок этган ўқувчилар рағбатлантирилади ва рейтинг тизимига мувофиқ баҳоланади

Матбуот конференцияси

Матбуот конференцияси синфдаги барча ўқувчиларнинг ўқув - билиш фаолияти фаол бўлиши билан характерланади. Ўқитувчининг матбуот дарсига тайёргарлиги бир мунча мураккаброк. Ўқитувчи матбуот конференциясини ўтказишдан бир ҳафта аввал синф ўқувчиларини икки гуруҳга бўлади. Уларнинг тахминан 30% паррандалар селекцияси соҳасида ишлаётган олимлар ва паррандачилик фабрикаларининг мутахассислари, қолганлари республикамызда нашр қилинадиган газета ва журналларнинг мухбирлари ролини бажарадилар.

Газеталардан республикамызда нашр қилинадиган “Ўзбекистон овози”, “Қишлоқ ҳақиқати”, “Халқ сўзи”, “Тошкент оқшоми”, “Туркистон”, “Тошкент ҳақиқати”, журналлардан “Фан ва турмуш”, “Қишлоқ хўжалиги”, “Саодат”, “Сихат-саломатлик”ни олиш мумкин.

Шундан сўнг, ҳар қайси газета ва журнал мухбирларининг матбуот конференциясида берадиган саволлари ўқувчилар ёрдамида тузилади. Бу саволлар муҳокама қилинаётган муаммони ҳар томонлама қамраб олиши керак.

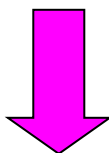
Саволлар мазмуни муҳокамадан ўтгандан сўнг, газета ва журнал мухбирлари ва селекциячи олимлар роли ўқувчиларнинг хоҳишига кўра тақсимланади.

Ўқитувчи паррандачилик селекцияси билан шуғулланадиган олимлар ва мутахассислар ролини бажарадиган ўқувчилар билан алоҳида тайёргарлик ишларини олиб боради. Уларга қўшимча адабиётлардан фойдаланиш ва саволларга жавоблар топиш ҳақида кўрсатма беради. Саволларга бериладиган жавоблар қисқа, аниқ, илмий жиҳатдан асосланган, маҳаллий материалларни қамраб олган бўлиши лозим. Ўқитувчи ана шу жавобларни олдин кўздан кечириши, агар уларда жузъий камчиликлар бўлса, уларни тўғрилаши, тўлдириши кераклигини ўқувчиларга топширади.

Мухбирлар ролини бажарадиган ўқувчилар ҳам саволларга жавоблар топиши олимлар ва мутахассислар билан мулоқотга кириши учун етарли даражадаги билимларга эга бўлишини таъминланиши керак.

Мазкур дарсга ҳамма ўқувчилар улар қайси ролни бажаришидан қатъий назар қизгин тайёргарлик кўриши лозим.

**Талабаларнинг ўзлаштирган
билимларини назорат қилиш учун тест
саволлари**

1. Ўқувчиларнинг билиш фаолиятини фаоллаштирадиган ва таълим самарадорлигини орттириш имконини берадиган педагогик технологияларни белгиланг.

- А. Дидактик ўйинли; В. Муаммоли таълим; С. Модулли таълим;
Д. Ҳамкорликда ўқитиш технологиялари; Е. Ҳамма жавоблар топғри.

2. Қайси технологияларда таълим-тарбия бериш функцияси етакчи ўрин эгаллайди?

- А. Дидактик ўйин технологиялари; В. Муаммоли таълим технологиялари;
С. Модулли таълим технологиялари; Д. Лойиҳалаш технологиялари;
Е. А ва С жавоблар.

3. Қайси технологияларда ўқувчиларни ижодий фаолиятга йўллаш функцияси етакчи ўрин эгаллайди?

- А. Дидактик ўйин технологиялари; В. Муаммоли таълим технологиялари;
С. Модулли таълим технологиялари; Д. Лойиҳалаш технологиялари;
Е. Ҳамкорликда ўқитиш технологиялари;

4. Қайси технологияларда ўқувчиларда ақлий фаолият усулларини шакллантириш функцияси етакчи ўрин эгаллайди?

- А. Дидактик ўйин технологиялари; В. Муаммоли таълим технологиялари;
С. Модулли таълим технологиялари; Д. Лойиҳалаш технологиялари;
Е. Ҳамкорликда ўқитиш технологиялари;

5. Дидактик ўйинли дарсларнинг таърифини топинг.

- А. Ўқувчиларнинг билим олиш жараёни ўйин фаолияти билан уйғунлаштирилган дарслар;
В. Ўқувчиларни маълум бир фаолиятга қизиқишини орттирадиган дарслар.
С. Коммуникатив, нутқ маданиятини орттирадиган дарслар.

Д. Шахсинг ўзлаштириш, иқтидори, қизиқишини орттирадиган дарслар.

Е. Тоғри жавоб берилмаган.

6. Дидактик ўйинли дарсларнинг ўзига хос хусусиятларини аниқланг.

А. Ўқувчиларнинг билим олиш жараёни ўйин фаолияти билан уйғунлаштирилади;

В. Ўқувчиларни маълум бир фаолиятга қизиқиши орттирилади.

С. Коммуникатив, нутқ маданияти орттирилади.

Д. Шахсни ривожлантириш, иқтидорини орттириш, касбга йўллаш;

Е. Ҳамма жавоблар тоғри.

7. Дидактик ўйинли дарсларнинг функцияларининг кетма-кетлигини аниқланг.

1. Таълим-тарбия бериш; 2. Шахсни ривожлантириш; 3. Ижодий фаолиятга йўллаш; 4. Коммуникатив; 5. Мантикий фикрлашни ривожлантириш. 6. Ақлий фаолият усулларини таркиб топтириш; 7. Ўз ўқув фаолиятини таҳлил қилиш; 8. Касбга йўллаш; 9. Мўлжални тоғри олишга ўргатиш; 10. Ҳамкорликда ишлашга ўргатиш.

А. 1,2,3,8,4,6,7,10; В. 6,5,3,2,1,7,8,10; С. 1,2,3,10,4,5,6,9;

Д. 10,9,1,2,3,4,5,6,7,8; Е. 3,6,5,4,9,8,1,2,10;

8. Дидактик ўйин технологиясига мансуб дарс турларини белгиланг.

Сюжетли-ролли; 2. Ижодий ўйин; 3. Ижодий лойиҳалар; 4. Кичик гуруҳларда ўқитиш; 5. Ишбилармонлар ўйини; 6. Конференциялар; 7. Ўйин-машқлар; 8. Командада ўқитиш;

А. 1,2,3,4,5. В. 1,3,5,7,8. С. 1,2,3,7,8. Д. 1,2,5,6,7. Е. 1,2,3,6,7.

9. Сюжетли-ролли ўйинларнинг ўзига хос хусусиятини топинг.

А. Муаммоли вазиятларни ҳал этишга мўлжалланган;

В. Табиат ва табиий ҳодисалар ўртасидаги алоқаларни бадиий ёритиш;

С. Касбий сифатларни таркиб топтириш, илмий дунёқарашни кенгайтириш;

Д. Илмий, илмий-оммабоп адабиётлар устида мустақил ишлаш, ҳаётга тайёрлаш, онгли равишда касбга йўллаш;

Е. Ўқувчиларнинг билими ва иқтидорини синаш;

10. Матбуот конференциясининг ўзига хос хусусиятини топинг.

А. Муаммоли вазиятларни ҳал этишга мўлжалланган;

В. Дарсда ўқувчилар “олимлар” ва “мухбирлар” ажратилади.

С. “олимлар” ва “мутахассислар” гуруҳи иштирок этади.

Д. “ишбилармонлар” ва “мутахассислар” гуруҳи иштирок этади.

Е. “билимдонлар” ва “мутахассислар” гуруҳи иштирок этади.

11. Ижодий ўйинларнинг ўзига хос хусусиятини топинг.

А. Муаммоли вазиятларни ҳал этишга мўлжалланган;

В. Табиат ва табиий ҳодисалар ўртасидаги алоқаларни бадиий ёритиш;

С. Касбий сифатларни таркиб топтириш, илмий дунёқарашни кенгайтириш;

Д. Илмий, илмий-оммабоп адабиётлар устида мустақил ишлаш, ҳаётга тайёрлаш, онгли равишда касбга йўллаш;

Е. Ўқувчиларнинг билими ва иқтидорини синаш;

12. Конференцияларнинг ўзига хос хусусиятини топинг.

А. Муаммоли вазиятларни ҳал этишга мўлжалланган;

В. Табиат ва табиий ҳодисалар ўртасидаги алоқаларни бадиий ёритиш;

С. Касбий сифатларни таркиб топтириш, илмий дунёқарашни кенгайтириш;

Д. Илмий, илмий-оммабоп адабиётлар устида мустақил ишлаш, ҳаётга тайёрлаш, онгли равишда касбга йўллаш;

Е. Ўқувчиларнинг билими ва иқтидорини синаш;

Назорат саволлари

1. География фанларини ўқитишда педагогик ва ахборот технологияларининг аҳамиятини айтиб беринг.

2. География фанларини ўқитишда дидактик ўйинли технологияларнинг самарадорлигини айтиб беринг.

3. География таълимида билим, кўникма ва малакаларнинг тўлиқ ўзлаштирилишини таъминлаш масалаларини айтиб беринг.

Фойдаланилган адабиётлар ва манбалар рўйхати

1. Алимқўлов Н.Р., Абдуллаев И.Ҳ., Ҳолмуродов Ш.А. Амалий география. – Т.: 2015.

2. Нигматов А. Экологиянинг назарий асослари. – Т.: 2013

3. Назаров И.К. Географиянинг асосий муаммолари. “Мухаррир”, Т -.: 2013.

4. Солиев А. Иқтисодий география: назария, методика ва амалиёт. – Т.: 2013.

3-мавзу. География фанларини ўқитишда инновацион технологияларга асосланган маъруза, семинар, амалий ва лаборатория машғулотларини лойиҳалаш ва педагогик фаолиятда қўллаш. Талабалар ўқув фаолиятини фаоллаштирувчи методларни қўллаш. География фанларини ўқитишда ривожланган мамлакатлардаги илғор тажрибаларни таълим-тарбия жараёнига модернизация қилган ҳолда қўллаш.

Режа:

1. География дарсларида маъруза, семинар, амалий ва лаборатория машғулотларини инновацион технологиялар асосида ўқитиш.
2. География таълими жараёнида талабалар ўқув фаолиятини фаоллаштирувчи методларни қўллаш.
3. География фанларини ўқитишда хорижий илғор тажрибалардан фойдаланиш.

Таянч тушунчалар: маъруза, семинар, амалий, лаборатория машғулотлари, дарс жараёни, замонавий педагогик технологиялар, фаоллаштирувчи методлар, таълим самарадорлиги, электрон дарслик

Маърузалар матни

Замонавий география дарсларини ташкил этиш маъруза, семинар, амалий ва лаборатория машғулотларини инновацион технологиялардан фойдаланган ҳолда олиб бориш давр талабидир. Бугунги кунда янги замонавий педагогик технологиялар дарс жараёнига кенг кириб бормоқда. Бу ҳолат дарс жараёнининг мураккаблашиб бораётганлиги, информациянинг кўплиги ва хилма-хиллиги, замонавий ахборот тизимларининг ривожланиши билан бевосита боғлиқдир.

Замонавий ахборот воситалар (интернет, теле-видео ва бошқалар) ўқувчиларга бериладиган билим ва кўникмаларга ўзининг таъсирини кўрсатмоқда. Бу ўринда дарс жараёни анъанавий эскирган методларга хос ҳолатда олиб борилиши билим олувчиларда унга бўлган қизиқишни пасайиши олиб келмоқда. Бу борада замонавий педагогик технологиялар ўзининг ихчамлиги, кўргазмаллиги, методларга бойлиги билан дарс жараёнини фаоллашувига катта хизмат қилмоқда. Бу борада география фанидан олиб бориладиган машғулотлар ҳам бундан мустасно эмас.

Таълим жараёнини самарадорлигини оширишда янги таълим технологиялари катта аҳамиятга эга. Янги таълим технологиялари қуйидагиларга имкон беради: а) ҳар бир таълим муассаси ўқувчисига ўзининг шахсий таълим йўналишини ривожлантиради; б) ўқув жараёнини тубдан ўзгартиришга ва уни тизимли тафаккурлаш томонига лойиҳалашга имкон беради; в) ўқувчиларни билиш фаолиятини самарали ташкил қилишга имкон беради. Бундай ёндошиш компьютерни билиш воситасига айлантиради. Таълим муассасаларда компьютерларни ўрни қандай бўлиши деган савол таълимини компьютерлаштиришни дастлабки босқичларидаёқ қўйилган эди. Аммо компьютерларни ўрганишдан ундан фойдаланишга ўтиш жуда қийинчилик билан амалга оширилмоқда. Кўп ҳолларда география ва бошқа

фанлардан ишлаб чиқилган компютер технологиялари талабсиз қолиб кетади. Бунинг асосий сабабларидан бири уларни одатий дарсларни давоми бўлиб қолишидир. Электрон дарсликлар кўп ҳолларда дарсликларни бир нусхасига (кўпясига) айланиб қолмоқда. Шунинг учун уларга талаб камроқ бўлиб қолмоқда. Уларни самарадорлиги тажрибали ўқитувчи самарадорлигидан юқори бўлмапти.

Электрон дарсликларни ёки компютер технологиясидан фойдаланишга талабни камайиб боришининг асосий сабабларидан бири ўқувчиларни замонавий таълим таълаблари ва замонавий тамоиллар билан шахсга йўналтирилган ёндошиш ва синф-дарс тизимида фойдаланишга йўналтирилган дастурларни бир бирига мос келмаслигидир. Бугунги кунда география фанидан ишлаб чиқилган электрон дарсликлар жуда оз ва уларнинг сифати талаб даражасида эмас. ЎЗМУ доценти, п.ф.н. Х.Никадамбаева томонидан ишлаб чиқилган, ва замон талабларига топла жавоб берадиган “Жаҳон иқтисодий географияси” фанидан электрон дарслик жуда катта ҳажмга эга эканлиги ва уни қўллаш муракаблиги билан ажралиб туради. Бу ўринда география фанидан жиҳозланган, замонавий ахборот тизимига эга бўлган аудиториялар талаб қилинади. Хозирда бундай имкониятларга эга бўлган хоналар ТДПУ, ТИУ, ТШИ ва бошқа олийгоҳлардагина мавжуд. Шу билан бирга бундай технологиялар ўқитувчи педагоглардан ахборот тизимлардан фойдаланиш билим ва кўникмаларга эга бўлишни талаб қилади.

Компютерларни янги авлодини яратиш билан янги технологиялар ишлаб чиқилади, шу билан бмирга таълим технологиялари ҳам ишлаб чиқилади. Компютерда матн, чизма, аудио ва видео маълумотларни бирлаштириш ўқув маълумотлари сифатини кескин ошириб юборади.

Компютерлар индустриясини ривожлангтириш педагогик жараёнда инқилобий ўзгаришларни келтириб чиқарди. Унинг асосида эса ўқувчини индиведуал фаолиятини таъминлайдиган технологияларга ўтиш ётади. Бундай технологияларга ўтиш дастурий воситаларни яратиши билан боғлиқ. Яхлит компютерлаштирилган предметли курсларда одатий дастурий асосномаларнинг айрим қисмлари сақлаб қолинади улар эса таълим муассаси дарсликларини турли даражаларда қайтаришади. Шунинг учун мазкур курслар куйидагиларга йўналтирилган бўлмоғи лозим: а) ихчам (компакт) предмети мавжуд бўлиши, у ўқувчиларни мустақиллини юқори даражада таъминлаши лозим б) турли соҳаларда билимларни юқори даражадаги интеграцияси мавжуд бўлган предметларни ўрганишда; таълим муассасиларда ўқитувчиларни қисман ёки топла компютерлар билан алмаштириш; в) синф-дарс тизимига асосланмаган экспериментал таълимий технологияларни яратиш; г) ўқув жараёнида компютерлардан фойдаланишни янги ёндошувларини ишлаб чиқиш; д) шахсга йўналтирилган дастурий асосларни ишлаб чиқиш.

География таълимида инфармацион технологияларни қўллаш куйидаги соҳаларда олиб борилмоқда: электрон дарсликлардан фойдаланиш;

электрон хариталардан фойдаланиш; интернет имкониятларидан фойдаланиш; видео филмлардан фойдаланиш; масофавий ўқитиш технологияларидан фойдаланиш.

Хозирги даврда жуда кўп дарсликларнинг электрон версиялари яратилмоқда. Шу муносабат билан ўқувчилар берилган мавзунинг электрон дарсликдан топиб уни ўқувчи ёрдамида, ёки мустақил ўрганиши мумкин. Дарсни ўқитувчи бошқариб туриш мумкин. Бунда ўқитувчи матнни ўрганишда изохлар бериб боради. Матндаги чизмалар, расмлар, хариталар, жадваллар алоҳида тушунтирилади. Дарсни охирида ўқитувчи компьютер орқали ўқувчиларга саволлар бериши мумкин. Ўқувчилар эса компьютер орқали жавоб беришади. Уларнинг берган жавоблари ўқитувчи томонидан баҳоланади.

Ҳар қандай таълимнинг мақсади - билимни ҳамда уни амалда қўллаш билиш кўникмалари ва малакаларини шакллантириш, шунга зарур шахс сифатлари ва кўрсатмаларни ишлаб чиқишдир.

Ўқув фаолияти ҳаракатида мақсаднинг барча компонентлари амалга ошар экан, турли методларни биргаликда қўллаш зарур. Шунинг учун, метод танлашда энг асосий омил бўлиб, ўқув машғулотининг дидактик вазифаси хизмат қилади.

Ўқув мақсади	Методлар
Билим	Маъруза, намойиш, видеоусул, баҳс - мунозара, ақлий ҳужум, кичик гуруҳларда ишлаш, ишбоп ўйин, ролли ўйин, муаммоли вазият, лойиҳалаш, давра суҳбати
Кўникма ва малака	Лаборатория ишлари, амалий машқлар, топирт поғонали метод, ишбоп ўйин, ролли ўйин, муаммоли вазият, лойиҳалаш, йўналтирувчи матн

География фанларидан талабалар ўқув фаолиятини фаоллаштирувчи методларни танлаш ва қўллаш бўйича ТДПУ да амалий машғулотда инновацион усуллардан фойдаланиш кенг қўламда олиб борилади. Буни қуйидаги дарс ишланмасида кўриб чиқишимиз мумкин (2соат)

мавзу	География таълими методлари, машғулот мазмунига кўра ўқитиш методларини танлашни ўрганиш.
--------------	---

Амалий машғулотини ўқитиш технологияси

Вақти – 2 соат	Тингловчилар сони: 25 нафар
Ўқув мағулотининг шакли	Билимларни чуқурлаштириш ва кенгайтириш бўйича муаммоли машғулот.
Амалий машғулотининг режаси	<ol style="list-style-type: none"> 1. Дидактик мақсадни асос қилиб дарсларни қайтарзда классификациялаш юқори самара беради ? 2. Кириш дарси ва унинг амалий аҳамияти ? 3. Янги билимларни ўрганиш дарсини тушунтириш ? 4. Аралаш дарс нима ? 5. Кўникма, малакаларни ривожлантириш ва мустаҳкамлаш дарси қачон ва қайси ўйитларда қўлланилади ? 6. Такрорлаш дарсини тушунтириш ? 7. Кундалик ҳар доим қўлланиладиган дарс типи қайси ? Унинг афзалликларини аниқланг.
Ўқув машғулотининг мақсади: Дарс ва унинг типларидан географияда фойдаланиш йўллари ҳақидаги талабаларнинг эгаллаган назарий билимларини мустаҳкамлаш ҳамда улардан амалда фойдаланиш усулларини ўрганиш.	
Педагогик вазифалар: Ўқитувчи: - маърузадан олинган билимларни мустаҳкамлаш ва улар асосида дарс типлари ҳақидаги кўникмаларни шакллантириш;	Ўқув фаолиятининг натижалари: Талаба: - маърузадан олинган билимларни мустаҳкамлаш ва улар асосида дарс типлари ҳақидаги кўникмаларга эга бўлиш; - мавзу бўйича билимларни

<ul style="list-style-type: none"> - мавзу бўйича билимларни тизимлаштириш, мустаҳкамлаш, умулаштириш, таҳлил қилиш; - дарслик билан ишлаш кўникмаларини ҳосил қилиш; - география таълимда дарс типларининг хусусиятлари, мақсад ва вазифаларини тушунтириш; - Кириш,янги билимларни ўрганиш, аралаш, кўникма-малакаларни ҳосил қилиш ,мустаҳкамлаш, такрорлаш дарслари ҳақида тушунча бериш. 	<ul style="list-style-type: none"> тизимлаштириш, мустаҳкамлаш, умулаштириш, таҳлил қилиш; - дарслик билан ишлаш кўникмаларига эга бўлиш; - география таълимда дарс типларининг хусусиятлари, мақсад ва вазифаларини тушуниш; - - Кириш,янги билимларни ўрганиш, аралаш, кўникма- малакаларни ҳосил қилиш ,мустаҳкамлаш, такрорлаш дарслари ҳақида тушунчага эга бўлиш.
Ўқитиш усуллари ва техникаси	Муаммоли усул, суҳбат, ақлий ҳужум, мунозара намоиш қилиш.
Ўқитиш воситалари	Ўқув қўлланмалар ёки маъруза матнлари, жадваллар, ьрээнтация.
Ўқитиш шакли	Кичик гуруҳлар ва жуфтликларда ишлаш, индивидуал.
Ўқитиш шартилари	Намунадаги аудитория.
Мониторинг ва баҳолаш	Оғзаки ва ёзма сўров: Натижалар тэкширилади ва баҳоланади.

Амалий машғулотининг технологик харитаси

Босқичлар, вақти	Фаолият мазмуни	
	ўқитувчи	талаба
1-босқич. Кириш (10 мин)	<p>1.1. Ўқув машғулотининг мавзуи ва мақсади, режадаги ўқув натижаларини эълон қилади уларнинг аҳамиятини ва дозарблигини асослайди.</p> <p>1.2. Олинган билимларни тэкшириш мақсадида асосий тушунчалар борасида савол-жавоб ўтказади.</p> <p>1.3. Дарс машғулоти гуруҳларда ишлаш технологиясидан фойдаланган ҳолда амалга оширилишини эълон қилади. Гуруҳларда ишлаш қоидаларини эслатади. Иш тартиби ва рэгламэнтни аниқлаштиради (1,2 – иловалар).</p>	<p>1.1. Эшитадилар, саволларга жавоб берадилар ва аниқлаштирадилар.</p>

<p>2-босқич. Асосий (60 мин)</p>	<p>2.1. Талабаларни 6 нафардан қилиб гуруҳларга ажратади. Назорат ва натижаларни баҳолаш учун эксъэртлар гуруҳини шакллантиради. Гуруҳларга ўқув топшириқларини топширади (3-илова). Баҳолаш кўрсаткичлари ва мэзонлари (4-илова) ҳамда қандай кўшимча манбалардан фойдаланиш кэраклиги тушунтирилади. Гуруҳларда ишлаш бошлангилгини эълон қилади. 2.2. Тақдимот ва натижаларни баҳолашни ташкил этади, изоҳлайди, жавобларни тартибга кэлтиради, шаклланган хулосаларни умумлаштиради.</p>	<p>2.1. Ўқув топшириқлари, баҳолаш мэзонлари билан танишади, топшириқни гуруҳга тақсимлайди. 2.2. Натижаларни ўрэээнтация қилади, назорат саволларига жавоб беради. Қолган иштирокчилар тақдимотни топлдирадилар ва саволлар беради. Эксъэртлар баҳолайди.</p>
<p>3-босқич Яқуний (10 мин)</p>	<p>3.1. Ўқув фаолиятини яқунлайди. Талабалар диққатини асосий жиҳатларга қаратади. Муаммони ҳал қилиш жараёнида ғолиб бўлган гуруҳни аниқлайди ва баҳолайди. 3.2. Мустақил иш учун вазифа беради. ишларига маслаҳат беради.</p>	<p>3.1. Тинглайдилар, аниқлаштирадилар. Мустақил иш учун вазифларни ёзиб оладилар.</p>

1-илова

<p align="center">Амалий иш тартиби ва рэгламэнти</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Гуруҳда ишлаш ва ўрэээнтацияни ёзиш - 20 мин. 2. Ишнинг натижаларини тақдимот қилиш – 5 мин. 3. Жамоа бўлиб муҳокама қилиш ва гуруҳни баҳолаш - 5 мин.
--

2-илова

<p align="center">Гуруҳ билан ишлаш қоидалари:</p> <p>Гуруҳнинг ҳар бир аъзоси:</p> <ul style="list-style-type: none"> -ўз шэриқларининг фикрларини ҳурмат қилишлари лозим. -берилган топшириқлар бўйича фаол, ҳамкорликда ва масъулият билан ишлашлари лозим; -ёрдам сўраганларга кўмак беришлари лозим; -гуруҳни баҳолашда иштирок этишлари лозим.

3-илова

Ҳозирги ъайтда география таълимида қуйидаги синфлаштириш кенг тарқалган:

И. Билим олишнинг асосий манбаларига кўра

1. Оғзаки - баён усуллари
2. Харитавий қўлланмалар билан ишлаш
3. Кўрсатмали қўлланмалар билан ишлаш
4. Кузатиш ва тажриба усуллар
5. Статистик маълумотлар билан ишлаш
6. Дарслик ва бошқа адабиётлар билан ишлаш
7. Амалий усуллар.

4-илова

ИИ. Дидактик мақсадларга кўра

1. Янги билимларни ўрганиш
2. Билимларни мустаҳкамлаш
3. Билим, малака, кўникмаларни тэкшириш усуллари.

5-илова

Хулоса чиқариш фаолиятига кўра

1. Аналитик.
2. Синтетик
3. Индуктив .
4. Дэдуктив.

6-илова

ИЙ. Фикрлаш фаолияти ва билим олиш фаоллиги хусусияти бўйича

1. Изоҳли кўргазмали усул
2. Рэъродуктив ёки олинган билимларни қайта тиклаш усули
3. Муаммоли баён
4. Муаммоли таълим
5. Қисман изланувчан усул
6. Тадқиқот усул.

7-илова

С.Т. Шаъовалэнко хамма усулларни учга бўлади:

1. Оғзаки усуллар
2. Кўргазмали усуллар
3. Амалий усуллар

География таълими методлари

Умумий методлар	Хусусий методлар
Оғзаки баён методи	Тушунтириш, Ҳикоя, Ўқитиувчининг ўқиб бериши, Таққослаш, Савол-жавоб, Суҳбат, Маъруза.
Картографик қўлланмалар билан ишлаш	Жой плани, топографик карта, Умумгеографик, мавзули карталар, ёзувсиз карта, карта-схема, глобус билан ишлаш, карта бўйлаб саёҳат, карта кўчириш, картограмма тузиш ва ҳ.к.
Дарслик ва қўшимча адабиётлар билан ишлаш	Изоҳли ўқиш, Мавзу режаси тузиш, Дарслик матнини мустақил ўқиш, Машқ ва топшириқларни мустақил бажариш, Бадий адабиётлардан фойдаланиш ва ҳ.к.
Кўргазмали қўлланмалар билан ишлаш	Расмлар билан ишлаш, Таълимнинг техник воситалари билан ишлаш, ҳажмли қўлланмалар билан ишлаш, Натурал қўлланмалар билан ишлаш.
Кузатиш	Объект ва ҳодисаларни бэвосита ва техник воситалар ёрдамида кузатиш, Географик, астрономик, геоморфологик, гидрологик, фэнологик кузатишлар. Экскурсиялар ва тажрибалар
Бирламчи манбалар	Давлат ҳужжатлари, географик матнлар, газэта ва журналлар, бадий адабиётлар билан ишлаш.

Гуруҳларга топшириқлар

1-гуруҳ

1-топшириқ. Қуйидаги тоифали жадвални топлдиринг:

Дарс типи	Афзалликлари	Камчиликлари

2-топшириқ. Кириш дарсига мисол тариқасида план –конспэкт ёзинг.

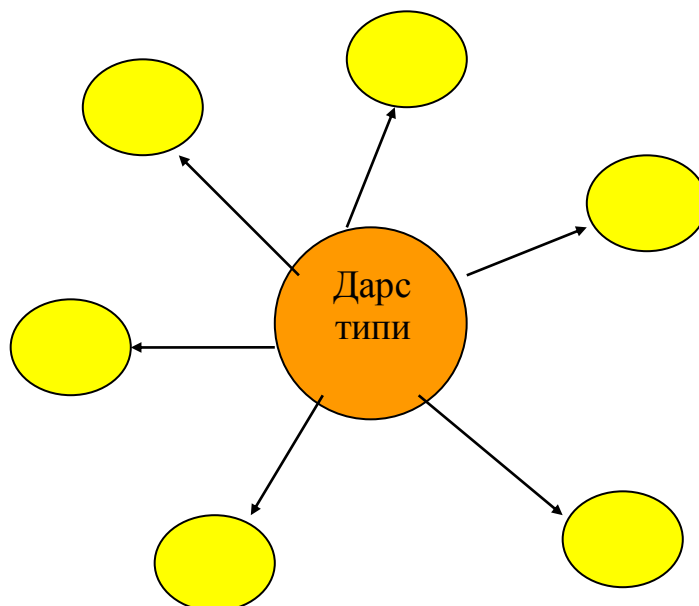
3-топшириқ. Дарсга қандай талаблар қўйилади?

2-гуруҳ

1-топшириқ. Аралаш дарс типига мисол тариқасида план- конспэкт ёзинг.

2-топшириқ. Дарснинг илмий мақсад нима?

3-топшириқ.” Дарс типлари “ кластэрини тузинг.

3-гурӯх

1. Евросиё материғи бўйича дарслар тизими режасини тузинг.

2. Дарс методларини танлаш деганда нимани тушунаси?

3. Дарс мақсадларини аниқланг ва уларга таъриф беринг.

Назорат саволлари

1. География дарсларида маъруза, семинар, амалий ва лаборатория машғулотларини инновацион технологиялар асосида ўқитиш жараёнини айтиб беринг.

2. География таълими жараёнида талабалар ўқув фаолиятини фаоллаштирувчи методларни айтиб беринг.

3. География фанларини ўқитишда хорижий илғор тажрибаларни айтиб беринг.

Адабиётлар рўйхати

1. Алимқўлов Н.Р., Абдуллаев И.Ҳ., Ҳолмуродов Ш.А. Амалий география. – Т.: 2015.

2. Назаров И.К. Географиянинг асосий муаммолари. “Мухаррир”, Т - .: 2013.

3. Солиев А. Иқтисодий география: назария, методика ва амалиёт. – Т.: 2013.

4. Султонова Н. Географияни ўқитишда инновацион технологиялар. ТДПУ, – Т.: 2015.

4-Мавзу. География таълими тарихи. География таълимида табиий ва иқтисодий-ижтимоий йўналишлар. География фанларини ўқитишда анъанавий картографик, географик-тарихий, геоэкологик ва замонавий педагогик технологиялардан фойдаланиш.

Режа

1. География таълимининг тарихий ривожланиши.
2. География фанларида табиий ва иқтисодий-ижтимоий йўналишларнинг шаклланиши ва ривожланиши.
3. География фанларини ўқитишда анъанавий ва замонавий педагогик технологиялардан фойдаланишнинг ўзига хос жиҳатлари.

Таянч тушунчалар: география таълими, мактаб географияси, жаҳон, мамлакатлар ва ҳудудлар, назарий ва методик масалалар, тарх , харита, аэрофотосурат, космосурат, микёс

Маъруза матни

География таълими методикаси тарих, тил ва адабиёт ва бошқа гуманитар фанлар билан ҳам боғланган. Мактаб географиясида географик билимларнинг ривожланишини, ҳар бир материк ва ўлкаларни табиатни ва уни ўзлаштирилиш тарихини ўрганиш тарихий манбаларинини ўрганиш билан боғлиқ. Географик номларни топиш усули, уларни талқини, келиб чиқиши ва мазмунини аниқлашда тилшунослик қонуниятлари ва қоидалари асосида олиб борилади. Мактаб географиясида жаҳон, мамлакатлар ва ҳудудларини ўрганишда, географик қобикни таркибий қисмлари ва ундаги жараёнлар ни ўқувчиларга тушунтирилишида бадиий адабийлардаги ёрқин ифодалар, талқинлар ва тасвирлардан фойдаланилади.

География таълимини ривожлантириш дастлабки босқичларда асосий экспериментал-эмприк усуллар қўлланилган. Аммо XX-асрнинг 2-ярмидан бошлаб география таълими методикасининг назарий жиҳатларини ривожланганиши оқибатида у хусусий дидактика фанига айланди. География асосида методик татқиқотларда назарий усуллар ва уларнинг алоҳида қисмлари кенг қўлланила бошланди.

География фанлари доктори, профессор Х.Вахобов кўп йиллар давомида Тошкент Давлат педагогика университетининг табиий фанлар факультетида география ва уни ўқитиш методикасидан маъруза дарсларини олиб борган. География ва унинг таълимидаги муаммолари ҳақида у ўзининг «География ўқитиш методикаси» дарслигида қуйидаги фикрларни билдиради: « География фани ва таълимида Ўзбекистонни чуқурроқ ўрганиши, ушбу фан тармоқлари бўйича тадқиқотлар олиб бориш, уларнинг натижаларини таҳлил қилиш, география таълимини такомиллаштиришга бўлган талаб ҳозирги кунда таълимдаги энг муҳим масалалардан биридир.

Замонавий география фани ва таълим методикасини такомиллаштиришда бир қатор олий ўқув юртлари илмий изланиш олиб бордилар. Жумладан, ўтган асрнинг 60-70 йилларида география таълими ўз ривожланишида яна бир янги босқичга кўтарилди. Ўша даврда география фанини такомиллаштиришда: А.Обидов, О.Саидрасулов, Н.Д.Далимов, З.Ақромов, О.Мўминов, М.Набихонов, П.Баратов, И.Мирзобоевларнинг хизматлари катта бўлди. Бу даврларда “Табиий географиядан методик қўлланма” (П.Баратов, 1977й.), “Ер билими ва ўлкашунослик” талабалар учун дарслик (П.Баратов, 1980й.), “Ўзбекистон табиий географияси” (М.В.Қориев ва бошқ, 1981 й.), “Табиатни муҳофаза қилиш ва ўзгартириш” (П.Баратов ва бошқ, 1980й.), “Ер билими ва ўлкашунослик” (П.Баратов, 1980й.), “Геологиядан амалий машғулотлар” (А.Қурбонов, 1983 й.), “Топография асослари ва картография” дарслиги (М.Асомов, 1985й.), Табиий географияни ўқитиш методикаси” (О.А.Мўминов, 1976й.) каби қатор дарсликлар яратилди. “Ўрта Осиё чўлларининг эртанги куни” (П.Баратов, 1980й.).

Мустақиллик йиллар арафаси ва унинг бошларида”Замонавий география дарсига кўйиладиган талаблар”(О.Мўминов, 1990й.), “Олий география дарсларида компьютер техникасидан фойдаланиш” услубий қўлланмаси (О.Мўминов, У.Сафаров, 1992 й.) каби дарслик, ўқув қўлланма ва монографиялар чоп этилди.

Бугунги кунда география таълимини замонавий талабларга мос равишда ТДПУ географ –педагоглари томонидан профессор П.Баратовнинг “Ўрта Осиё табиий географиясидан амалий ишлар” (2014й), Н.Р.Алимқулов ва бошқаларнинг “Билим олишнинг интеллектуал тизимини ишлаб чиқиш назарияси ва амалиёти” (2011й), Н.Р.Алимқулов ва И.Х.Абдуллаевларнинг “Амалий география фанини соҳаларга йўналтириб ўқитиш методикаси” (2012й), А.Низомов ва бошқаларнинг “Топонимика” ўқув қўлланмаси (2013й), Н.И.Сафарова, З.А.Аманбаева ва А.Гаппаровларнинг “Моддий ишлаб чиқариш асослари” (2013й), М.Ш.Нурматовнинг «Ўзбекистонда миллий хунармандчилик ва туризмни ривожлантиришнинг ижтимоий-географик хусусиятлари» (2013й), Н.Алимқулов, И.Абдуллаев, Ш.Холмуродовларнинг “Амалий география” номли электрон ўқув қўлланмаси (2015.) каби ўқув қўлланмалари нашр қилинди.

Бугунги кунда география ўқитишнинг умумий методикаси назарий ва методик масалалар ишлаб чиқидган, бунда асосий эътибор ўқув-тарбиявий мақсадларни ишлаб чиқишга қаратилади. Аниқланган ўқув-тарбиявий мақсадлар асосида география таълимини мазмуни тодика икки қисмга бўлинади:

- табиий географияни ўқитиш методикаси;
- иқтисодий ва ижтимоий географияни ўқитиш методикаси;

Хусусий география ўқитиш методикаси табиий ҳамда иқтисодий ва ижтимоий география курсларини алоҳида предметлари бўйича ўқув

тарбиявий жараёнларни ўзига хос хусусиятларини ишлаб чиқади. Хусусий ўқитиш методикаси алоҳида география фанларини мазмуни учун умумий методиканинг назарий ишланмаларини аниқлаштиради, ҳар бир география курсини мазмуни ва тузилиши географик тушунчаларни шакиллантириш, ўқув ишлари усулларини, ўқувчиларнинг мустақил ишларини тахлил қилиш муаммоларини ишлаб чиқаради.

География фанларининг ўқитилишида энг муҳим методлардан бири бу карталардан фойдаланишдир. Карталар география таълимида асосий ўқитиш воситаси бўлиб хисобланади. Географик карталардан ўқитишнинг барча шаклларида фойдаланиш мумкин; дарс беришда, амалий ишларда, мустақил ишларда, билимларни баҳолашда ва х.к.

Географик хариталарда турли – туман воқеа ва ҳодисалар тасвирланганни учун, улар жуда хилма-хил бўлади. Хариташуносликда куйидаги тушунчалар учрайди:

тарх , харита, аэрофотосурат, космосурат, микёс.

Лойиҳалар (проекциялар) - бу Ер юзасининг харитада тасвирлаш усулидир. Ер думалок бўлганлиги туфайли уни текисликда тасвирланаётганда маълум бир хатоликларга йўл қўйилади. Бундай хоталиклар асосан майдонни, узунлигини ва бурчакларни тасвирлаётганда йўл қўйилади. Шунинг учун турли хил (тенг бурчакли, тенг майдонли, тенг масофали ва аралаш лойиҳалар) қўлланилади.

Шартли белгилар – воқеа ва ҳодисаларнинг маълум бир белгилар ёрдамида харитада тасвирланишидир. Микёсли шартли белгилар ёрдамида воқеа ва ҳодисалар ҳақиқий ўлчамлари билан тасвирланади. Микёсис шартли белгилар билан, хариталарнинг микёсида кўрсатиб бўлмайдиган воқеа ва ҳодисалар тасвирланади (ТЭЦ, қон, шаккилар, аҳоли яшайдиган жойлар). Чизиқли шартли белгилар билан дарё оқимининг йўналиши, ўрмондаги дарахтларнинг турлари кўрсатилади. Бундан ташқари ёзувли, харфли, сонли шартли белгилар ҳам бўлади.

Юқорида кўрсатилган ўқув методларни танлаш ва қўллаш бўйича ТДПУ да амалий машғулотда инновацион усуллардан фойдаланишда картографик методнинг хусусиятлари атрофлича олиб борилади. Буни ўқитувчи Н.Султонова томонидан қуйидаги дарс ишланмасида кўриб чиқишимиз мумкин:

МАВЗУ	Географияни ўқитишда картографик технология
--------------	--

Маъруза машғулотининг ўқитиш технологияси

Ўқув машғулотининг шакли:	Визуал маъруза
Маъруза машғулотининг режаси:	<ol style="list-style-type: none"> 1. Умумий картографик тушунчалар. Шартли белгилар ва уларни ўқиш. 2. Географик атласлар , глобуслар ва уларнинг турлари 3. Карталарни тушунтириш технологияси. 4. Географик карталарни ўқиш технологияси 5. Картографик тасаввурларни шакллантириш технологияси.
Ўқув машғулотининг мақсади: Талабаларга картографик технология, унинг ўзига хос хусусиятлари, география дарсларида географик карталардан фойдаланиш усуллари топғрисида илмий тушунча бериш.	
Педагогик вазифалар <ul style="list-style-type: none"> ➤ Умумий картографик тушунчалар ва шартли белгилар ва уларни ўқиш усуллари ўргатиш; ➤ Географик атласлар , глобуслар ва уларнинг турлари билан таништириш; ➤ Карталарни тушунтириш технологиясини ўргатиш; ➤ Географик карталарни ўқиш технологиясини тушунтириш; ✓ Картографик тасаввурларни шакллантириш технологиясини тушунтириш. 	Ўқув фаолиятининг натижалари Талаба: <ul style="list-style-type: none"> ➤ Умумий картографик тушунчалар ва шартли белгилар ва уларни ўқиш усуллари билиб олади; ➤ Географик атласлар , глобуслар ва уларнинг турларини билиб олади; ➤ Карталарни тушунтириш технологиясини ўрганади; ➤ Географик карталарни ўқиш технологиясини тушуниб олади; ✓ Картографик тасаввурларни шакллантириш технологиясини ўрганади.

Маъруза машғулотининг технологик картаси

Босқичлар, вақти	Фаолият мазмуни
-------------------------	------------------------

	Ўқитувчи	Талаба
1-босқич Кириш (10 минут)	1.1. Мавзу, унинг мақсади, кутилаётган натижалар маълум қилинади (1-илова)	1.1. Эшитади, ёзиб олади.
2 – босқич. Асосий (60 минут)	2.1. Талабалар эътиборини жалб этиш ва билим даражаларини аниқлаш учун тезкор савол-жавоб ўтказади. (2- илова) 2.2. Ўқитувчи визуал материаллардан фойдаланган ҳолда назарий маълумотлар беради (3-7-илова) 2.3. Картографик технологияларларни ташкил этиш ва уларни амалда қўллаш йўллари ўргатади.(8-10- илова) 2.4. Талабаларга мавзунинг асосий тушунчаларига эътибор қилишни, берилган топшириқни бажаришни ва барча маълумотни ёзиб олишларини таъкидлайди (11-илова)	2.1. Эшитади. Навбат билан саволларга тезкор жавоб беради. 2.2. Тинглайди, матн мазмунига алоҳида эътибор қаратади. 2.3. Картографик техно-логиядан фойдаланиш-ни ўрганадилар ва амалда қўлланилишида иштирок этадилар маълумотларни ёзиб олади. 2.4. Тинглайди ва керакли жойларини ёзиб олади.
3- босқич. Якуний. (10 минут)	3.1. Мавзуга яқун ясайди ва талабалар эътиборини асосий масалаларга қаратади (11-илова). Фаол иштирок этган талабаларни рағбатлантиради. 3.2. Мустақил иш учун вазифа: муаммоли таъли технологиясига дарс ишланмасини тузиш	3.1. Эшитади, аниқлаш-тиради. 3.2. Топшириқни ёзиб олади.

Мавзу: Географияни ўқитишда картографик технологияси

Режа

1. Умумий картографик тушунчалар. Шартли белгилар ва уларни ўқиш.
2. Географик атласлар , глобуслар ва уларнинг турлари
3. Карталарни тушунтириш технологияси.
4. Географик карталарни ўқиш технологияси
5. Картографик тасавурларни шакллантириш технологияси..

Ўқув машғулотининг мақсади: Талабаларга картографик технология, унинг ўзига хос хусусиятлари, география дарсларида географик карталардан фойдаланиш усуллари тўғрисида илмий тушунча бериш.

БЛИЦ САВОЛ

1. Географик карта деб нимага айтилади?
2. Географик картанинг қандай турлари мавжуд?
3. Биринчи карталар тўплами ким томонидан яратилган?
4. Глобус нима?
5. Биринчи глобус ким томонидан яратилган?

Географик карта

Ер юзасини кичрайтирилиб ва умумлаштирилиб шартли белгилар билан текисликка тушурилган тасвирдир. Улар табиий ва иқтисодий- ижтимоий воқеа ва ходисалар тасвирланади.

Умумий картографик тушунчалар

Тарих (план)- жойнинг йирик миқёсда (5000 ва ундан каттароқ) тузилган чизмасидир. Чизмада майдони унча катта бўлмаган кичик-кичик жойлар тасвирланади.

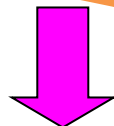
Аэрофотосурат- тайёра ва бошқа ўзи учар асбоблар ёрдамида олинган Ер юзасини ёки унинг бир қисмининг тасвирдир. Улар орқали жойнинг тузулиши, рельефи, ўсимлик коплами, йўллари, қишлоқлар, жихозлар ва корхоналарнинг жойланиши аниқланади.

Космосурат- Ернинг ва бошқа сайёраларнинг космик кемалари ёрдамида олинган тасвирдир. Улар фаннинг ва халқ хўжалигининг турли соҳаларда кенг қўлланилади. Ҳар бир тарх, карта ва космо ва аэросурат маълум бир миқёсда тузулади.

Масштаб - бу картадаги чизиқнинг узунлигини Ер юзасидаги шу чизиққа мос келадиган ҳақиқий узунликка нисбатдир. У картадаги тасвир неча марта кичрайтирилганини кўрсатади. Масалан, картада дарёнинг узунлиги 1 см, ҳақиқий узунлиги 10 км, ёки 1 000 000 см. Демак ҳаританинг миқёси 1: 1 000 000. Миқёслар сонли, чизиқли ва сўзли бўлади. Сонли миқёс касрдан иборат, унинг сурати 1- га тенг, махражи эса картада тасвир неча марта кичрайтирилганини кўрсатадиган сон бўлади. Масалан, 1: 1 000 ёки ----- бу тасвирни минг марта кичрайтирилганлигини кўрсатади. Чизиқли миқёс - бу тенг бўлақларга бўлинган тўғри чизиқдир. Ҳар бир бўлақ қанча масофага тенглиги унинг устига ёзиб қўйилади. Сўзли миқёс картадаги 1 см масофа ҳақиқатда қанчага тенглигини кўрсатади. Масалан 1 см 10 км га тенг.

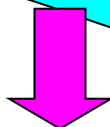
Андозаларлар (проекциялар) - бу Ер юзасининг картада тасвирлаш усулидир. Ер думалоқ бўлганлиги туфайли уни текисликда тасвирланаётганда маълум бир хатоликларга йўл қўйилади. Бундай хатоликларга асосан майдонни, узунликни ва бурчакларни тасвирлаётганда йўл қўйилади. Шунинг учун турли ҳил (тенг бурчакли, тенг майдонли, тенг масофали ва аралаш андозалар) қўлланилади.

Шартли белгилар

Воқеа ва ҳодисаларнинг маълум бир белгилар ёрдамида харитада тасвирланишига **шартли белгилар** дейилади. Масштабли шартли белгилар ёрдамида воқеа ва ҳодисалар ҳақиқий ўлчамлари билан тасвирланади. Масштабсиз шартли белгилар билан, хариталарнинг миқёсида кўрсатиб бўлмайдиган воқеа ва ҳодисалар тасвирланади (ТЭЦ, қон, аҳоли яшайдиган жойлар). Чизикли шартли белгилар билан дарё оқимининг йўналиши, ўрмондаги дарахтларнинг турлари кўрсатилади. Бундан ташқари ёзувли, харфли, сонли шартли белгилар ҳам бўлади.

Географик атласлар ва уларнинг турлари

Атласлар- тўла ва аниқ маълумотга эга бўлган, ягона дастур асосида тузилган, тартибга солинган хариталар тўпламидир.

«Атлас» атамаси Фламанд хариташуноси Меркатор томонидан киритилган. У ўзи тузган хариталар тўпламини (1595 йили) Ливиянинг афсонавий қироли Атлас номи билан атайди. Хариталар тўплами биринчи марта II-асрда Клавдий Птоломий томонидан тузилган. Атласлар эгаллаган майдонга қараб, Сайёралар, дунё, материклар, океанлар, ўлкалар, давлатлар, вилоятлар атласларига бўлинади. Мазмунига қараб умумгеографик ва мавзули атласларга бўлинади. Вазифасига кўра илмий маълумотли, оммабоп (ўлкашунослик), ўқув, саёх ва йўл атласларига бўлинади.

Глобуслар ва уларнинг турлари

Глобус (лотинча globus – думолоқ) Ернинг кичрайтирилган нусхаси, унда Ер юзаси, марериклар ва океанлар, тоғлар ва текисликлар шакли хатосиз аниқ ва тўғри тасвирланади. Биринчи марта глобус Беруний томонидан X асрда, Беҳайм томонидан XV асрда ясалган.

Глобуслар масштабига кўра майда (1:30000000) ва йирик глобусларга бўлинади.

Ўқув ва бошқа мақсадлар учун йирик глобуслар ясалади.

Географик карталарни ўқиш босқичлари

- карталарнинг даража тўри, масштаби ва шартли белгиларини ўқиш;
- топографик хариталарни ўқиш асосида диктантлар ёзиш;
- рельефнинг ўқиш ва унинг тавсифини тузиш;
- геоглогик ва тектоник тузилишни ўрганиш ва хулоса чиқариш;
- фойдали қазилмаларни ўрганиш;
- иқлимни ўрганиш ва унинг тавсифини тузиш;
- географик шароитни ўрганиш;
- тупроқни ва ўсимликлар қопламани ўрганиш;
- ҳайвонот дунёсини ўрганиш;
- табиат зоналарини ўрганиш;
- жойнинг умумий табиий географик тавсифини тузиш;
- табиат ресурсларини ўрганиш;
- аҳоли картасини ўқиш;
- ёқилғи энергитика саноатини ўрганиш;
- саноат харитасини ўқиш;
- қишлоқ хўжалик хариталарини ўқиш ва х.к.

Карталарни тушунтириш

Ўқувчиларни географик карталарни тузилишини тушунтиришга ўргатиш учун жойда амалий ишлар олиб борилади, жой режаси билан ишланади, горизонталларни ўқиш бўйича амалий ишлар бажарилади, даража тўри билан машқ қилинади, турли карталар солиштирилади, нуқталарни географик координаталари аниқланади, турли масштаблар билан машқ қилинади ва х.к.

Карталарни тушунишини энг яхши йўли жойни ўрганиш ва уни картада қандай тасвирланганлигини аниқлашдир. Бундан ташқари глобусдан картага ўтиш, режадан географик картага ўтиш орқали ҳам географик карталарни тузилишини тушунишга ёрдам беради. Мазкур усуллар ёрдамида ўқувчиларни даража тўри, картографик йириклаштириш (генерализаци) ва географик карталарни тушунтиришга имкон беради.

Жойда ва синфда олиб бориладиган амалий машғулотлар (йўналишларини аниқлаш, масофани ўлчаш ва уларни чизмада тасвирлаш ҳамда уларни жой режасига тушириш) ўқувчиларни географик карталарда ҳақиқатда борлиқ ва ходисалар тасвирланганлигига ишонч ҳосил қилишига ундайди.

Географик карталарни тузилишини тушунишга фақат жойда олиб борилган ишларгина эмас, балки жойнинг хомаки режаси билан ишлаш ҳам ёрдам беради. Бундай ишлар ўқув саёхатлари, туристик походларда ва жойда амалий ишлар олиб борганда бажарилади.

Ўқувчилар йирика масштабли карталарни тузилишини горизонталларни ўқиш бўйича олиб бориладиган машқларда, топографик карталар ёрдамида рельефни тасвирини тушириш жараёнида жойни режасини тузиш давомида ўрганишади.

Ўз яшаш жойини тузилиши ва жой режасини ўрганиш давомида ўқувчилар аста-секин йирик ва майда масштабли карталарни тузилишини англай болашади. Улар топографик ва географик карталарни солиштириш асосида жой режаси ва географик карта ўртасидаги фарқларни тушуна бошлашади.

Картографик тасаввурларни шакллантириш

Картографик тасаввурларни шакллантириш географик билимларни ўзлаштиришда катта аҳамиятга эга. Картографик тасаввурлар кўйидаги усуллар ёрдамида шакллантирилади: географик борлиқ, воқеа ва ходисаларни картада кўрсатиш; географик воқеа ва ходисаларни номларини ёзиш; географик борлиқ, воқеа ва ходисалар ҳақида ўқувчиларга маълумот бериш; дидактик материаллардан фойдаланиш; географик диктантлар тайёрлаш; турли хил карта чизмаларини чизиш; чизиқли карталар билан ишлаш; глобус ва турли хил карталар билан ишлаш.

Географик тасаввурларни шакллантиришдан мақсад ўқувчилар томонидан географик объектлар ва уларни номларини ҳамда жойларини мустаҳкам ўзлаштиришдир.

Талабалар билимини мустаҳкамлаш учун саволлар

1. Тарх (план) нима?
2. Карта деганда нимани тушунасиз?
3. Аэросурат деб нимага айтилади?
4. Карта билан аэросуратни фарқи нима?
5. Масштаб (микёс) деб нимага айтилади?
6. Масштабни қандай турларини биласиз?
7. Мактаб географик хариталари қандай турларга бўлинади?
8. Карталарда воқеа ва ходисалар қандай усулларда тасвирланади?
9. Вазифасига кўра карталар қандай турларга бўлинади?
10. «Атлас» атамасини фанга ким киритган?
11. Карталарни тузилиши технологияси ҳақида сўзлаб беринг.
12. Географик карталарни ўқиш технологияси схемасини тузинг.
13. Картографик тасаввурлар қандай тартибда шакллантирилади?

Назорат саволлари

1. География таълимининг тарихий ривожланишини айтиб беринг.
2. География фанларида табиий ва иқтисодий-ижтимоий йўналишларнинг шаклланиши ва ривожланишини изоҳлаб беринг.
3. География фанларини ўқитишда анъанавий ва замонавий педагогик технологиялардан фойдаланишнинг ўзига хос жиҳатларини айтиб беринг.

Адабиётлар рўйхати

1. Алимқўлов Н.Р., Абдуллаев И.Х., Ҳолмуродов Ш.А. Амалий география. – Т.: 2015.
2. Назаров И.К. Географиянинг асосий муаммолари. “Мухаррир”, - Т.: 2013.
3. Солиев А. Иқтисодий география: назария, методика ва амалиёт. – Т.: 2013.
4. Султонова Н. Географияни ўқитишда инновацион технологиялар. ТДПУ, – Т.: 2015.

5-Мавзу. Ўқув машғулотларида инновацион технологиялардан фойдаланиш маҳорати, ижодкорлиги ва новаторлиги. Ўқув фанларини интеграциялаш турлари, йўналишлари, типлари, функциялари ҳамда келгусида ривожлантириш истиқболлари. География фанларини ўқитишда ўқув ахборотини қайта ишлаш (конструкциялаш), муаммоли савол, Кейс-стади топшириқлари. Ўқитиш жараёнида таълим-тарбиянинг узвийлигини таъминлаш, талабаларда ижтимоий фаоллик, онглиликни таркиб топтириш.

Режа:

1. География таълимида ўқув фанларини интеграциялаш муаммолари.
2. “Кейс-стади” ва унинг география таълимидаги аҳамияти.
3. География таълимида талабаларнинг фаоллигини ошириш муаммолари.

Таянч тушунчалар: интеграция, педагогик технология, экологик географик шароит, тизимли усул, геосиёсат, баҳолаш, географик ўйинлар, муаммоли ўқитиш технологияси, чизмалар, белгили ва картографик моделлар

Маъруза матни

Замонавий таълимда ўқитувчининг ўқув машғулотларида инновацион технологиялардан фойдаланиш маҳорати, ижодкорлиги ва новаторлиги дарс жараёнининг сифатини ва самарадорлигини белгиловчи асосий омилларидан бири ҳисобланади. Бу ўринда ҳар бир дарс ёки дарсдан ташқари машғулоти аниқ географик мақсадга ва унга хос бўлган педагогик технологияга эга бўлиши мақсадга мувофиқдир. Бундан ташқари таълим жараёнида география таълимида ўқув фанларини интеграциялаш ҳам муҳим масалалардан ҳисобланади. Профессор Х.Вахобов «География ўқитиш методикаси ўқув қўлланмасида география фанининг бошқа фанлар билан интеграциясига алоҳида эътибор қаратган. География таълими методикаси қатор табиий ва ижтимоий-иқтисодий ҳамда гуманитар фанлар билан ўзаро боғланган. География ўқитиш методикасини география фани билан боғлиқлиги кўйидагиларда намоён бўлади:

- география таълимининг мазмуни ва тузулиши география фанининг ривожланиши билан мунтазам тақамиллашиб боради. Ҳозирги пайтда мактаб географиясида янги-янги тушунчалар пайдо бўлмоқда: Экологик географик шароит; тизимли усул; геосиёсат : башорат; Баҳолаш ва ҳ.к.

География таълими методикаси дидактика фани томонидан асослаб берилган қонунлар, қонунлар ва қоидалар асосида ривожланади. География ўқитиш методикаси фани дидактика фанига суянибгина қолмасдан балки унинг ривожланиши учун муҳим маълумотлар беради. Масалан, ўқувчиларнинг географик билми, кўникма ва малакаларни баҳолаш, географик тасаввур, тушунча, ғоялар тизимини шакллантириш ва бошқалар.

Психология фани ўқувчилардаги руҳий фаолиятнинг умумий қонунларини ўрганса, география ўқитиш методикаси эса ўқувчиларнинг

рухий фаолиятни, уларнинг географик билимларни ўзлаштириш билан боғлиқ бўлган томонларни ўрганади. География предметини ўқитишда ўқувчиларнинг ёши, билими, фикрлаш қобилиятини эътиборга олмасдан туриб, уларнинг ўқув фаолиятига самарали таъсир этиб бўлмайди. Шу туфайли география ўқитиш методикаси психология фани билан чамбарчас боғланган.

География таълими методикаси экология фани билан ҳам узвий боғланган. Мактаб ва академик лицей ва касб ҳунар коллежларидаги география таълимида атроф-муҳит муҳофазасига ва табиий ресурслардан оқилона фойдаланиш масалаларига катта эътибор берилган. Бошланғич табиий география курсидан бошлаб (5-синф), ўрта таълим география предметларида табиий ресурслардан оқилона фойдаланиш, табиат таркибларни ифлосланишнинг хўжалик фаолияти таъсирида ифлосланиши, уларни олдини олиш ва атроф-муҳит муҳофазаси масалалари атрофлича кўриб чиқилган.

География таълими методикаси тарих, тил ва адабиёт ва бошқа гуманитар фанлар билан ҳам боғланган. Мактаб географиясида жаҳон, мамлакатлар ва ҳудудларини ўрганишда, географик қобикни таркибий қисмлари ва ундаги жараёнларни ўқувчиларга тушунтирилишида бадиий адабийтлардаги ёрқин ифодалар, талқинлар ва тасвирлардан фойдаланилади.

География ўқитиш методикаси химия, биология ва қишлоқ хўжалиги фанлари билан ҳам чамбарчас боғланган. Географик қобикнинг кимёвий таркибини, табиатни кимёвий моддалар билан ифлосланишини ва уларни олдини олиш йўллариини ўрганишда мактаб географияси химия фанининг ютуқлариига асосланади. Географик қобикнинг асосий таркибий қисми бўлган тупроқ, ўсимлик қўлами, ҳайвонот дунёсини ва турли хил экинларни етиштиришни ўзига хос хусусиятларини ўрганишда мактаб географияси биология ва қишлоқ хўжалиги фанлари тизими ютуқларига асосланади.

География таълимида маълумотларни умумлаштириш ва ташкил қилишда, замонавий техника воситаларидан фойдаланишда мактаб географияси математика, статистика ва ахборот технологиялари фанлари ютуқлариига асосланади. Ҳозирги даврда география таълимида янги педагогик технологиялар қўлланилмоқда ва улардан фойдаланишнинг илмий –методологик асослари ишлаб чиқилмоқда. Мазкур соҳада география таълими янги ютуқларигага таянади.

Ўқувчиларни ўқув фаолиятини шакллантириш технологияси (Сухов, Ром, Дронов, Душино ва бошқалар). Бунда ўқув фаолияти ўқувчиларни фаоллигини оширишни махсус, алоҳида шакли сифатида кўрилади. Ушбу технологияда ўқувчилар билимларни маълум бир ўқув топшириқларни бажариш орқали олишади. Ушбу технологияни қўллаш қуйидаги босқичлардан иборат: маълум бир маълум бир мавзу ёки бўлим бўйича топшириқлар тизими тузилади (масалан, Шимолий Америка иқлими; Хитойнинг қишлоқ хўжалиги; Япония транспорти ва ҳоказолар); Ўқитувчи ва ўқувчилар фаолиятини ташкил қилиш лойиҳасини ишлаб чиқиш; мавзу

бўйича ўқувчилар билимини текшириш учун тест топшириқларини тузиш; дарс ўтиш, ўқувчилар билимини баҳолаш. Маскур технологияларга ўқувчилар фаолиятини фаоллаштириш технологиясини ҳам кирица бўлади. Ўқувчилар фаолиятини фаоллаштириш ва жадаллаштириш географик ўйинлар технологияси, муаммоли ўқитиш технологияси, ўқув материалларини чизмали, белгили ва картографик моделлардан фойдаланиш орқали амалга оширилади.

География ўйинлар технологияси, география таълимида жуда кенг қўлланилади ва ўзининг қизиқарлилиги, билимларни ўқувчилар томонидан осон ўзлаштиришлари билан ажралиб туради. Географик ўйинлар технологияси барча география предметларини ўрганишда қўллангани мумкун. Муаммоли ўқитиш технологияси ҳам география таълимида янги эмас. У илгаридан қўлланилиб келинади. Бунда асосий вазифа бўлиб маълум бир мавзу бўйича муаммоли саволлар ёки топшириқлар тизимини ишлаб чиқиш ва уни ўқувчиларга тушунтиришдир. Масалан рельефни шаклланиши ва ривожланиши; атмосфера ёғинларини ҳосил бўлиши: кишлок хўжалигини табиат зоналари бўйича ихтисослашуви, саноат тармоқларининг жойлашуви ва ҳоказолар қўлланилади.

География дарсларини олиб боришда замонавий технологиялардан энг муҳимларидан бири “Кейс-стади” технологиясидир. Замонавий география таълимида “Кейс-стади”дан фойдаланиш масалалари Н.Р.Алимкулов ва И.Х.Абдуллаевларнинг “Амалий география фанини соҳаларга йўналтириб ўқитиш методикаси” ўрта махсус КХ таълими ўқитувчилари учун методик қўлланмасида келтирилган.

“Кейс стади” технологиясини “Амалий география” дарсларида қўллаш

“Кейс стади” дарс технологияси ХХ асрнинг бошларида АҚШ қўлланилган ва айниқса Гадвард университетидеда машхур бўлган. Унинг асл моҳияти *ўқувчиларни қарор қабул қилишга ўргатишда муаммоли вазиятни ҳосил қилиб, уни ҳал қилишдан иборатдир.* Методни топлиқ номи “Сайс студий мэтход” бўлиб, у жуда кенг имкониятлар яратади. Кейс Г.Спенсернинг фикрига кўра ишлаб чиқаришда содир бўладиган аниқ муаммоли вазиятни тафсилотидир. Кейс назарий билимларни кўникма ва махоратни амалда қўллашга ўргатади. Кейслар мазмуни, камровига кўра : микрокейс, миникейс, умумий кейс ва бошқаларга бўлинади. Кейс методикасини қўллашда қуйидаги этапларга эътибор қаратилади: а) муаммо билан танишиш, б) ахборот йиғиш ва мавжуд вазият, ҳолатни аниқлаш, олинган билимларни амалий қўллаш, олинган натижаларни ўрганиш, таҳлил қилиш ва қарор қабул қилиш.

Маскур педагогик технологияни “Амалий география” дарсларида “Ўзбекистоннинг геосиёсий ўрни ва келажаги” мавзусида қўлланиш тавсия қилинади ва унинг дарс ишланмаси қуйида кўрсатилган.

Машғулот технологияси модели

Вақти – 2 соат	Ўқувчилар сони: 25-30 нафар
Ўқув машғулоти мавзуси	Ўзбекистоннинг геосиёсий ўрни ва келажаги
Ўқув машғулоти шакли	Амалий машғулот
Ўқув машғулоти режаси	<ol style="list-style-type: none"> 1. Геосиёсий муносабатлар тушунчаси. Геосиёсий жараёнлар ва уларда давлатларнинг ўрни. 2. АҚШ, Европа мамлакатлари, Хитой, Россиянинг геосиёсий ўрни. 3. Ўзбекистон ва унинг Марказий Осиёдаги геосиёсий ўрни.
<p>Ўқув машғулотининг мақсади: а) таълимий - ўқувчиларга амалий географик маълумотлар асосида жаҳондаги геосиёсий ҳолат ва унда турли мамлакатларнинг, жумладан Ўзбекистоннинг ўрни ҳақида тушунчаларни мустахкамлаш, геосиёсий жараёнлар ва уларнинг географик аҳамиятини ёритиб бериш;</p> <p>в) ривожлантирувчи – ўқувчилардаги географик билимларини геосиёсий муносабатларини англаш амалиётда қўллашга йўналтириш;</p> <p>с) тарбиявий - ўқувчиларнинг геосиёсий билим ва кўникмаларидан фойдаланиб, ўрганилаётган мавзуга қизиқиш ўйғотиш.</p>	
<p>Педагогик вазифалар:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Жаҳон географияси ва геосиёсати асосий йўналишларининг мазмун-моҳиятини ва улар билан боғлиқ бўлган тушунчалар маъносини тушунтириш. 2. Геосиёсий масалаларнинг долзарблиги географик асосларини тушунтириш. 3. Геосиёсий қарашларни шаклланишида Жаҳон мамлакатлари ва Ўзбекистоннинг ўрни ва аҳамияти ҳақидаги билимларни чуқурлаштириш. 	<p>Ўқув фаолиятининг натижалари:</p> <p>Ўқувчи:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Жаҳон географияси ва геосиёсати асосий йўналишларининг мазмун- моҳиятини ва улар билан боғлиқ бўлган тушунчалар мазмунини билади. – Геосиёсий масалаларнинг долзарблиги географик асосларини аҳамиятини ва асосий вазифаларини билиб олади. - Геосиёсий қарашларни шаклланишида Жаҳон мамлакатлари ва Ўзбекистоннинг ўрни ва аҳамияти билимларга эга бўлади
Ўқитиш услуби ва техникаси	Кейс-стади, сўров, гуруҳларда ишлаш, картографик, БББ, кўргазмали мультимедиа воситаларидан фойдаланиш

Ўқитиш воситалари	Маърузалар матни, проектор, тарқатма материаллар, кўргазмали қуроллар, топшириқ саволлари
Ўқитиш шакли	Жамоада, якка тартибда ишлаш
Ўқитиш шароитлари	Проектор, компьютер билан жиҳозланган аудитория.

Машғулотнинг технологик картаси

Босқичлар, вақти	Фаолият мазмуни	
	Ўқитувчи	талаба
1-босқич. Кириш (10 мин)	Ўтилган мавзу бўйича сўров ўтказиш ва муаммони аниқлаш (илова 1) 1.1.Мавзуни, унинг мақсади, кутиладиган ўқув натижаларини эълон қилади	Суровларда фаол қатнашади ва 1.1. Мавзуни ёзиб олади.
2-босқич асосий (40 мин)	2.1. Машғулот вақтида кейс технологиясини қўллаш, картографик ва бошқа маълумотлардан фойдаланиш якка, ва гуруҳларда ишлаш. Муаммони аниқлаш, мавжуд маълумотлардан фойдаланиш ва таҳлил қилиш. 2.2. Сиёсий карта билан ишлаш 2.3. Геосиёсат марказлари ҳақида маълумот беради ва сўров ўтказиши 2.3. Ўқувчилар билан савол-жавоб сўхбатини ўтказиши.	2.1. Муаммо аниқланади, мавжуд маълумотлар ўрганилади ва таҳлил қилинади. 2.2. Карта билан ишлаш ва билимларни мустахкамлаш, карталарни таҳлил қилиш 2.3 Саволларга жавоб беради
3-босқич (20 мин)	3.1. Олинган маълумотларни таҳлил қилиш ва асосий қарорларни қабул қилганда фаол қатнашади. 2.4. Ўқувчилар билан ёзув тахтасида ва дафтарларда амалий машғулотларни баҳолайди.	2.3. Олинган маълумотларни таҳлил қилиш ва асосий қарорларни қабул қилади, саволларга жавоб беради, дафтарга ёзиб олади.
4-босқич (5 мин)	2.5. Мамлакатлар ва регионларнинг геосиёсий жараёнлардаги вазифалари ҳақида маълумотларни чуқурлаштириш мақсадида ўқувчилар билан бирга ишлаб чиқади.	2.5. Карта ва матнлардан фойдаланиб глосарий тузади
5-босқич Яқуний (5 мин)	3.1. Машғулотни яқунлайди талабаларни баҳолайди ва фаол иштирокчиларни рағбатлантиради.	3.1. Эшитадилар. 3.2.Топшириқни оладилар.

ДАРСНИНГ ТАФСИЛОТЛАРИ

Дарснинг мақсади: а) таълимий - ўқувчиларга амалий географик маълумотлар асосида жаҳондаги геосиёсий ҳолат ва унда турли мамлакатларнинг, жумладан Ўзбекистоннинг ўрни ҳақида тушунчаларни мустахкамлаш, геосиёсий жараёнлар ва уларнинг географик аҳамиятини ёритиб бериш;

в) ривожлантирувчи – ўқувчилардаги географик билимларини геосиёсий муносабатларини англаш амалиётда қўллашга йўналтириш;

с) тарбиявий - ўқувчиларнинг геосиёсий билим ва кўникмаларидан фойдаланиб, ўрганилаётган мавзуга қизиқиш ўйғот

Дарснинг тури: Амалий машғулот

Кўргазмалли қуроллар ва техник воситалар:

- дарслик;
- презентация
- карталар.

Таянч тушунчалар:

1. Геосиёсий жараёнлар.	6. Сиёсий карта
2. Геосиёсий ўрин	7. Геосиёсий марказ
3. Геосиёсий ҳолат	8. Геосиёсий манфаат
4. Геосиёсий муносабат	9. Геостратегия
5. Кўп кутбли дунё.	10. Геосиёсий вазият.

Муаммони шакллантириш: Геосиёсий қарашларни шаклланишида жаҳон мамлакатлари ва Ўзбекистоннинг ўрни ва аҳамияти. Бир мамлакат мисолдида ўрганиб чиқиш (АҚШ).

Блиц-сўров саволлари:

1. Геосиёсий жараён нима?
2. Геосиёсий жараёнларда мамлакатларнинг ишлаб чиқариш салоҳияти қандай аҳамиятига эга?
3. АҚШ ва унинг региондаги ўрни қайси хизмат соҳаларида намоён бўлади?

Ишни бажариш тартиби:

- АҚШнинг геосиёсий тарихи билан таниши чиқиш;
- АҚШ иқтисодиётида хизматлар соҳасининг ва МОД унинг қарашларини аниқлаш;
- Ҳозирги геосиёсий муаммоларини аниқлаш.

АҚШнинг геосиёсий стратегияси “Панорама” тренинги (1-илова)

Давлатлар	Юзага келиш сабаблари	Ижобий оқибатлари	Салбий оқибатлари
Европа			
Осиё			
Кавказ			
Хиндистон			
Хитой			
Ўзбекистон			

АҚШнинг ҳалқаро муносабатлар тарихига мурожаат қилинг. АҚШнинг геосиёсати ва унинг Евразия учун стратегик аҳамияти нимада эканлигини аниқланг. АҚШ ва Европа. АҚШ геополитикасида Россия. АҚШнинг Марказий Осиё худудидаги манфаатлари. АҚШнинг Кавказ, Ҳиндистон, Хитой ва Япониядаги геосиёсий манфаатлари ва қизиқишлари масаласини атрофлича ёритиб бериш.

Изоҳ: ушбу жадвалтарқатма материал сифатида ҳар бир ўқувчига тарқатилади.

Мавзунинг муҳим савол топшириқлари. (2-илова).

1. АҚШнинг замонавий геополитик муносабатлар тизимида тутган ўрни ?
2. АҚШнинг Европа, Марказий Осиё, Кавказ, Яқин Шарқ мамлакатлардаги манфаатлари ?
3. АҚШнинг геополитик кучли давлатга айланишининг босқичлари?
4. АҚШ юксалиши XX аср охирига топғри келганини инобатга олинг.
5. АҚШнинг юқори иқтисодий ўсишига хизматлар соҳасини ривожлантириши биринчи навбатда, унинг мафаатларини ҳимоя этишга қаратганлигини эътиборга олинг.
6. Ўйлаб кўринг, нима учун XX асрга келиб АҚШ жаҳондаги энг кучли давлатга айланди? Бунда хизматлар соҳасининг ўрни борми?

Жавобга тайёргарлик кўрганда картадан фойдаланилади.

АҚШ геосиёсий стратегияси асосий йўналишлари картаси

4-илова

Блиц-сўров саволлари

1. Россияни Марказий Осиё геосиёсатида тутган ўрнига таъсири ?
2. Хитой қандай ташқи сиёсат олиб боради?
3. “Глобаллашув жараёни ” нима?
4. Европа манфаатлари топғрисида нималар биласиз?
5. АҚШ ва Ўрта Осиё давлатлари орасидаги муносабатлар?

Муаммони ривожлантириш ва унга мустақил равишда қарор қабул қилиш

(Россия, Хитой ва АҚШ карашлари)

5-илова

Б.Б.Б. техникасни қўллаш қоидалари

№	Мавзу саволи	Биламан	Билишни хоҳлайман	Билдим
1	2	3	4	5
2	АҚШ геосиёсий манфаатлари ва тиббиётдаги ҳамкорлик			
3	Россия-Ўзбекистон ижтимоий ҳамкорлиги			

4	Хитойнинг геостратегик сиёсати ва тиббий алоқалари			
5	Хитойнинг Ўрта Осиё ва Ўрта Шарқ минтақаларидаги геосиёсий вазияти			
6	Хитойнинг географик ва демографик хусусиятлар			
7	Жанубий Шарқий Осиё давлатлари			
8	Шарқий Осиё давлатлари			

Визуал материал

Қуйида амалий машғулотларда қўллаш ўқитувчи томонидан муаммони аниқлаш ва ечимини топиш учун кичик кейслар тавсия этилади

1. Хитой геосиёсий йўлининг моҳияти.

Бир неча юз йиллар мобайнида Хитойнинг геосиёсий қарашлари икки томонлама хусусиятга эга эди. Бундай ҳолат биринчидан, Хитой яъни «ўрталиқ кироличаси» нинг қадимги номи Римлендга қарашлилиги ва иккинчидан, Хитойнинг ҳеч қачаон денгиз мамлакати бўлмаганлиги билан боғланган. Хитой XX асрнинг 70 йилларидан «Атлантик» геосиёсат олиб бора бошлади. Бундай ҳолат Хитой ислохотларининг «отаси» Ден Сиаопиннинг прагматик фалсафаси билан боғланди. Ана шундай геосиёсат Хитойга ғарбдан катта дивидентлар олишга имкон берди. Хитой ғарбдан пул, кредит ва технологиялар олиб, иқтисодиётини тез суръатлар билан ривожлантиришга эришди. Хитой ўзига хос ривожланиш хусусиятига эга.

Мазкур хусусиятлар қуйидагилардан иборат.

Диққат қилинг!

- А) Табиий ресурсларни чегараланганлиги,
- Б) Жуда катта инсон ресурсларига эгалиги.
- В) Иш кучларини ниҳоятда арзонлиги

Хитойнинг қишлоқ аҳолиси 800 миллион, шундан 700 миллиони қишлоқ хужалигида банд 100 миллиони эса ишсиз. Шунинг учун ҳар йили 10 миллион аҳоли қишлоқлардан шаҳарга кўчиб келади.

Жаҳон банкининг маълумоти бўйича ХХИ асрнинг бошларида Хитойнинг импорти 650 млрд атрофида бўлади. Японияники эса 530 млрд

доллар деб ҳисобланмоқда. Бу пайтда унинг ялпи ички маҳсулоти деярли 10 триллион долларни ташкил қилади. АҚШ ники эса 9,7 триллионни ташкил қилади. Бу Хитойни муҳим иқтисодий кутбга айлантиради. Ҳозирги пайтда Хитой геосиёсий майдоннинг ривожланиши ўқларини ва кучларини аниқлаб берадиган давлатлар қаторига кириб олди. Хитой дунёдаги аҳолиси энг кўп мамлакатдир. Унинг аҳолиси ХХИ аср ўртасида 1,5 млрд кишига етиши мумкин. Хитойда инвестициялар ва иқтисодий ривожланиш давлат томонидан режа асосида бошқарилмоқда. Бу давлатнинг тез суръатлар билан ривожланишининг ўзига хос хусусиятларидан бири.

Эслаб қолинг!

Евросиёдаги энг катта ички бозорга эга эканлиги ва ҳарбий қудратнинг тез суръатлар билан ортиб боришидир.

Россия-Хитой муносабатлари кейинги ярим аср мобайнида кескин ўзгарди. ХХ асрнинг 50-йилларда «ука» бўлган Хитойликлар ҳозирги вақтда иқтисодий қудратига кўра «ака» га айланди. Барча йўналишлар доирасида Хитой ташаббусга эга.

Шундай қилиб, Хитой ХХИ асрга келиб, дунё геосиёсатига катта таъсир кўрсата бошлади. Дивидент акциядорлик жамияти даромадининг бир қисми. У ҳар йили акциядорлар ўртасида тақсимланади. Кредит- қайтариб бериш шарти билан маълум муддатга ва маълум фоизга пул ёки товар ҳолатида берилган (қарз)

Геостратегик нуқтаи-назардан Россия Евросиё билан бир мазмунга эга деб ҳисобланади. У эса ўз навбатида Хартленд тушунчаси (Махиндер, 1919). Бу ўқ минтақага Россияни ғарбда Шарқий ва Марказий Европа шарқда эса Тибет ва Мўғилистон киритилган ёки Махиндер фикри бўйича «Тарихнинг географик ўқи» билан бир мазмунга эгадир. Россия Евросиё ғарби билан Евросиё шарқини бирлаштиради ва ўзига хос маданияти билан ажралиб туради. Собик иттифоқнинг 1991 йилда парчаланиб кетишини бугунги кун нуқтаи-назаридан баҳолаш ниҳоятда мушкул. Чунки 1991 йилдан кейинги давр жуда қисқа вақтни ўз ичига олади. Парчаланишдан кейин Россия ҳудудида ишлаб чиқарилган тайёр маҳсулотлар ғарб бозорлари талабига жавоб бермас эди. Россиядаги иқтисодий ўзгаришлар асосини минерал ресурслар аввало нефть ва газ экспортдан олинаётган даромад қопламоқда. Собик Иттифоқ парчаланиши натижасида Россияга хос йўқотишлар қуйидагилардан иборат;

- Болтиқ ва Қора денгизга чиқиш ва портлар сони камайди,
- Каспий ва Қора денгиздаги шелфлар қисман йўқотилди,
- Россия асосан паст даражада ривожланган давлатлар билан чегараланмоқда.

- Россия шарқдаги ўзига хос демографик бўшлиқни хитойлик ва бошқа халқлар томонидан топлдирилмоқда.

- Чегаралари мустаҳкамланмаган.эди,2008 йилларга келиб етарлича мустаҳам бўлди.

Ундан ташқари **Россияда** аҳоли турмуш даражасидаги минтақавий фарқ (1:14 нисбатни ташкил этади) тобора катталашиб бормоқда. Унинг асосий сабаблари:

- 1) Иқтисодий хом ашёга йўнатирилганлиги,
- 2) Москвадаги молиявий марказлар, ёқилғи-энергетика комплекслари ва олигарх-ахборот тизимлари раҳбарларининг мамлакат иқтисодиётига таъсири,
- 3) Молия ресурсларини 95% Москва, Санкт-Петербург ва Екатеринбург каби шаҳарларда топланганлиги, .
- 4) Шимолий Кавказ Ресубликалари жуда ҳам кам молиявий ресурсларга эгаллиги.

Шундай қилиб, Россия янги ХХИ асрга жуда кўп позициялардан маҳрум бўлган ҳолда иқтисодий муаммолари мавжуд давлат сифатида кирди. Россиянинг эркин маблағлари йўқ у дунё миқёсида катта тадбирларни амалга оширишга қодир эмас, лекин Россия қудрати ҳарбий-саноат комплексига эга.

Аҳолининг турмуш даражаси аҳоли жон бошига топғри келувчи ички маҳсулот,қолоқ давлат-аҳоли жон бошига топғри келувчи ялпи ички маҳсулот 1000 АҚШ долларидан камни ташкил этувчи давлат. Қашшоқ давлат-юқоридаги кўрсаткич 200 АҚШ долларидан камини ташкил этувчи давлат.

2. Россиянинг янги геосиёсий сифати.

Россия шаклланаётган вазият ва ҳар хил ҳолатларга боғлиқ ҳолда иккинчи даражали давлат сифатида ҳам, минтақа етакчиси сифатида ҳам, ядро салоҳияти улкан супер давлат сифатида ҳам намоён бўлиши мумкин. Россия яқин яқинларгача озиқ-овқат маҳсулотларининг 30%дан ортиқроқ қисмини импорт қилар эди. 2002 йилда 90 млн т дан егиштириб олинди. Бу дон импортини топлтатишга сабаб бўлди. Ҳарид нархларнинг пастлиги фермер ва деҳқон хўжалиқларини ҳонавайрон бўлишига олиб келди. Бундай ҳолатлар Россия ёқилғи энергетика комплексида, балиқчиликда, ҳарбий саноат комплексида ҳам кузатилмоқда. Ана шундай вазиятда Россиянинг яқин келажакдаги геосиёсий мавқеи қандай бўлиши мумкин. Шу юналишдаги қатор саволлар ва муаммолар келиб чиқадики, уларга жавоб олиш, бугунги куннинг энг муҳим масалаларидандир.

Умуман ХХИ асрнинг сўнгги палласида шаклланиб келаётган янги иқтисодий тартиб барҳам топди. Ироқ уруши 1-2 давлат иттифоқи бутун

жаҳон ҳамжамиятидан устун бўлиши мумуинлигини жаҳонда янги АҚШ даври, бир кутбли дунё даври бошланганлигини кўрсатмоқда. Бундай шароитда иқтисодий салоҳияти паст бўлган давлатлар унга тобе бўлади ёки бошқа ўзига ўхшаш давлатлар билан иттифоқлар тузиши мумкинлиги эҳтимолдан узоқ эмас. Россия иқтисодиёти рус миллати менталитети каби ўзгаришларга аста-секин ён беради. Бу эса яқин ўртада яна 2 кутбли дунё барпо бўлиши мумкинлигини инкор қилади. Россия камида 10-15 йил ичида ўзининг ички муаммоларини ҳал қилиши лозим бўлади. Бу ҳолат унинг геосиёсий мавқеини белгилаб беради.

3. Ўзбекистонга маданияти яқин бўлган мамлакатлар дунё геосиёсий тизимида.

Эронда шоҳ режими қўлатилганидан сўнг у йилдан-йилга ўзининг минтақавий геосиёсий мавқеини мустаҳкамлаб бормоқда. Эрон давлати Яқин ва Ўрта Шарқда, Ўрта Осиёда ва Россияда катта обрўга эга. Эрон ҳозирги вақтда Ғарб билан ҳам конструктив алоқалар ўрнатишга интилмоқда. 1997 йил декабр ойида Техрон шаҳрида Ислоом конференцияси ташкилоти аъзоларининг 8-йиғилиши ўтказилди. Ундан кутилган асосий мақсад-Эрон билан Араб мамлакатлари ўртасидаги муносабатларни яхшилашга эришилди. Эрон ХХI асрнинг ўрталарида Жануби-ғарбий Осиё минтақасининг етакчи давлатига айланиши мумкин. ХХ асрнинг кейинги ўн йилликларида бўлиб ўтган ижтимоий-сиёсий ўзгаришлар натижасида Эроннинг Туркия ва АҚШ билан бўлган муносабатлари яхшиланди. Ироқ ва Исроил мамлакатлари билан бўлган алоқаси бир оз ёмонлашди. Туркия ва Исроилнинг Россия билан бўлган муносабатлари яна ҳам узоқлашди. Шу вақтнинг ўзида Ироқ ва Эроннинг Россия билан бўлган алоқалари кучайди. Ўзбекистон Эрон муносабатлари иккала томонга ҳам манфаат келтирувчи йўналишда ўзаро дўстлик, ҳамкорлик руҳида ривожланмоқда. Ўзбекистон Туркия муносабатлари ҳам ўзаро дўстлик ва ҳамкорлик асосида ривожланмоқда. Туркия Ўрта Осиёдаги барча давлатлар билан иқтисодий соҳада ҳамкорлик қилишга тайёр эканлигини билдирмоқда. Жануби-ғарбий Осиё-минтақаси таркибига Туркия ва Исроилдан ташқари Араб мамлакатлари: Сурия, Ливан, Йордания, Ироқ, Қувайт, Саудия Арабистон, Баҳрейн, Бирлашган Араб Амирликлари, Қатар, Оман, Яман киради.

Келажак геосиёсий вазиятига бир нигоҳ

Ўзбекистон танлаган йўл келажакда ўзининг самарасини бериши ҳеч кимда шубҳа туғдириши мумкин эмас. Ўзбекистон қабул қилган йўл-рўшноликка олиб чиқувчи ягона йўлдир.

Эътибор беринг!

АҚШ мамлакатада иқтисодиётнинг асосини хизмат кўрсатиш соҳалари белгилайди, масалан 2008 йилда саноат улуши 27%, қишлоқ хўжалиши 17% хизматлар 66 % ташўкил этган. Бугунги кунда ушбу кўрсаткичларни интернет тармоқлари орқали ўқувчиларга аниқлаш учун

вазифа сифатида берилиши лозим. Бундай вазиятда Ўзбекистоннинг иқтисодийетини солиштириб кўриш ва асосий муаммо бошқа йўл ва сиёсатга эга бўлган давлатлар ўртасида ўзини қандай тутишига боғлиқдир. Бу муаммолар ечими топғрисидаги саволга Президент И.А.Каримов асарларида аниқ жавоб берилган.

Диққат қилинг!

Марказий Осиёда сиёсий географик жихатдан марказий ўринда турган Ўзбекистон кучлар тенглиги ва мувозанатини таъминлаш имкониятларига эга. Ўзбекистон худуди ўзининг мавжуд ва потенциал табиий ва хом ашё захиралари билан ҳозирдаёқ жаҳоннинг сиёсий ва иқтисодий картасида алоҳида аҳамият касб этмоқда. Минтақада ижтимоий-иқтисодий куч-қурдатга эга бўлган Ўзбекистон Марказий Осиё минтақасида боғловчи вазифасини ўтайди. Ўзбекистон билан фаол ҳамкорлик қилиш орқали бутун Марказий Осиё минтақасида манфаатли муносабатлар ўрнатиш имконияти очилади. Бозор муносабатлари йўлидан бораётган ҳар қандай давлат ҳар томонлама шартномалар тузиши ва амалга ошириши лозим.

Бу мавзудан ўқувчилар билиши лозим

бўлган таянч иборалар, тушунчалар ва атамалар.

1. Геосиёсий қарашлар	11. Ўзбекистон Туркия муносабатлари
2. «Ўрталик қироличаси»	12. Туркия-Россия муносабатлари
3. «Атлантик» сиёсат	13. Геосиёсий вазият
4. Табиий ресурслар	14. Боғловчи вазифа
5. Инсон ресурслари	15. Бозор муносабатлари
6. Ички бозор	16. Ижтимоий ўрин
7. Яқин ва Ўрта шарқ	17. Иқтисодий ССурин
8. Ўрта Осиё	18. Сиёсий урин
9. Араб мамлакатлари	19. Стратегия
10. Жануби-ғарбий Осиё	20. Минтақа

Юқорида кўрсатилган ўқув методларни танлаш ва қўллаш бўйича ТДПУда амалий машғулотда инновацион усуллардан фойдаланишда муаммоли ва лойихалаш методларининг хусусиятлари атрофлича очиб берилган. Буни ўқитувчи Н.Султонова томонидан қуйидаги ишланмаларида кўриб чиқишимиз мумкин:

МАВЗУ	Географияни ўқитишда муаммоли таълим технологияси
--------------	--

Маъруза машғулотининг ўқитиш технологияси

<i>Вақти:</i> 2 соат	Талабалар сони: 50 – 60 нафар
<i>Ўқув машғулотининг шакли:</i>	Визуал маъруза
<i>Маъруза режаси:</i>	Муаммоли таълим технологиясининг ўзига хос хусусиятлари. Муаммоли методлар Муаммоли дарсларга қўйиладиган дидактик талаблар. Географияни ўқитишда муаммоли дарслардан фойдаланиш йўллари.
<i>Ўқув машғулотининг мақсади:</i> Талабаларга муаммоли таълим технологияси, унинг ўзига хос хусусиятлари, муаммоли таълим методлари ва улардан география дарсларида фойдаланиш топғрисида илмий тушунча бериш.	
<i>Педагогик вазифалар</i> Муаммоли таълим технологиясининг ўзига хос хусусиятларини тушунтириш; Муаммоли методлари ҳақида маълумот бериш, Муаммоли дарсларга қўйиладиган дидактик талаблар билан таништириш; Географияни ўқитишда муаммоли дарслардан фойдаланиш йўлларини ўргатиш;	Ўқув фаолиятининг натижалари Талаба: ✓ Муаммоли таълим технологиясининг ўзига хос хусусиятларини билиб олади; ✓ Муаммоли методларни ўрганади; ✓ Муаммоли дарсларга қўйиладиган дидактик талаблар билан танишади; ✓ Географияни ўқитишда муаммоли дарслардан фойдаланиш йўлларини билиб олади;
<i>Ўқитиш услуби ва техникаси</i>	Визуал маъруза, блиц сўров, БББ жадвали, муаммоли таълим технологияси
<i>Ўқитиш воситалари</i>	Географияни ўқитишда инновацион технологиялар ўқув фанидан комплекс мажмуа, проектор, табица. слайдлар

Маъруза машғулотининг технологик картаси

Босқичлар, вақти	Фаолият мазмуни	
	Ўқитувчи	Талаба
1-босқич Кириш (10 минут)	1.1. Мавзу, унинг мақсади, кутилаётган натижалар маълум қилинади (1-илова)	1.1. Эшитади, ёзиб олади.
2 – босқич. Асосий (60 минут)	<p>2.1. Талабалар эътиборини жалб этиш ва билим даражаларини аниқлаш учун тезкор савол-жавоб ўтказилади. БББ жадвалини 1-2-устунини топлдириш тушунтирилади (2-3- илова)</p> <p>2.2. Ўқитувчи визуал материаллардан фойдаланган ҳолда назарий маълумотлар беради (4-6-илова)</p> <p>2.3. Муаммоли таълим технологияси-нинг методлари ва уларнинг ўзига хос хусусиятларини, ва уларни амалда қўллаш йўллари ўргатади. (7-11-илова)</p> <p>2.4. Талабаларга мавзунинг асосий тушунчаларига эътибор қилишни, берилган топшириқни бажаришни ва барча маълумотни ёзиб олишларини таъкидлайди. БББ жадвалини 3-устунини топлдириш тушунтирилади (3,-12-илова)</p>	<p>2.1. Эшитади. Навбат билан саволларга тезкор жавоб беради. БББ жадвалини 3-устунини топлдиради</p> <p>2.2. Тинглайди, матн мазмунига алоҳида эътибор қаратади.</p> <p>2.3. Муаммоли таълим технологиясининг методларини ўрганади-лар ва амалда қўлланилишида иштирок этадилар маълумотларни ёзиб олади.</p> <p>2.4. Тинглайди ва керакли жойларини ёзиб олади. БББ жад-валини 3-устунини топлдиради</p>
3- босқич. Якуний. (10 минут)	<p>3.1. Мавзуга яқун ясайди ва талабалар эътиборини асосий масалаларга қаратади Фаол иштирок этган талабаларни рағбатлантиради.</p> <p>3.2. Мустақил иш учун вазифа: муаммоли таъли технологиясига дарс ишланмасини тузиш</p>	<p>3.1. Эшитади, аниқлаш-тиради.</p> <p>3.2. Топшириқни ёзиб олади.</p>

Дарсинг мазмуни

1-илова

Режа

- 1.Муаммоли таълим технологиясининг ўзига хос хусусиятлари.
- 2.Муаммоли методлар (муаммоли-изланиш характеридаги суҳбат, муаммоли баён, муаммоли амалий ишлар).
- 3.Муаммоли дарсларга қўйиладиган дидактик талаблар.
- 4.Географияни ўқитишда муаммоли дарслардан фойдаланиш йўллари.

Ўқув машғулотининг мақсади: Талабаларга муаммоли таълим технологияси, унинг ўзига хос хусусиятлари, муаммоли таълим методлари ва улардан география дарсларида фойдаланиш тўғрисида илмий тушунча бериш

Ўқув фаолиятининг натижалари: Муаммоли таълим технологиясининг ўзига хос хусусиятларини билиб олади; муаммоли методлар (муаммоли-изланиш характеридаги суҳбат, муаммоли баён, муаммоли амалий ишлар)ни ўрганади; муаммоли дарсларга қўйиладиган дидактик талаблар билан танишади; географияни ўқитишда муаммоли дарслардан фойдаланиш йўлларини билиб олади;

2-илова

БЛИЦ САВОЛ

1. Муаммоли таълим деганда нимани тушунаси?
2. Муаммоли таълимнинг қандай афзалликлари мавжуд?
3. Муаммоли таълимнинг вандай методлари бор?
4. Географияни ўқитишда муаммоли таълимнинг аҳамияти қандай?

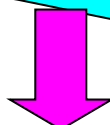
3–илова

№	Биламан	Билмоқчиман	Билиб олдим
1			
2			

3			
4			

Визуал материаллар

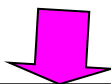
4- илова

Ўқитувчи томонидан педагогик таъсир кўрсатишнинг энг муқобил варианты ёрдамида, фикр юритиш қонуниятларига таянган ҳолда, ўқувчиларнинг билимларни ўзлаштириш жараёнида фикрлаш қобилиятини ривожлантириш ва билиш эҳтиёжини қондириш мақсадига йўналтирилган, шахснинг умумий ва махсус ривожланишига замин тайёрлайдиган жараёнга айтилади.

5– илова

Муаммоли таълим жараёнида

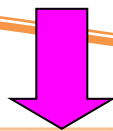
Ўқитувчи раҳбарлигида муаммоли вазият вужудга келтирилиб, мазкур муаммо ўқувчиларнинг фаол мустақил фаолияти натижасида билим, кўникма ва малакаларни ижодий ўзлаштириши ва ақлий фаолиятини ривожлантиришга имкон беради.

Муаммоли таълим технологиялари ўқувчиларнинг билимларни ўзлаштириш даражасини орттириш, кўникмаларни малака даражасига етказиш мақсадида қўлланилиб, унда ўқувчи ўқув материални таҳлил қилади, таққослайди, синтезлайди, маълумотларни умумлаштириб, янги ахборот олади. Бошқача айтганда, аввал ўзлаштирган билим ва кўникмаларини янги вазиятларда қўллаб, билимларни чуқурлаштиради, кенгайтиради.

Билимларни бундай ўзлаштириш усулини ҳеч бир дарслик ва устоз ўргата олмайди, фақат ўқувчилар муаммоли вазиятларни ҳал этиш жараёнида изланади ва муаммолар ечимини топади.

Ўқувчиларни ижодий ва мантиқий фикр юритишга ўргатиш, ақлий фаолият усулларини эгаллашга, уларда илмий, танқидий-таҳлилий, мантиқий фикр юритиш кўникмаларини шакллантириш ва ривожлантиришга олиб келади.

Муаммоли таълим омиллар

1. Муайян мавзуга оид ўқув материални муаммолаштириш;
2. Муаммоли вазиятларни вужудга келтириш орқали ўқувчиларнинг
3. билиш фаолиятини фаоллаштириш;
4. Таълим жараёнини ўйин, меҳнат фаолияти билан уйғунлаштириш;
5. Ўқитувчи томонидан муаммоли методлардан ўз ўрнида ва самарали
6. фойдаланиш кўникмасига эга бўлиш;
7. Муаммоли вазиятни ҳал этиш юзасидан муаммоли саволлар занжирини

Муаммоли методлар муаммоли вазиятларни вужудга келтиради

Муаммоли методлар муаммоли вазиятларни вужудга келтириб, ўқувчиларнинг муаммони ҳал этиш, мураккаб саволларга жавоб топиш жараёнида алоҳида объект, ҳодиса ва қонунларни таҳлил қилиш кўникмалари ва билимларни фаоллаштиришга асосланган фаол билиш фаолиятини тақозо этади.

Шу сабабли, Географияни ўқитишда ўқитишнинг репродуктив методлари бўлган оғзаки баён, кўргазмали ва амалий методлар билан биргаликда муаммоли изланиш ва мантиқий методлардан фойдаланиш муҳим аҳамият касб этади. Бунинг учун ўқитувчи мазкур методларнинг ўзига хос хусусиятлари, улар таркибига қирадиган методик услубларни тўғри англаши ва ўз ўрнида самарали фойдаланиш кўникмаларини эгаллаган бўлиши лозим.

Муаммоли изланиш методлари гуруҳига мансуб муаммоли-изланиш характеридаги суҳбат методидан фойдаланганда, аввал муаммоли вазиятлар яратилади, аввалдан тайёрланган муаммоли саволлар занжирини баён этилади, ўқувчиларнинг ўқитувчи билан биргаликда мантиқий мулоҳаза юритишига, ўқув фаразларини ҳосил қилиш ва исботлаш, суҳбат жараёнида муаммоли саволларга жавоб топишига имкон яратилади.

Муаммоли баён методидида, ўқитувчи янги мавзунини ўрганиш жараёнида муаммоли вазиятларни яратади, суҳбат жараёнида муаммоли саволларга жавоб топишига, ўқув фаразларини ҳосил қилиш ва далиллаш, ўқувчилар билан ҳамкорликда уларнинг жавоблари асосида муаммолар ҳал этилади.

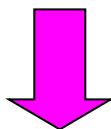
Муаммоли-амалий методдан фойдаланганда муаммоли топшириқлар тузилади, шу асосда тажрибалар ўтказилади, муаммоли вазиятларни ҳал этиш юзасидан ўқув фаразларини ҳосил қилинади ва ўқув-тадқиқот тажрибалари ўтказилиб, ўқув хулосалари ва умумлашмаларини таърифлаб муаммолар ҳал этилади.

Муаммоларни ҳал этишда ўқитишнинг мантиқий методлари гуруҳига мансуб индуктив, дедуктив, таҳлил, бош ғояни ажратиш, қиёслаш, умумлаштириш методларидан ҳам фойдаланилади.

Индуктив методда – ўқувчиларнинг эътибори аввал хусусий фактларни ўрганишга жалб қилинади, сўнгра хусусийдан умумий хулосалар чиқаришга йўналтирилади. Дедуктив методда ўқувчилар аввал умумий қонунларни ўрганади, сўнгра умумийдан хусусий хулоса чиқаришга ўргатилади.

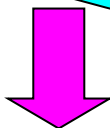
Ўқувчилар таҳлил методи ёрдамида ахборотни англаб идрок этади, ўрганилган объектларнинг ўхшашлик ва фарқли томонларни аниқлайди, ўрганилган объектларни таркибий қисмларга ажратиш, улар ўртасидаги бошланишлар, сабаб оқибатларни аниқлайди. Бош ғояни ажратиш методи муҳим аҳамият касб этиб, ўқув материалдаги асосий ғояни ажратиш ва саралаш, ахборотни мантиқий тугалланган фикрли қисмларга ажратиш, асосий ғоя ва иккинчи даражали фикрларни ажратиш, таянч сўзлар ва тушунчаларни ажратиш, асосий фикр ҳақида хулоса чиқаришга замин тайёрлайди.

Ўқувчилар қиёслаш методи воситасида, ўқув топшириқларида берилган қиёсий объектларни аниқлаш, объектларнинг асосий белгиларини аниқлаш, таққослаш, ўхшашлик ва фарқларни аниқлаш, қиёслаш натижаларини шартли белгилар билан расмийлаштиришга ўрганади. Умумлаштириш методи муаммоларни ҳал этиш жараёнида ўқув материалдаги типик фактларни аниқлаш, қиёслаш, дастлабки хулосалар, ҳодисанинг ривожланиш динамикасини тасаввур қилиш, умумлаштириш натижаларини шартли белгилар ёрдамида расмийлаштириш, умумий хулоса чиқаришга замин тайёрлайди.

Муаммоли дарсларни кейинги йилларда янги ном билан (“Тафаккур бўрони” Б.Р.Кодиров), (“Мияга хужум”, “Фикрлар тўқнашуви”, “Фикрлар жанги” В.М.Каримова, Ф.А.Акрамова), (“Ақлий хужум” Ж.Г.Йулдошев) номланмоқда.

**Муаммоли дарс
 (“Ақлий хужум”) босқичлари**

I – босқич. Психологик жиҳатдан бир-бирига яқин бўлган ўқувчилардан тенг сонли кичик гуруҳларни шакллантириш.

II – босқич. Кичик гуруҳларга муаммоли саволлардан иборат бўлган ўқув топшириқларини тарқатиш ва уларни топшириқнинг дидактик мақсади билан таништириш.

III – босқич. Ўқувчиларнинг билиш фаолиятини ўқув муаммоларини ҳал этишга йўналтириш.

IV – босқич. Ўқувчиларнинг муаммоли вазиятларни ҳал этиш бўйича ахборотларини тинглаш.

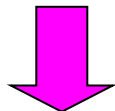
V – босқич. Кичик гуруҳлар ўртасида ўқув баҳси ва мунозара ўтказиш

VI – босқич. Умумий хулоса ясаш.

“Ақлий хужум” да ўқувчилар аввал ўзлаштирган билимларини янги вазиятларда қўллаб, билимларини кенгайтиради, чуқурлаштиради, ақлий фаолият усулларини эгаллайди.

Ўқувчиларнинг билиш фаолиятининг бу тарзда ташкил этилиши уларда ижодий фаолиятни таркиб топтиришга имкон яратади.

Мунозарали дарслар

Мунозарали дарслар мазмуни ва моҳиятига кўра:

- Илмий мунозара дарслари
- Эркин фикрлаш дарсларига ажратилади.

Илмий мунозара дарслари дастурдаги муайян бир мавзунини ўрганишга бағишланади.

Мазкур дарснинг дидактик мақсади:

1. Ўқувчиларнинг билиш фаолиятини фаоллаштириш орқали таҳсил олишга ва фанга қизиқишларини орттириш, билимларини кенгайтириш.

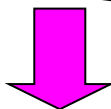
2. Ўқувчиларнинг аввал ўзлаштирган билим, кўникма ва малакаларини одатий, таниш ва қўлланмаган янги вазиятларда қўллаш орқали янги билимларни эгаллашга эришиш.

3. Ўқувчиларнинг билимидаги мавҳум тушунчаларни аниқлаш ва уларга барҳам бериш, билим олишга бўлган интилишни ривожлантириш.

4. Ўқувчиларнинг нутқини ўстириш, ўз фикрини лўнда ва мантиқан тўғри баён этиш, уларни далиллаш кўникмаларини ҳосил қилиш.

Илмий мунозарали дарслардан “Табиий ресурслар ва улардан фойдаланиш”, “Жамият ва табиатнинг ўзаро алоқадорлиги ва таъсири”, “Урбанизация жараёни ва шаҳарларнинг ривожланиши” каби мавзулардаги дарсларда фойдаланиш тавсия этилади.

Илмий мунозарали дарсларнинг тузилиши

Илмий мунозарали дарсларнинг тузилиши куйидагича бўлади:

I. Ўқитувчининг кириш сўзи. Бунда ўқитувчи дарс мавзусининг мақсади ва вазифалари, илмий мунозара ўтказиладиган муаммоларнинг умумий тафсилоти, дарсда ўқувчилар гуруҳи бажарадиган ўқув топшириқлари билан таништиради.

II. Ўқувчилар фаолиятини мунозарали ва муаммоли масалаларни бажаришга ва ҳал этишга йўллаш;

III. Ўқувчилар гуруҳи ўртасида ўқув баҳси ва мунозарани ташкил этиш;

IV. Ўқув баҳси ва мунозара якуни. Ўқитувчи дарс давомида ўқув баҳси ва мунозара келтириб чиқарган муаммолар ечимидаги асосий ғоя ва тушунчаларни таъкидлаб, хулосалар ясади.

V. Ўқувчилар билимини назорат қилиш ва баҳолаш. Ўқув баҳси ва мунозараларда фаол иштирок этган ўқувчилар рағбатлантирилади ва рейтинг тизимига мувофиқ баҳоланади.

VI. Уйга вазифа бериш.

VII. Дарсни умумий якунлаш.

Талабалар билимини мустаҳкамлаш учун саволлар

1. Муаммоли таълим технологиялари қандай ўзига хос хусусиятларига эга?
2. Муаммоли таълимнинг муваффақиятли қўлланилиши қандай омилларга боғлиқ?
3. Репродуктив методлар гуруҳига қайси методлар киради?
4. Муаммоли вазиятларнинг қандай турлари мавжуд?
5. Ўқитиш жараёнининг қайси босқичларида муаммоли вазиятларни вужудга келтириш мумкин?
6. “Ақлий ҳужум” қандай босқичларда ташкил этилади?
7. Мунозарали дарсларнинг қандай турлари бор?
8. Муаммоли дарсларни ўтказишда ўқитувчи эътиборни нималарга қаратиши зарур?

МАВЗУ	Географияни ўқитишда лойиҳалаш технологияси
--------------	--

Маъруза машғулотининг ўқитиш технологияси

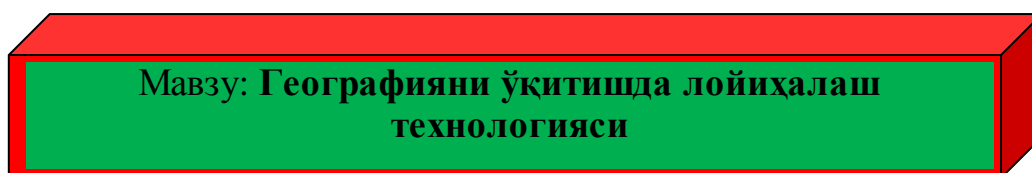
<i>Вақти:</i> 2 соат	Талабалар сони: 50 – 60 нафар
<i>Ўқув машғулотининг шакли:</i>	Визуал маъруза
Маъруза машғулотининг режаси:	<ol style="list-style-type: none"> 1. Лойиҳалаш технологиясининг ўзига хос хусусиятлари. 2. Қисман изланишли, ижодий, илмий-тадқиқот характеридаги муаммоларни лойиҳалаш йўллари. 3. Ўқувчиларда ижодий фаолият тажрибаларини таркиб топтириш. 4. Ўқувчиларнинг муаммоларини ҳал этиш йўлларини лойиҳалаш кўникмалари.
Ўқув машғулотининг мақсади: Талабаларга лойиҳалаш технологияси, унинг ўзига хос хусусиятлари, лойиҳалаш методлари ва улардан география дарсларида фойдаланиш топғрисида илмий тушунча бериш.	
Педагогик вазифалар <ul style="list-style-type: none"> ✓ Лойиҳалаш технологиясининг ўзига хос хусусиятларини тушунтириш; ✓ Қисман изланишли, ижодий, илмий-тадқиқот характеридаги муаммоларни лойиҳалаш йўллари билан таништириш; ✓ Ўқувчиларда ижодий фаолият тажрибаларини таркиб топтириш йўлларини ўргатиш; ✓ Ўқувчиларнинг муаммоларини ҳал этиш йўлларини лойиҳалаш кўникмалари топғрисида илмий тушунча бериш; 	Ўқув фаолиятининг натижалари Талаба: <ul style="list-style-type: none"> ✓ Лойиҳалаш технологиясининг ўзига хос хусусиятларини билиб олади; ✓ Қисман изланишли, ижодий, илмий-тадқиқот характеридаги муаммоларни лойиҳалаш йўллари билан танишади; ✓ Ўқувчиларда ижодий фаолият тажрибаларини таркиб топтириш йўлларини билиб олади; ✓ Ўқувчиларнинг муаммоларини ҳал этиш йўлларини лойиҳалаш кўникмалари топғрисида илмий тушунчага эга бўлади
Ўқитиш услуби ва техникаси	Визуал маъруза, блиц сўров, лойиҳалаш технологияси
Ўқитиш воситалари	Географияни ўқитишда инновацион технологиялар ўқув фанидан комплекс мажмуа, проектор, табулица. слайдлар

Ўқитиш шакли	Гурухли
Ўқитиш шарт-шароити	Проектор, компьютер билан жиҳозланган аудитория

Маъруза машғулотининг технологик картаси (9-машғулот)

Босқичлар, вақти	Фаолият мазмуни	
	Ўқитувчи	Талаба
1-босқич Кириш (10 минут)	1.1. Мавзу, унинг мақсади, кутилаётган натижалар маълум қилинади (1-илова)	1.1. Эшитади, ёзиб олади.
2 – босқич. Асосий (60 минут)	2.1. Талабалар эътиборини жалб этиш ва билим даражаларини аниқлаш учун тезкор савол-жавоб ўтказилади. (2- илова) 2.2. Ўқитувчи визуал материаллардан фойдаланган ҳолда назарий маълумотлар беради (3-5-илова) 2.3. Лойиҳалаш технологиясининг методлари ва уларнинг ўзига хос хусусиятларини, ва уларни амалда қўллаш йўллари ўргатади. (6-12-илова) 2.4. Талабаларга мавзунинг асосий тушунчаларига эътибор қилишни, берилган топшириқни бажаришни ва барча маълумотни ёзиб олишларини таъкидлайди. (13-илова)	2.1. Эшитади. Навбат билан саволларга тезкор жавоб беради. 2.2. Тинглайди, матн мазмунига алоҳида эътибор қаратади. 2.3. Лойиҳалаш техно-логиясининг методларини ўрганадилар ва амалда қўлланилишида иштирок этадилар маълумотларни ёзиб олади. 2.4. Тинглайди ва керакли жойларини ёзиб олади.
3- босқич. Яқуний. (10 минут)	3.1. Мавзуга яқун ясайди ва талабалар эътиборини асосий масалаларга қаратади. Фаол иштирок этган талабаларни рағбатлантиради. 3.2. Мустақил иш учун вазифа: лойиҳалаш технологиясига дарс ишланмасини тузиш	3.1. Эшитади, аниқлаш-тиради. 3.2. Топшириқни ёзиб олади.

1-илова

Режа

1. Лойиҳалаш технологиясининг ўзига хос хусусиятлари.
2. Қисман изланишли, ижодий, илмий-тадқиқот характеридаги муаммоларни лойиҳалаш йўллари.
3. Ўқувчиларда ижодий фаолият тажрибаларини таркиб топтириш.
4. Ўқувчиларнинг муаммоларини ҳал этиш йўлларини лойиҳалаш кўникмалари.

Ўқув машғулотининг мақсади: Талабаларга лойиҳалаш технологияси, унинг ўзига хос хусусиятлари, лойиҳалаш методлари ва улардан география дарсларида фойдаланиш тўғрисида илмий тушунча бериш

Ўқув фаолиятининг натижалари: Лойиҳалаш технологиясининг ўзига хос хусусиятларини билиб олади; қисман изланишли, ижодий, илмий-тадқиқот характеридаги муаммоларни лойиҳалаш йўллари билан танишади;

ўқувчиларда ижодий фаолият тажрибаларини таркиб топтириш йўлларини

БЛИЦ САВОЛ

1. Лойиҳалаш технологияси деганда нимани тушунасиз?
2. Лойиҳалаш технологиясининг қандай афзалликлари мавжуд?
3. Лойиҳалаш технологиясининг қандай методлари бор?
4. Географияни ўқитишда лойиҳалаш технологиясининг аҳамияти қандай?

3–илова

Лойиҳалаш технологияси

Лойиҳалаш технологияси жаҳон педагогикасида янгилик ҳисобланмайди, чунки, у 1920 йилларда америкалик файласуф ва педагог Ж.Дью ва унинг шогирди В.Х. Килпатрик томонидан ишлаб чиқилган лойиҳалаш методи асосида вужудга келган.

4-илова

Лойиҳалаш технологияси

Ҳозирги кунда АҚШ, Буюк Британия, Бельгия, Исроил, Финландия, Германия, Россия, Италия, Бразилия ва Нидерландия каби ривожланган мамлакатларнинг таълим муассасаларида муваффақиятли қўлланиб келинмоқда.

Лойиҳалаш технологиясининг асосий ғояси

Амалий ёки назарий аҳамиятга молик бўлган муаммони ҳал этиш жараёнида кўзланган натижага эришишдир.

Агар назарий муаммони лойиҳалаш лозим бўлса, унинг аниқ ечими, агар амалий муаммо бўлса, амалиётга қўллаш масаласи бўйича аниқ тавсиялар ишлаб чиқиш лозим. Ўқувчилар ушбу натижага эришиш учун мустақил фикр юритиш кўникмаларини эгаллаган бўлишлари, муаммони англаш ва уни ҳал этиш йўллари излашлари бу борада аввал ўзлаштирган билимларидан фойдаланишлари, фаннинг турли соҳаларида изланишлар олиб боришлари, олинажак натижаларни башорат қилиш, турли ечимдаги вариантлар ишлаб чиқиш, сабаб-оқибат боғланишларини тасаввур қилишлари зарур

Лойиҳалаш технологиясининг асосий моҳияти

Маълум бир муаммоли вазиятни вужудга келтириш орқали ўқувчиларнинг қизиқишларини орттириш, лойиҳалаш фаолиятини шакллантириш, уларнинг тегишли билимларни эгаллашлари, фанлараро боғланишларни амалга ошириш саналади.

Лойиҳалаш технологиясининг асосий тезиси

“Ўрганилаётган билим, кўникмалар менга нима учун зарурлиги ва ундан қаерда ва қай тарзда фойдаланишни биламан” саналади. Бу тезис ўқувчиларнинг фан асосларини онгли ўзлаштиришлари, ҳаётга мослашишлари ва мўлжални тўғри олишларига ёрдам беради.

Лойиҳанинг ўзига хос хусусиятларига кўра таснифи

Лойиҳада кўзда тутилган фаолиятнинг устунлигига кўра:-

Тадқиқот характеридаги лойиҳалар -Ролли лойиҳалар.

- Ижодий характеридаги лойиҳалар

-Амалий характеридаги лойиҳалар.

-Изланиш ва мўлжал олишга мўлжалланган лойиҳалар

Лойиҳаларнинг предмети ва мазмунига кўра:

Бир фан соҳасини ёки фанлараро изланишни талаб этадиган лойиҳалар

- Лойиҳалар характерига кўра:

- Аниқ ёки кўп йўналишли нагига олишга мўлжалланган лойиҳалар -

- Лойиҳада иштирок этадиган қанашчилар сонига кўра:

- Яқка тартибдаги лойиҳалар - Икки ўқувчига мўлжалланган лойиҳалар- Ўқувчиларнинг кичик гуруҳларда ишлашига мўлжалланган лойиҳалар

Лойиҳа кўламига кўра:

-Бир синф ёки мактаб ўқувчиларига мўлжалланган лойиҳалар.- Шаҳар миқёсида ҳал этилиши мўлжалланган лойиҳалар- Мамлакат миқёсида ҳал этилиши мўлжалланган лойиҳалар- Дунё миқёсида ҳал этилиши мўлжалланган лойиҳалар

Тадқиқот характеридаги лойиҳалар

Ушбу лойиҳаларнинг тузилиши жуда яхши ишланган, жумладан, лойиҳада иштирок этадиган қатнашчилар учун тадқиқот предмети, долзарблиги, ижтимоий аҳамияти, фойдаланиладиган методлар, тадқиқотлар ва тажрибалар ўтказиш, натижаларни расмийлаштириш методлари аниқ бўлиши керак.

Мазкур лойиҳа мантиқан тўлиғича илмий-тадқиқот муаммоларига яқинлашган ва унинг ечимига мос ва бўйсинган бўлиши керак. Лойиҳанинг ушбу тури тадқиқот мавзусининг долзарблиги, тадқиқот муаммосининг предмети ва объекти, вазифаларнинг изчил ва босқичма-босқич аниқланиши, муаммоларни ҳал этиш бўйича фаразларни илгари суриш, уни ҳал этишнинг тадқиқот ўтказиш ва тажрибалар қилиш йўлларини ишлаб чиқиш, олинган натижа ва хулосаларни муҳокама қилиш, расмийлаштириш, тадқиқотни давом эттириш учун янги муаммоларни белгиланиши лозим.

География ўқитувчиси бу тоифадаги лойиҳалардан дарсда ва синфдан ташқари машғулотларнинг айрим ўқувчилар билан олиб бориладиган машғулотларда фойдаланиши мумкин.

Ижодий лойиҳалар

Мазкур лойиҳани ҳал этишда қатнашчилардан ижодий ёндашиш талаб этилади. Ижодий лойиҳаларнинг тадқиқот характеридаги лойиҳалардан асосий фарқи, уларнинг мантиқий структураси аввалдан белгиланмайди, балки лойиҳанинг ечими давомида шакллантирилади. Ижодий лойиҳада қатнашчиларнинг қизиқиши, мотиви, эҳтиёжига кўра лойиҳанинг йўналиши, олинажак натижа белгиланади. Лекин лойиҳада кўзда тутилган натижани расмийлаштириш ва жиҳозлашда қатъий талаб қўйилади.

География ўқитувчиси ушбу лойиҳалар туридан дарсларда фойдаланиши мумкин.

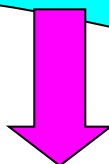
Ролли ўйин лойиҳалари

Ушбу лойиҳаларда структура аниқланмайди ва иш тугагунга қадар очиқ бўлади. Лойиҳа қатнашчилари муайян ролларни бажарадилар. Ролларга мувофиқ ҳолда уларнинг вазифалари аниқланади. Ўйин сюжетига мувофиқ улар ролларни бажариши, тегишли ҳолларда “мансабдор шахс” сифатида мулоқотга киришиши, бунда мавжуд қобилият ва истеъдодлари, ўзлаштирган билим, кўникма ва малакаларини сафарбар этишлари лозим. Лойиҳани ҳал этиш жараёнида кўзланган натижага эришишлари учун жуда кўп меҳнат қилишлари, изланишлари, мустақил ва ижодий фикр юритишлари, мустақиллик ва онглилик талаб этилади. Бу ерда ижодий изланиш мавжуд, лекин ўқувчилар маълум ролларни бажариш орқали лойиҳа ҳал этилганлиги сабабли ролли ўйин лойиҳалар саналади.

Амалий характердаги лойиҳалар

Бу тоифадаги лойиҳалар қатнашчилар фаолиятдан кутилган натижаларнинг аниқ белгиланиши билан характерланади. Мазкур натижа амалий ва ижтимоий аҳамиятга эга бўлиши лозим. Бундай лойиҳалар жуда яхши структурага эга бўлиши керак. Лойиҳа сценарийси, қатнашчиларнинг вазифалари, натижага эришиш босқичлари, фойдаланиладиган методлар, олинган натижаларни расмийлаштириш шакллари аниқ белгиланиши керак. Бу лойиҳани амалга оширишда қатнашчиларнинг ҳар бирининг улуши, якка тартибда ва кичик гуруҳда олиб бориладиган ишлар натижалари, тақдимот, олинган натижаларни амалиётга қўллаш йўллари кўрсатилади.

Изланиш характеридаги лойиҳалар

Лойиҳаларнинг бу типи муайян бир мавзу бўйича ахборот ва материал тўплаш, тўпланган ахборот ва материаллар билан лойиҳа қатнашчиларини таништириш, уларни таҳлил қилиш, фактларни умумлаштириш, олинган натижаларни расмийлаштиришни ўз ичига олади. Мазкур лойиҳалар тадқиқот характеридаги лойиҳалар билан уйғунлашиб кетади ва унинг бир қисмига айланиши мумкин.

Изланиш характеридаги лойиҳаларнинг структураси қуйидагича бўлиши мумкин:

1. Керакли бўлган ахборотни излаш манбалари;
2. Изланиш босқичлари;
3. Тўпланган ахборотлар, материаллар, фактлар устида таҳлил ўтказиш;
4. Хулосалар яшаш;
5. Изланиш йўналишига ўзгартиришлар киритиш;
6. Янги фактларни тўплаш;
7. Умумлаштириш ва хулоса яшаш;
8. Олинган натижаларни расмийлаштириш.

Бу тоифадаги лойиҳалардан синфдан ташқари машғулотларда фойдаланиши мумкин. Булар жумласига “Ўзбекистон Қизил китоби”га кирган ўсимликлар ва ҳайвонлар, , “Ўзбекистоннинг доривор ўсимликлари” каби мавзулардаги лойиҳаларни киритиш мумкин.

Талабалар билимини мустахкамлаш учун саволлар

1. Лойиҳалаш технологиясининг мазмуни ва моҳиятини ўрганинг.
2. Тадқиқот характеридаги лойиҳалар қандай ўзига хос хусусиятларга эга?
3. Ижодий характеридаги лойиҳалар қандай ўзига хос хусусиятларга эга?
4. Ролли лойиҳалар қандай ўзига хос хусусиятларга эга?
5. Изланиш характеридаги лойиҳалар қандай ўзига хос хусусиятларга эга?
6. Амалий характеридаги лойиҳалар қандай ўзига хос хусусиятларга эга?

Назрат саволлари

1. География таълимида ўқув фанларини интеграциялаш муаммоларини айтиб беринг.
2. “Кейс-стади” ва унинг география таълимидаги аҳамиятини изоҳлаб беринг.
3. “Кейс-стади” ўтказиш технологиясини айтиб беринг.
4. География таълимида талабаларнинг фаоллигини ошириш муаммоларини айтиб беринг.

Адабиётлар рўйхати

1. Алимқўлов Н.Р., Абдуллаев И.Ҳ., Ҳолмуродов Ш.А. Амалий география. – Т.: 2015.
2. Назаров И.К. Географиянинг асосий муаммолари. “Мухаррир”, - Т.: 2013.
3. Солиев А. Иқтисодий география: назария, методика ва амалиёт. – Т.: 2013.
4. Султонова Н. Географияни ўқитишда инновацион технологиялар. ТДПУ, – Т.: 2015.

6-Мавзу

6-Мавзу. География фанларини ўқитишда талабалар мустақил таълимни ташкил этиш. Курс иши, битирув-малака иши, магистрлик диссертациясининг узвийлигини таъминлаш. География фанидан масалалар ечиш методикаси. География фанларини ўқитишда талабаларнинг билимларини объектив баҳолаш механизмларини, рейтинг назоратда қўллашга қаратилган дидактик воситалар: стандарт ва ностандарт ўқув ва тест топшириқлари мажмуасини ишлаб чиқиш.

Режа:

1. География фанларини ўқитишда мустақил таълимни ташкил қилиш.
2. География фанларидан масалалар ечиш жараёнини ташкил этиш.
3. География фанларидан ўқув ва тест топшириқларини тайёрлаш.

Таянч тушунчалар: мустақил таълим, мустақил иш, картографик тушунча, мавзу, маълумот, объект, ҳодиса, топшириқ, масала, тест, курс иши, бми, диссертация

Маъруза матни

География фанларида мустақил таълим ва уни ташкил қилиш масалалари кенг жорий қилинган ва ишлаб чиқилган. Мустақил ишларни ўтказишнинг услуб ва усуллари, воситалари ўқув материали, топшириқларни бажарилиш мақсадига қараб, турли хил бўлади. Масалан, таянч билимларни қайта тиклаш (рэпродуктив)га оид топшириқлар кўпинча янги материални ўрганиш олдидан бажарилади. Бундай топшириқлар география дарсликларида, деярли ҳар бир мавзу (параграф) олдида бериб борилади. Одатда Олий ўқув юрти география дарсларида бу топшириқлар дарс жараёнида бажарилмайди ва талабаларга уй вазифасига қўшимча тарзда берилади. Аслида бу топшириқларни бажариш муҳим бўлиб, янги материални ўрганиш жараёнида таянч билимларни қайта тиклаш орқали илгари эгалланган билимлар янги ўрганилаётган билимлар билан узвий боғланиб бориши лозим.

Олий ўқув юрти география курсларида талабалар жуда кўп мавзули (тематик) карталар билан ишлайдилар. Карталар билан ишлаш ва уларни қиёслашда картографик тушунча (географик кенглик ва географик узунлик, кутбий доиралар, тропик доиралар, экватор ва бошқалар), кўникмалар (географик координаталарни аниқлаш, картада ориентрлаш, берилган нукталар оралиғини аниқлаш, картада масофани ўлчаш ва бошқалар)ни талабалар хотирасида тиклаш талаб этилади. Талабаларни тематик карталарни ўқий олишга, карталардаги географик объект ва ҳодисаларни таҳлил қила олишга, картадан билим манбаи сифатида мустақил фойдалана олишга ўргатиб бориш лозим.

Объект ва ҳодисаларга карта асосида тавсиф бериш учун талабалар билан дастлаб унинг режасини кўриб чиқиш ва режа (план) пунктларини бажариш бўйича услубий кўрсатма (ёл-ёриқлар) бериш талаб этилади. Масалан, объектнинг географик ўрнини бэлгилаш учун уни картадан топиш, экватор ва бош мэридианга нисбатан ўрни яъни, координатасини бэлгилаш ва

материкнинг қайси қисмида жойлашганлигини аниқлаш керак. Тоғ тизмалари ва дарёларнинг ёналишларини картографик топрлар, узунлигини эса масштаб ёрдамида аниқланади. Жойнинг баландлиги картадаги баландлик шкаласи ёрдамида, ҳаво ҳароратлари (ўртача ойлик ҳарорат, максимал ҳарорат, минимал ҳарорат), ёғинлар миқдори ва уларнинг мавсумлар бўйича тақсимланиши иқлим карталаридан белгиланади. Талабаларда ушбу кўникмаларни ҳосил қилиш орқали мустақил ишларни ташкил этишга замин яратилади.

Юқоридаги кўрсатмалар ва тайёргарликлардан сўнг ўқув иш усулларини ўрганиб олгач, талабалар мустақил ишни бажаришга киришишлари мумкин. Ҳозирги техника ва технологиялар жадал суръатлар билан ривожланаётганга бир вақтда География таълимида мустақил ишларни ташкил этиш воситалари ҳам такомиллашиб, ўзгариб бормоқда (схема-1)

География таълими жараёнида мустақил ишлар асосан янги материални ўрганишда ва ўтилган мавзунини мустаҳкамлашда янги билим ва кўникмаларни ўзлаштириш мақсадида ташкил этилади. Дарс жараёнида ўқитувчи раҳбарлигида янги материалнинг муайян қисмини ҳам талабалар мустақил ўрганишлари ҳам мумкин.

Схема-1.. Олий ўқув юрти география таълимида мустақил ишларни ташкил этиш воситалари.

Жамият тараққиёти, фан ва техника жадал суръатлар билан ривожланиб бораётган ҳозирги даврда, Олий ўқув юртида эгалланган билимлар кўп ўтмай эскириб қолиши ҳеч гап эмас. Бинобарин, мэхнат фаолияти давомида ўз билимларини муттасил топлдириб, бойитиб бориш тақозо этилади. Бунга муттасил равишда ўз билимларини топлдириб, бойитиб бориш, ўз устида мустақил ишлаш билангина эриши мумкин.

Синаб ўтилган ўқув тарбия шакллариининг ҳеч бири универсал эмас. Бири иккинчисини ўрнини боса олмайди. Уларнинг ҳар бирини ўз ўрни бор, ўзига хос аҳамиятга эга. Шу билан бирга улар бир – бирига боғлиқ, бири иккинчисини мантиқий кетма – кетлигини тақозо этади.

Мустақил ишлар талабаларнинг ўқув фаолиятида турли дидактик масалаларни ҳал этишда, назарий билимларни шакллантиришда, географик қонуниятларни аниқлашда, билим ва кўникмаларни эгаллаш ҳамда амалда

тадбиқ этишда муҳим аҳамият касб этади. Мустақил ишларнинг самараси талабаларнинг тайёргарлигига, ўқитувчининг ижодий фаолияти, педагогик маҳорати, тажрибаси ва билим даражасига боғлиқ.

Мустақил ишларнинг асосийлари талабалар ва магистрлар томонидан курс ишлари, битирув малака ишлари ва магистрлик диссертацияларини бажарилишида яққол намоён бўлади. Чунки ушбу ишларнинг бажарилишида улар назарий ва амлий машғулотларда эгаллаган билим ва кўникмаларини амалда қўллаш имкониятларига эга бўладилар. Бундан ташқари уларнинг мавзуси, мазмун ва моҳиятига қараб оддий ва мураккаб даражада бажарилиши, географик қонуниятлар ва уларнинг географик муҳитдаги аҳамияти, табиат ва жамият орасидаги ўзаро муносабатларнинг географик хусусиятларини очиб беришга мустақил равишда ҳаракат қиладилар.

Таълим жараёнида алоҳида кичик мавзуга қаратилган мустақил иши, курс ишига, кейичалик мураккаблашиб битирув малакавий ишга, алоҳида географик хусусият ёки қонуниятларнинг очиб беришга қаратилган диссертациялар мавзусига боғланиб кетиши мақсадга мувофиқдир. Бу борада айниқса, геоэкологик, иқтисодий географик мавзуларга қаратилган мустақил ишлар география ўзининг узвийлиги билан ажралиб туради. ТДПУ доценти И.Х.Абдуллаев раҳбарлигида, география ўқитиш методикаси мутахассислиги магистри Э.Сейтжелилованинг 2 курс талабалиси сифатида бошлаган “Экологические проблемы Средней Азии” мавзусидаги курс иши “Геоэкологические проблемы Средней Азии и методика их преподавания на уроках «Прикладной географии» в АЛ и колледжах” мавзуидаги магистрлик диссертацияси сифатида яқунланди. Доцент Н.Сафарова раҳбарлигида Г.Топйчиева “Ўзбекистонда демографик сиёсат олиб боришнинг ўзига хос хусусиятлари” курси иши “Ўзбекистонда демографик сиёсат олиб боришнинг минтакавий хусусиятлари” битирув иши сифатида яқунланди. Бу ҳолат ТДПУ нинг “География ўқитиш методикаси” кафедрасида бугунги кунда ҳам давом этмоқда.

География фанларини ўқитишда талабаларнинг билимларини объектив баҳолаш механизмларини, рейтинг назоратда қўллашга қаратилган дидактик воситалар: стандарт ва ностандарт ўқув ва тест топшириқлари мажмуасини ишлаб чиқиш “География ўқитиш методикаси” кафедрасида олиб борилаётган барча фанларда мавжуд.

	Инновацион технологияларнинг илмий назарий асослари
--	---

2. Амалий машғулотини ўқитиш технологияси

Вақти – 2 соат	Талабалар сони: 20-30 нафар
Ўқув мағулотининг шакли	Билимларни чуқурлаштириш ва кенгайтириш бўйича амалий машғулот.
Амалий машғулотининг топшириқлари	<ol style="list-style-type: none"> 1. Педагогик технологиялар топғрисида тушунча. 2. Педагогик технологияларнинг шаклланиш босқичлари. 3. Ўзбекистонда педагогик технологияларнинг ривожланиши
Ўқув машғулотининг мақсади: Талабаларга инновацион технологияларнинг илмий-назарий асослари топғрисидаги маърузада эгаллаган билимларини мустаҳкамлаш.	
Педагогик вазифалар: - Педагогик технологиялар топғрисида берилган таърифларни таҳлил қилиш; тушунча. - Педагогик технологияларнинг шаклланиш босқичлари ва уларда амалга оширилган ишларни таҳлил қилиш; - Ўзбекистонда педагогик технологияларнинг ривожланиши ва бу борада амалга оширилган ишларни таҳлил қилиш.	Ўқув фаолиятининг натижалари: Талаба: - Педагогик технологиялар топғрисида берилган таърифларни таҳлил қилади ва хулоса чиқаради; - Педагогик технологияларнинг шаклланиш босқичлари ва уларда амалга оширилган ишларни таҳлил қилади ва хулоса чиқаради; - Ўзбекистонда педагогик технологияларнинг ривожланиши ва бу борада амалга оширилган ишларни таҳлил қилади ва хулоса чиқаради.
Ўқитиш усуллари ва техникаси	Блиц-сўров, дебат, баҳс-мунозара, муҳокама.
Ўқитиш воситалари	Географияни ўқитишда инновацион технологиялар ўқув фанидан комплекс мажмуа, проектор, табло, слайдлар презентация.
Ўқитиш шакли	Гуруҳ
Ўқитиш шартлари	Намунадаги аудитория.
Мониторинг ва баҳолаш	Оғзаки сўров ва амалий топшириқ натижалар текширилади ва баҳоланади.

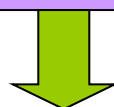
Амалий машғулотининг технологик харитаси (2-машғулот)

<i>Босқичлар, вақти</i>	Фаолият мазмуни	
	ўқитувчи	талаба
1-босқич. Кириш (10 мин)	<p>1.1. Ўқув машғулотининг мавзуси ва мақсади, режадаги ўқув натижаларини эълон қилади уларнинг аҳамиятини ва дозарблигини асослайди (1-2-илова).</p> <p>1.2. Олинган билимларни текшириш мақадида асосий тушунчалар борасида савол-жавоб ўтказди (4-илова).</p> <p>1.3. Дарс машғулоти гуруҳларда ишлаш технологиясидан фойдаланган ҳолда амалга оширилишини эълон қилади. Гуруҳларда ишлаш қоидаларини эслатади. Иш тартиби ва регламентни аниқлаштиради (5-6 – иловалар).</p>	<p>1.1. Эшитадилар, саволларга жавоб берадилар ва аниқлаштирадилар.</p> <p>1.2. Тинглайди, савол-жавобда иштирок этади.</p> <p>1.3. Тинглайди, машғулот технолияси, иш тартиби ва регламент билан танишади.</p>
2-босқич. Асосий (60 мин)	<p>2.1. Талабаларни 3 та гуруҳга ажратади. Назорат ва натижаларни баҳолаш учун экспертлар гуруҳини шакллантиради. Гуруҳларга ўқув топшириқларини топширади (3-илова). Баҳолаш кўрсаткичлари ва мезонлари (1-машғулот 9-илова) ҳамда қандай қўшимча манбалардан фойдаланиш кераклиги тушунтирилади. Гуруҳларда ишлаш бошланганлигини эълон қилади.</p> <p>2.2. Такдимот ва натижаларни баҳолашни ташкил этади, изоҳлайди, жавобларни тартибга келтиради, шаклланган хулосаларни умумлаштиради.</p>	<p>2.1. Ўқув топшириқлари, баҳолаш мезонлари билан танишади, топшириқни гуруҳга тақсимлайди.</p> <p>2.2. Натижаларни презентация қилади, назорат саволларига жавоб беради. Қолган иштирок-чилар такдимотни топдирадилар ва саволлар беради. Экспертлар баҳолайди.</p>
3-босқич Яқуний (10 мин)	<p>3.1. Ўқув фаолиятини яқунлайди. Талабалар диққатини асосий жиҳатларга қаратади. Топшириқларни бажариш</p>	<p>3.1. Тинглайдилар, аниқлаштирадилар. Муस्ताқил иш учун вазифларни ёзиб</p>

	жараёнида ғолиб бўлган гуруҳни аниқлайди ва баҳолайди. 3.2. Мустақил иш учун вазифа беради. Мавзуга оид кластер тузинг.	оладилар.
--	--	-----------

1-илова

Мавзу: Инновацион технологияларнинг илмий назарий асослари

Р Е Ж А :

1. Педагогик технологиялар тўғрисида тушунча.
2. Педагогик технологияларнинг шаклланиш босқичлари.
3. Ўзбекистонда педагогик технологияларнинг ривожланиши

М А Қ С А Д :

Талабаларга инновацион технологияларнинг илмий-назарий асослари тўғрисидаги маърузада эгаллаган билимларини мустаҳкамлаш.

ЎҚУВ ФАОЛИЯТИ НАТИЖАЛАРИ :

- * - Педагогик технологиялар тўғрисида берилган таърифларни таҳлил қилади ва хулоса чиқаради;
- * - Педагогик технологияларнинг шаклланиш босқичлари ва уларда амалга оширилган ишларни таҳлил қилади ва хулоса чиқаради;
- * - Ўзбекистонда педагогик технологияларнинг ривожланиши ва бу борада амалга оширилган ишларни таҳлил қилади ва хулоса чиқаради.

Амалий машгулот давомида бажариладиган топшириқлар

1. Педагогик технологияга таъриф беринг.
2. Педагогик технологияга берилган таърифларни таҳлил қилинг ва 1-жадвални тўлдилинг.
3. Педагогик технологияларнинг шаклланиш босқичлари ва уларда амалга оширилган ишларни таҳлил қилинг ва 2-жадвални тўлдилинг.
4. Ўзбекистонда педагогик технологиялар борасида амалга оширилган ишларни таҳлил қилинг ва 3-жадвални тўлдилинг.
5. Географияни ўқитиш борасида Республикамизда қандай ишлар амалга оширилган? Бу борада сизнинг фикрингиз?

БЛИЦ САВОЛ

1. Инновацион технология нима?
2. Замонавий таълим технологияларига асосланган таълим анъанавий таълим фарқини тавсифлаб беринг.
3. Республикамиз олимларидан кимлар педагогик технологиялар соҳасида қандай ишларни амалга оширган?
4. География таълимида педагогик технологияларни қўллаш борасида қандай ишлар амалга оширилмоқда?

Амалий машғулотда ишлаш тартиби ва регламент

1. Гуруҳда ишлаш ва презентацияни ёзиш - 30 мин.
2. Ишнинг натижаларини тақдимот қилиш – 20 мин.
3. Жамоа бўлиб муҳокама қилиш ва гуруҳни баҳолаш - 30 мин.

6-илова

Гуруҳ билан ишлаш қоидалари:

Гуруҳнинг ҳар бир аъзоси:

- ўз шерикларининг фикрларини ҳурмат қилишлари лозим;
- берилган топшириқлар бўйича фаол, ҳамкорликда ва масъулият билан ишлашлари лозим;
- ёрдам сўраганларга кўмак беришлари лозим;
- гуруҳни баҳолашда иштирок этишлари лозим.

7-илова

1-жадвал

Педагогик технологиялар таърифлари

т/р	Муаллиф номи	Педагогик технология таърифи	Изоҳ

8-илова

2-жадвал

Педагогик технологияларнинг шаклланиш босқичлари

Давр	Технологик ёндашувнинг намоён бўлиши	“ТТ” тушунчаси маъноси
XVII аср		
XX асрнинг 30 – йиллар 50-йилларнинг ўртаси		

50 – 60 - йиллар ўртаси		
70 - 80 - йиллар		
90-чи йиллар		
XXI асрнинг 1- ўн йиллари		

9-илова
3-жадвал

Ўзбекистонда педагогик технологияларнинг шаклланиши

Муаллиф	Технологик ёндашувнинг намоён бўлиши	“ИТ” тушунчаси маъноси

Баҳолаш кўрсаткичлари ва мезонлари

Ҳар бир гуруҳ бошқа гуруҳлар тақдимотини баҳолайди, мезонлар бўйича балларни жамлайди.

Гуруҳлар	Бажарилган ишнинг топлиқлиги (1,2)	Тушунтириш (мантиқ ва аниқлик) (1,2)	Фаоллик (саволлар ва жавоблар) (0,6)	Баллар йиғиндиси 3 балл
1				
2				
...				

Назорат шакли (ҳисобот, тақдимот): Кичик гуруҳларда ишлаш натижасида охирига етказилган иш ҳисобот тарзида ўқитувчига топширилади. Бунда берилган топшириқдаги жадвал ва тест саволлари топлиқ бажарилгач иш яқунланган ҳисобланади ва талаба машғулоти бажарган саналади. Натижаларни баҳолаш Фан учун ажратилган соат бўйича балларда акс эттирилади. Натижалар «аъло», «яхши», «қониқарли», «қониқарсиз» баҳолар кўринишида жорий баҳолашдаши 45 балл ҳисобидан

машғулотлар соатига қараб ажратилган балларда акс эттирилади. Бу машғулотда максимал балл 3 балл ҳисобланади ва қуйидаги мезонларда инобатга олинади:

2,2-3 балл – аъло: хулоса ва қарор қабул қилиш, ижодий фикрлай олиш, мустақил мушоҳада юрита олиш, амалда қўллай олиш, моҳиятини тушуниш, билиш, айтиб бериш, тасаввур ҳосил қилиш даражаларига эга бўлса қўйилади.

1,2-2 балл – яхши: мустақил мушоҳада юрита олиш, амалда қўллай олиш, моҳиятини тушуниш, билиш, айтиб бериш, тасаввур ҳосил қилиш даражаларига эга бўлса қўйилади.

0,5-1,1 балл – қониқарли: моҳиятини тушуниш, билиш, айтиб бериш, тасаввур ҳосил қилиш даражаларига эга бўлса қўйилади.

0-0,5 балл – қониқарсиз: берилган топшириқлар бўйича тасаввурга эга бўлмаса ва билмаса.

Назорат саволлари

1. Мустақил таълимни ташкил шакллари айтиб беринг.
2. География фанларини ўқитишда мустақил таълимни ташкил қилиш технологиясини айтиб беринг.
3. География фанларидан масалалар ечиш жараёнини ташкил этиш методикасини изоҳлаб беринг.
4. География фанларидан ўқув ва тест топшириқларини тайёрлаш методикасини айтиб беринг.

Адабиётлар рўйхати

1. Абдуллаев И.Х. Биогеография асослари. Маърузалар матни. ТДПУ, 2012.
2. Зокиров Ш.С, Тошев Х. Ландшафтшунослик. – Т.: 2013
3. Исломов И. Марказий Осиё иқтисодий ва ижтимоий географияси. Силабус. ТДПУ, 2014.
4. Нигматов А. Экологиянинг назарий асослари. – Т.: 2013
5. Низомов А. ва бошқ. Ўзбекистоннинг экотуристтик ресурслари ва йўналишлари. – Т.: 2013.
6. Низомов А., Алимқўлов Н.Р., Тилляходжаева З. Табиий географик жараёнлар. – Т.: 2015.

7-мавзу. География фанларини ўқитишнинг дидактик таъминотни яратиш. География фанларидан дарсликлар ва ўқув-методик қўлланмалар, электрон дарсликлар, портфолио, ўқув курсининг электрон-таълим ресурсларини ва силлабусини яратиш.

Режа:

1. География фанларини ўқитишнинг дидактик таъминотини яратиш масалалари.
2. География фанларидан дарсликлар, ўқув-методик қўлланмалар ва электрон дарсликлар яратиш муаммолари.
3. География ўқув курсининг электрон-таълим ресурсларини ва силлабусларини яратиш.

Таянч тушунчалар: дидактик таъминот, дарслик, ўқув-методик, қўлланмалар, электрон-таълим ресурслар, силлабус.

Маъруза матни

География фанларидан дарсликлар ва ўқув-методик қўлланмалар, электрон дарсликлар, портфолио, ўқув курсининг электрон-таълим ресурсларини ва силлабусини яратиш бугунги куннинг энг муҳим масалаларидан биридир. Чунки бу борада республикамизда олиб борилаётган ишлар география фанларида катта эътиборни талаб қилмоқда. Янги адабиётлар яратилиши асосан Тошкент, Самарқанд, Нукус география жамоалари томонидан бажарилаётганлиги, бу борада қилиш керак бўлган ишларнинг аксарияти янги талабларга жавоб бермаётганлиги диққатга сазовордир. Электрон дарсликлар география фанларидан замонавий талаб даражасида ЎзМУ доценти Х.Никадамбаева томонидан “Жахоннинг иқтисодий -ижтимоий географияси” фанидан ишлаб чиқилган, замонавий педагогик технологиялар талабларига мос кела оладиган ўқув қўлланмалар жуда оз ва улар ҳам талаб даражасига тоғлиқ жавоб бермайди. Бу борада айрим ишлар ТДПУ томонидан бажарилаётганлиги ҳам диққатга сазовордир.

Х.Ваҳобов ва бошқ “Географияни оқитиш методикаси”, Олий таълим муассасалари талабалари учун ўқув қўлланмаси (Нукус, “Билим” нашриёти, 2010,.), Х.Ваҳобов ва У.Якубовларнинг “Рекреацион география асослари” ўқув қўлланмаси (Т., “Фан ва технология” нашриёти, 2012), А.Низомов муаллифлигида “ЎЗБЕККИНО” миллий агентлиги “ЭСИ-ЭКО-ФИЛЬМ” студияси томонидан “САРДОБА” об-ҳаёт қўриқчилари илмий-оммабоп фильми (2006.), “БОРСА КЕЛМАС” Устюрт пасттекислиги сирлари ва афсоналари туркумидан илмий-оммабоп фильми (2007.), “ЧИНК-СУКИНАТ САЛТАНАТИ” Устюрт пасттекислиги сирлари ва афсоналари туркумидан илмий-оммабоп фильми (2007.), “ЎЗБЕКИСТОННИНГ ИЧКИ СУВ ҲАВЗАЛАРИ” ўқув-услубий фильми (2011.) тайёрланиб, фойдаланилмоқда. Абирқулов Қ.Н., Ражабов Н.Р., А.Н.Хожиматовларнинг “Атроф-муҳитни муҳофаза қилиш” (Т., 2004, 126бномли дарслик, ўқув қўлланма, монографиялар чоп этилди.

Профессор П.Баратовнинг “Табиий география” (Ўрта Осиё табиий географиясидан амалий ишлар) ўқув қўлланмаси (Т.,ТДПУ, 2014.),Н.Р.Алимқулов ва бошқаларнинг “Билим олишнинг интеллектуал тизимини ишлаб чиқиш назарияси ва амалиёти” қўлланмаси (Т.“Фан” нашриёти, 2011.), Н.Р.Алимқулов ва И.Х.Абдуллаевларнинг “Амалий география фанини соҳаларга йўналтириб ўқитиш методикаси”. Ўрта махсус КХ таълими ўқитувчилари учун методик қўлланмаси (Т., ТДПУ, 2012.), А.Низомов ва бошқаларнинг “Топонимика” ўқув қўлланмаси (Т.,“Шарқ” нашриёти, 2013.), А.Низомов, З.Аманбаева ва Н.Сафароваларнинг “Ўзбекистоннинг экотуристтик ресурслари ва йўналишлари” қўлланмаси (Т.,”Фан ва технология” нашриёти,2014.), Н.И.Сафарова, З.А.Аманбаева ва А.Гаппаровларнинг “Моддий ишлаб чиқариш асослари” қўлланмаси (Т.,ТДПУ,2013.), М.Ш.Нурматовнинг «Ўзбекистонда миллий хунармандчилик ва туризмни ривожлантиришнинг ижтимоий-географик хусусиятлари» ўқув қўлланмаси (Т.,“Фан” нашриёти, 2013.), Н.Алимқулов, И.Абдуллаев, Ш.Холмуродовларнинг “Амалий география” номли электрон ўқув қўлланмаси (Т.,ТДПУ, 2015.), А.Рафиқов, А.Хожиматов, Н.Алимқулов, Ш.Холмуродовларнинг “Геоэкология асослари” (Т.,”Ўзбекистон” нашриёти, 2015.), А.Низомовнинг “Табиий географик жараёнлар”(Т.,”Фан ва технология” нашриёти, 2015) ўқув қўлланмаси нашр қилинди.

Шу билан биргаликда география олий таълимида бугунги кунда электрон-таъминот дастурлар, ишланма ва қўлланмалар етишмаётганлиги, тайёрланган ЎУМ илмий ва методологик ҳолати талаб даражасида эмас. География таълимида етакчилик қилаётган ТДПУ географилари томонидан бугунги кунда қатор портфолио ва силабуслар тайёрланмоқда ва интернет сайтларига киритилган. Бугунги кунда олий таълимда ҳар бир ўқитувчи ўз портфолиосини тайёрлаб унга мунтазам равишда янгиликлар киритиб борши лозим. Портфолио ўқитувчи ҳақидаги барча маълумотлар, у томонидан ишлаб чиқилган дастурий таъминот, дарслик. ўқув қўлланмалар, мақолалар ва фанлар учун ишлаб чиқилган ишланмалар ва тестлар топламларидан иборат. Силабус бу алоҳида уқув курси еки фан учун тайёрланадиган йирик электрон –услубий таъминот. Унда фан таълимида мавжуд бўлган барча маълумотлар жамланган бўлади. Намуна сифатида кафедра катта ўқитувчиси И.Исломов томонидан ишлаб чиқилган силабуснинг электрон тизими қуйида келтирилган.

**«МАРКАЗИЙ ОСИЁ ИҚТИСОДИЙ ВА ИЖТИМОИЙ
ГЕОГРАФИЯСИ»**

фанининг

**2014/2015 ўқув йили учун мўлжалланган
СИЛЛАБУСИ**

Фаннинг қисқача тавсифи					
ОТМнинг номи ва жойлашган манзили:	Тошкент давлат педагогика университети		Юсуф Хос Хожиб кучаси 103 уй		
Кафедра:	География ва уни ўқитиш методикаси		Табиёт фанлари факультети таркибида		
Таълим соҳаси ва йўналиши:	110000 – Педагогика таълим соҳаси	5110500 – География ўқитиш методикаси йўналиши			
Фанни (курсни) олиб борадиган ўқитувчи топғрисида маълумот:	Катта ўқитувчи И.Исломов	э-маил:	Имон_гали-б@маил.ру		
Дарс вақти ва жойи:	3-бино 4-08 аудитория	Курснинг давомийлиги:	02.09.2014-20.01.2015		
Индивидуал график асосида ишлаш вақти:	душанба, сешанба, чоршанба, пайшанба ва жума кунлари 14.00 дан 16.00 гача				
Фанга ажратилган соатлар	Аудитория соатлари			Мустақил таълим:	20
	Маъруза:	26	Амалиёт	2 6	
Фаннинг бошқа фанлар билан боғлиқлиги (пререквизитлари):	Ўрта Осие табиий географияси, Тупроқлар географияси, Моддий ишлаб чиқариш асослари.				
Фаннинг мазмуни					
Фаннинг долзарблиги ва қисқача мазмуни:	Фанни ўқитишдан мақсад – бакалаврият талабларини кенг доирада республикамиз қўшни давлатларининг ўзига хос географик ўрни, табиий бойликлари, аҳолиси ва меҳнат ресурслари, улар халқ хўжалигининг асосий хусусиятлари, ишлаб чиқариш тармоқларининг таркиби ва ҳудудий жойлаши, ташқи иқтисодий алоқалари, иқтисодий районлари				

	<p>ва улар ўртасидаги географик ва экологик тафовутлар билан таништиради.</p> <p>Фаннинг вазифаси - мамлакатлар ҳақида талабаларга бозор иқтисодиётига ўтиш даври талаблари асосида ҳар тарафлама чуқур билим бериш билан бирга Ватанни севиш ва ардоқлаш, миллий қадриятларни эъзозлаш ва уларга сидқидилдан хизмат қилиш руҳини сингдиришдир.</p>
<p>Талабалар учун талаблар</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ўқитувчига ва гуруҳдошларга нисбатан ҳурмат билан муносабатда бўлиш; - университет ички тартиб - интизом қоидаларига риоя қилиш; - уяли телефонни дарс давомида ўчириш; - берилган уй вазифаси ва мустақил иш топшириқларини ўз вақтида ва сифатли бажариш; - кўчирмачилик (плагиат) қатъиян ман этилади; - дарсларга қатнашиш мажбурий ҳисобланади, дарс қолдирилган ҳолатда қолдирилган дарслар қайта ўзлаштирилиши шарт; - дарсларга олдиндан тайёрланиб келиш ва фаол иштирок этиш; - талаба ўқитувчидан сўнг, дарс хонасига - машғулотга киритилмайди; - талаба рейтинг баллидан норози бўлса эълон қилинган вақтдан бошлаб 1 кун мобайнида апелляция комиссиясига мурожат қилиши мумкин
<p>Электрон почта орқали муносабатлар тартиби</p>	<p>Профессор-ўқитувчи ва талаба ўртасидаги алоқа электрон почта орқали ҳам амалга оширилиши мумкин, телефон орқали баҳо масаласи муҳокама қилинмайди, баҳолаш фақатгина университет ҳудудида, ажратилган хоналарда ва дарс давомида амалга оширилади. Электрон почтани очиш вақти соат 15.00 дан 18.00 гача</p>

Фан мавзулари ва унга ажратилган саотлар тақсимоти:

№	Мавзулар	Маъруза	Амалий (семинар)	Мустақил иш
1.	Марказий Осиё иқтисодий ва ижтимоий географиясининг предмети, мазмуни, тадқиқот услублари, тарихи ва вазифалари.	2	2	2
2.	Марказий Осиё иқтисодиёти асосларининг умумийлиги, уларнинг ягона географик ва тарихий-ижтимоий ривожланиш омиллари. «Туркистон умумий уйимиз».	2	2	2
3.	Марказий Осиёда ягона иқтисодий маконнинг яратилиши ва иқтисодий интеграция.	2	2	2
4.	Марказий Осиёнинг табиий шароити ва табиий ресурслари.	4	4	2
5.	Марказий Осиё аҳолиси ва меҳнат ресурслари	2	2	2
6.	Марказий Осиё иқтисодиётининг ҳозирги ҳолати ва таркиби, муаммолари ва истиқболлари.	2	4	2
7.	Марказий Осиё саноат географияси.	4	4	2
8.	Марказий Осиё қишлоқ хўжалиги.	4	2	2
9.	Марказий Осиё транспорти.	2	2	2
10.	Марказий Осиё давлатларининг ташқи иқтисодий алоқалари.	2	2	2
Жами		26	26	20

Талабалар билимини баҳолаш тизими:

Назорат тури	Назорат шакллари	Ҳар бир назорат учун белгиланган максимал балл	Назорат сони	Назорат шакллари бўйича белгиланган максимал балл
Жорий назорат	1.Карта билан ишлаш (Оғзаки) 2.Мустақил топшириқлар	2.3 10	13 1	30 10
Жами:			14	40
Оралик	1. Оғзаки	30	1	30
Жами:		30	1	30
Яқуний назорат	ЯН шакли факультет	30	1	30

	кенгаши билан келишилиб ректор буйруғи билан тасдиқланади.			
Жами:			16	100
Асосий адабиётлар:	<ol style="list-style-type: none"> 1. Асанов А., Набихонов М., Сафаров И. «Ўзбекистоннинг иқтисодий ва ижтимоий географияси». Тошкент, Ўқитувчи, 1994. 2. Бахритдинов Б.А. ва бошқалар. Жаҳон ижтимоий-иқтисодий географияси. Т.: 2008. 3. Баратов П, Маматқулов М, Рафиқов А. Ўрта Осиё табиий географияси. Тошкент.: “Ўқитувчи” нашрети, 2002. 4. Болтаев М.Ж. Марказий Осиё давлатлари иқтисодий ва ижтимоий географияси Тошкент-2003 5. “Ўзбекистон миллий энциклопедияси” 8-10-11 сонлар. 6. Пардаев Ғ.Р. Марказий Осиё мамлакатлари иқтисодий ва ижтимоий география. Т.2006. 			
Қўшимча адабиётлар:	<ol style="list-style-type: none"> 1. Абиркулов Қ. Иқтисодий география. –Т., «Ўзбекистон» 2004. 2. Социально-экономическое положение Республики Узбекистан за 1998 г. Ташкент, 1999 3. Страны Центральной Азии в современном мире Статистический сборник. Ташкент, 1994 4. Алисов Б, Хореев А. Экономическая и социальная география мира. М. Просвещение, 2001. 5. Ахмедов Э.А. Ўзбекистон шаҳарлари. Тошкент, «Ўзбекистон» 2007 6. Ўзбекистан Республика Энциклопедияси. Тошкент, «Ўзбекистон» 1997 7. Топхлиев Н. Ўзбекистон республикаси иқтисодиёти. Тошкент, «Ўзбекистон» 1998 8. Ўзбекистон Республикасининг маъмурий-худудий тузилиши. Тошкент, «Ўзбекистон» 1996 9. www.ziynet.uz 10. www.nyu.uz 11. www.sonnast.uz 12. www.gov.uz 			

Назорат саволлари

1. География фанларини ўқитишнинг дидактик таъминотини яратиш масалаларини айтиб беринг.
2. География фанларидан дарсликлар, ўқув-методик қўлланмалар ва электрон дарсликлар яратиш технологияларини айтиб беринг.
3. География ўқув курсининг электрон-таълим ресурсларини ва силлабусларини яратиш технологияларини тушунтириб беринг.

Фойдаланилган адабиётлар манбалар рўйхати

7. Алимқўлов Н.Р., Абдуллаев И.Х., Ҳолмуродов Ш.А. Амалий география. – Т.: 2015.
8. Абдуллаев И.Х. ва бошқ. Маъмурий география. – Т.: 2014.
9. Абдуллаев И.Х. Экология ва табиатни муҳофаза қилиш. ЎУМ, ТДПУ, 2014.
10. Абдуллаев И.Х. Биогеография асослари. Маърузалар матни. ТДПУ, 2012.
11. Зокиров Ш.С, Тошев Ҳ. Ландшафтшунослик. – Т.: 2013
12. Исломов И. Марказий Осиё иқтисодий ва ижтимоий географияси. Силабус. ТДПУ, 2014.
13. Нигматов А. Экологиянинг назарий асослари. – Т.: 2013
14. Низомов А. ва бошқ. Ўзбекистоннинг экотуристлик ресурслари ва йўналишлари. – Т.: 2013.
15. Низомов А., Алимқўлов Н.Р., Тилляҳоджаева З. Табиий географик жараёнлар. – Т.: 2015.
16. Назаров И.К. Географиянинг асосий муаммолари. “Мухаррир”, - Т.: 2013.
17. Рафиқов А.А., Ҳожиматов А.Н., Алимқўлов Н.Р., Ҳолмуродов Ш.А. Геоэкология асослари. – Т.: 2015.
18. Солиев А. Ўзбекистон географияси. – Т.: 2014.
19. Солиев А. Иқтисодий география: назария, методика ва амалиёт. – Т.: 2013.
20. Султонова Н. Географияни ўқитишда инновацион технологиялар. ТДПУ, – Т.: 2015.

www.uzstat/uz

www.tdpu/uz

www.politika/ru

www.ziyonet.uz

www.nuu.uz

www.connect.uz

www.gov.uz

www.priroda.ru